

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDINLANMA ÇAĞI DÜŞÜNÜRLERİNDE GÜVENLİK
ANLAYIŞI: HOBBS, LOCKE VE ROUSSEAU'DA
GÜVENLİK KAVRAMININ KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ

Burak BÜLBÜL

Danışman
Doç. Dr. İbrahim ARAP

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Aydınlanma Çağı Düşünürlerinde Güvenlik Anlayışı: Hobbes, Locke Ve Rousseau’da Güvenlik Kavramının Karşılaştırmalı Analizi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../...

Burak BÜLBÜL

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Aydınlanma Çağı Düşünürlerinde Güvenlik Anlayışı: Hobbes, Locke Ve

Rousseau'da Güvenlik Kavramının Karşılaştırmalı Analizi

Burak BÜLBÜL

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Tezde, Aydınlanma Çağı'nın önemli temsilcilerinden Thomas Hobbes'un, John Locke'un ve Jean Jacques Rousseau'nun devlet ve güvenlik kavramlarına yaptıkları katkılar, açıklamalar ve çözüm önerileri karşılaştırılarak ele alınmaktadır.

Toplum sözleşmesi kuramcıları arasında dikkat çeken bu üç düşünür de doğa durumunda bulunan insanın güvenlik ihtiyacını, giderilmesi gereken en önemli gereksinim olarak görmekte ve bu nedenle toplumsal düzenin inşasını başlatarak devlet aygıtını oluşturmaktadır. Böylelikle insanların güvenliklerinin sağlanacağı bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın önemi, her üç düşünürün günümüzdeki devlet ve güvenlik tartışmalarına etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda üç düşünürün de ortaya koydukları güvenlik paradigmaları, günümüz modern güvenlik yaklaşımlarını etkilemekte, bu yaklaşımların güvenlik çözümlemelerine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun güvenlik sorunsalına çözüm önerileri karşılaştırıldığında, Hobbes güvenliği, devletin güvenliği ekseninde ele alırken; Locke devleti araçsallaştırarak bireyin güvenliğinin birincil olduğunu belirtmekte ve Rousseau ise, mülkiyetin güvenliğinin sağlanabilmesi için devletin güvenliğinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Devlet, Hobbes, Locke, Rousseau.

ABSTRACT

Master's Thesis

Understanding of Security in Enlightenment Age Thinkers: A Comparative

Analysis of the Notion of Security in Hobbes, Locke, and Rousseau

Burak BÜLBÜL

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

Public Administration Program

This thesis deals with Thomas Hobbes, John Locke, and Jean Jacques Rousseau, who are important representatives of the Enlightenment Age, through a comparison of their contributions to and explanations of the notions of state and security and the solutions they offer regarding these notions.

These three thinkers, who stand out among other social contract theorists, all regard the human need for security in the state of nature as the most important need to be satisfied, which, according to them, led to the building of social order and thus of the state apparatus. They believe this was how a structure emerged that provided humans with security.

The significance of this study results from the impact these three thinkers have on current debates concerning state and security. In this regard, the security paradigms they propose influence contemporary approaches to security and contribute to the analyses of security that fall under these contemporary approaches.

To conclude, a comparison of the solutions offered by Hobbes, Locke, and Rousseau to the problematic of security reveals that Hobbes discusses security around the issue of the security of the state, Locke instrumentalizes the state to argue that the security of the individual is primary, and Rousseau indicates that the security of the state needs to be provided for the security of property.

Keywords: Safety, Security, State, Hobbes, Locke, Rousseau.

**AYDINLANMA ÇAĞI DÜŞÜNÜRLERİNDE GÜVENLİK ANLAYIŞI:
HOBBS, LOCKE VE ROUSSEAU'DA GÜVENLİK KAVRAMININ
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**GÜVENLİK KAVRAMI, GÜVENLİK ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM VE
GÜVENLİĞİN ELEŞTİRİSİ**

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI	6
1.2. MODERN DEVLETTE GÜVENLİK KAVRAMI	11
1.3. KLASİK GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI	13
1.3.1. Realist Güvenlik Yaklaşımı	13
1.3.2. Neo-Realist Güvenlik Yaklaşımı	16
1.4. ELEŞTİREL GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI	19
1.4.1. Frankfurt Okulu	21
1.4.2. Galler/ Aberswyth Okulu	23
1.4.3. Kopenhag Okulu	26
1.4.4. Eleştirel Güvenliğin Eleştirisi: Mark Neocleous	29

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET KAVRAMI VE DEVLETİN İŞLEVİ

2.1. DEVLETİN DOĞUŞU	36
2.2. İLKEL TOPLUMDAN UYGAR TOPLUMA	37
2.3. DEVLET NEDİR	38
2.4. DEVLET ÜZERİNE: CEM EROĞUL	41
2.5. ANTİK YUNAN DÜŞÜNÜRLERİNDE DEVLET ANLAYIŞI	45
2.5.1. Platon'da Devlet Anlayışı	46
2.5.2. Aristoteles'in Devlet Anlayışı	50
2.6. MARKSİST DEVLET ANLAYIŞI	52
2.6.1. Genel Olarak Marksizm	53
2.6.2. Marksist Teoride Devlet: Althusser	54
2.6.3. Marksist Teoride Devlet: Poulantzas	56
2.7. WEBERYAN DEVLET ANLAYIŞI	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOBBS, LOCKE VE ROUSSEAU'DA DEVLET VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

3.1. BURJUVAZİ İKTİDARA YÜRÜYOR	63
3.2. THOMAS HOBBS	64
3.2.1. İngiltere'de Yaşanan Siyasi Olaylar Ve Thomas Hobbes'un Hayatı	64
3.2.1.1. 17'nci Yüzyıl'da İngiltere'de Yaşanan Siyasi Olaylar	64
3.2.1.2. Thomas Hobbes'un Hayatı (1588-1679)	65
3.2.2. Bir Ejderha'nın Doğuşu: Leviathan	66
3.2.3. Hobbes'ta Doğa Durumu	68
3.2.4. Thomas Hobbes'ta Toplum Sözleşmesi Ve Devlet	71
3.2.5. Thomas Hobbes'un Güvenlik Anlayışı	75
3.3. JOHN LOCKE	79
3.3.1. İngiltere'de Siyasal Olaylar Ve John Locke'un Hayatı	79
3.3.1.1. İngiltere'de Yaşanan Siyasal Olaylar	79

3.3.1.2. John Locke’un Hayatı (1632-1704)	79
3.3.2. John Locke’da Doğa Durumu	80
3.3.3. John Locke’da Toplum Sözleşmesi ve Devlet	83
3.3.3.1. John Locke’da Toplum Sözleşmesi	83
3.2.3.2. John Locke’un Devlet Anlayışı	85
3.3.4. Jhon Locke’un Güvenlik Anlayışı	88
3.4. JEAN JACQUES ROUSSEAU	92
3.4.1. 18’inci Yüzyıl’da Fransa’da Yaşanan Siyasi Olaylar Ve Jean Jacques Rousseau’nun Hayatı	92
3.4.1.1 Fransa’da Yaşanan Siyasi Olaylar	92
3.4.1.2. Jean Jacques Rousseau’nun Hayatı (1712-1778)	94
3.4.2. Jean Jacques Rousseau’da Doğa Durumu	95
3.4.3. Jean Jacques Rousseau’da Toplum Sözleşmesi ve Devlet	98
3.4.3.1. Jean Jacques Rousseau’da Toplum Sözleşmesi	98
3.4.3.2. Jean Jacques Rousseau’nun Devlet Anlayışı	101
3.4.4. Jean Jacques Rousseau’nun Güvenlik anlayışı	106
3.5. AYDINLANMA ÇAĞI DÜŞÜNÜRLERİNİN GÜVENLİK SORUNSALINA YÖNELİK ÇÖZÜMLEMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	109
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR

ABD Amerika Birleşik Devletleri

bkz. Bakınız

BM Birleşmiş Milletler

DİA Devletin İdeolojik Aygıtları

İ.Ö İsa'dan Önce

M.Ö. Milattan Önce

NATO North Atlantic Treaty Organization,

vb. Ve Benzeri

T.C. Türkiye Cumhuriyeti

TDK Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Aydınlanma çağı, temellerini XII. yüzyıldan alan, Rönesans ve Reform Hareketleri ile birlikte toplumsal, kültürel, bilimsel ve siyasal etkilerinin XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hissedildiği ve XVIII. yüzyılda ise entelektüel birikime ulaşıldığı bir dönemi kapsamaktadır. (Çüçen, 2006: 25; Kılıçoğlu, 2015: 334-337) Bu bağlamda, Hobbes, Locke ve Rousseau da aydınlanma çağı düşünürleri arasında yer alarak, modern devlet ve güvenlik paradigmalarına katkılar sunmuşlardır.

Güvenlik kelimesinin tek bir karşılığı bulunmamaktadır. Güvenlik sorunsalının her siyasi ideolojide farklı yansımaları bulunmaktadır. Gerçekten de güvenlik nedir? Sadece kişinin kendisini güvende ve huzurlu hissetmesi midir? Yoksa güvenlik sadece devletin tekelinde bulunan ve piyasalaştırılamayan bir olgu mudur?

Benzer şekilde devletin kaynağı nedir, ne zaman varolmuştur? Devlet, bir organizma mıdır? Yoksa devlet, sadece toplumsal yaşamı düzenleyen, kontrol eden, yeri geldiğinde yasaklar koyan bir aygıt mıdır? Devlet toplumsal düzeni sağlarken düzensizliğe sebep olur mu? Devlet, “meşru şiddet tekeli” kullanma aygıtı mıdır? Ya da Devlet, belirli bir sınıfın elinde bulundurduğu “baskı ve şiddet aygıtı” mıdır?

Devlet ve güvenlik kavramları görüldüğü üzere bir ya da birkaç anlamdan fazlasını içermektedir. Her bir siyasi ideolojide, siyaset kuramcılarında, filozoflarda ve dahi mitsel terminolojide dahi bu iki kavram üzerine çalışmalar bulunmaktadır.

Uygar topluma geçiş ile beraber bu iki kavram, insanlığın ortak gündemi olmakta ve günümüzde de önemini korumaktadır. Güvenlik ve devlet sorunsallarına henüz net bir cevap verilememektedir. Bu durumun sebebi olarak da iki kavramın siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik unsurlar başta olmak üzere birçok unsuru ve sorunu bünyesinde barındırmasında aramaktayız. Gerçekten de bir kişinin veya bir ülkenin kendisini güvende bulması durumunda, bir başka kişi ya da ülke için bu husus tehdit unsuru olabilmektedir. Benzer şekilde bir coğrafyada devlet yurttaşların tamamı ya da belirli bir egemen sınıf için ortaya çıkan bir aygıt olarak görülmekte iken; bir başka ülkede yurttaşlar devlet için vardır.

Her ne olursa olsun Hobbes, Locke ve Rousseau’nun ortak paydası “doğa durumu”nun kabul edilmesidir. Bununla birlikte kimi siyaset kuramcısına göre, “doğa durumu”nda insanlar eşit, özgür ve güven içinde yaşarlarken devlet aygıtının

oluşturulmasıyla birlikte bu güven ve düzen ortamının bozulduğunu belirtirken; kimi siyaset kuramcısı ise, insanların anarşi ortamında tehdit ve şiddetin olduğu güvensizlik içerisinde bulunduklarını ve devletin ortaya çıkması ile birlikte düzen ve güven ortamına geçildiğini belirtmektedir.

Toplum Sözleşmesi kuramcıları arasında yer alan Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau'da, kimi siyaset kuramcılarındaki olduğu gibi, "doğa durumu"nu kabul etmekte ve devletin ve güvenliğin kaynağını doğa durumuna indirgeyerek açıklamaktadırlar. Üç düşünürün güvenlik kavramına verdikleri rolü, üç düşünürün de ortak paydasında yer alan devlet-güvenlik ilişkisine verdikleri önemde aramak gereklidir.

Hobbes, Toplum Sözleşmesine dayandırdığı devletin meşruiyetini sorgularken güvenlik kavramsalı zeminine eklememiş ve güç merkezli bir güvenlik kuramı geliştirmiştir. (Emeklier, 2011: 104-105) Hobbes, doğa durumunda kaostan hâkim olduğunu ve bu sebeple insanların güvenlikten uzak yaşadıklarını belirterek, toplum sözleşmesi ekseninde varolan devlet mekanizması sayesinde insanların güven içerisinde bulunduklarını iddia etmiştir. (Hobbes, 2014: 101-137; Göze, 1998: 136; Tokun, 2015: 177; Martinich, 2013: 263; Şenel, 2017: 352)

Sözleşme kuramcılarından olan Locke, doğa durumunda insanların eşit, özgür ve akılcı olduklarını belirtmesine rağmen, bir anda korku ve güvensizlik hâkim olmakta ve insanlar mülkiyetlerinin güvenliğini sağlamak için sözleşme yaparak devleti kurmaktadır. Kurulan devletin önceliği ise yurttaşlarının güvenliklerini sağlamaktır. (Locke, 2018: 93-105-131-132; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188; Göze, 1998: 166; Tokun, 2015: 232-233) Locke, Hobbes'a tepki olarak bireyin güvenliğini öncelemektedir.

Rousseau ise, doğa durumunda insanların özgür ve adaletli yaşadıklarını, zamanla yaşanacak gelişmeler sonucunda insanlar arasında eşitsizliklerin doğacağını belirterek, insanların can ve mal güvenliklerinin sağlanması için sözleşme yaparak devleti oluşturacakları söyleminde bulunmaktadır. (Rousseau, 2018: 14-28-31; Göze, 2009: 212; Tokun, 2015: 266-267) İlk bakışta Rousseau'nun bireyin güvenliğini öncelediği izlenimi oluşsa da, çıkarılacak sonuç farklı olacaktır.

Sonuç olarak, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun düşünceleri aslında yaşadıkları dönemden beslenmektedir. Temelinde Haçlı seferlerinin olduğu, sonrasında ise

Avrupa’da yaşanacak olan Rönesans ve Reform hareketleri ile Coğrafi Keşifler, yeni bir sınıfın doğmasına, büyümesine ve gelişerek devlet iktidarında söz sahibi olmasına neden olacaktır. Burjuvazi sınıfı için her bir süreç yorucu, kanlı ve devrimseldir. Bu sürece ışık tutacak siyasal söylem ve bu söylemlerin meşruiyet kazanması gerekmektedir. Bu noktada karşımıza kısıt olarak aldığımız üç aydınlanma düşünürü çıkmaktadır. Sınıfın devlet iktidarına gelebilmesi için, devletin rolünün ne olması gerekmektedir, söylemlerin temelinde bulunan özgürlük ve eşitlik kavramlarının topluma entegrasyonunun sağlanması için ne gerekmektedir ve en önemlisi sermayenin küreselleşmesi için bireyin güvenliği mi öncelenmelidir, yoksa devletin güvenliği mi?

Bu kapsamda YÖK Tez Merkezi üzerinden yapılan taramalarda, içerisinde “güvenlik anlayışı” kavramı bulunan sekiz adet doktora tezi ve on üç adet yüksek lisans tezi olmak üzere toplam yirmi bir adet tez başlığına rastlanılmıştır.¹ Ancak yapılan inceleme doğrultusunda yirmi bir adet tezin, konularının ve kapsamlarının hiçbirinde Hobbes, Locke ve Rousseau’nun güvenlik anlayışlarına yer verilmediği görülmüştür. YÖK Tez Merkezi üzerinden yapılan taramaların genişletilerek sorgulanmasında ise, yüz kırk yedi adet teze ulaşılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda, yüz kırk yedi tezin hiçbirisi içerisinde güvenlik sorunsalının Hobbes, Locke veya Rousseau çerçevesinde değerlendirilmediği görülmüştür. Son olarak, YÖK Tez Merkezi üzerinden yapılan ve içerisinde “Hobbes, Locke, Rousseau” isimlerinin geçtiği genişletilmiş taramalarda, beş adet yüksek lisans tezi görülmüş olup tez içerikleri incelendiğinde, sadece Köseoğlu’nun 2012 yılında kabul edilen yüksek lisans tezi içerisinde Thomas Hobbes incelenirken başlıkta devlet-güvenlik ilişkisi kurulmaya çalışılmış, ancak başlık içeriği irdelendiğinde daha çok egemenin görevleri üzerine yoğunlaşmış ve güvenlik sorunsalı dışarıda bırakılmıştır. (Köseoğlu, 2012: 19-24)

Yapılan makale araştırmalarında ise, sadece 2011 yılında Emeklier’in “Thomas Hobbes Ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi” isimli makalesinin Güvenlik Stratejileri Dergisi’nde yayınlandığı görülmüştür. (Emeklier, 2011: 99) Emeklier makalesinde, Hobbes ve Locke’un güvenlik yaklaşımlarının

¹ Tarama sonuçları için bkz. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>; (28.10.2019)

analizini yapmakta ve her iki düşünürün güvenliğe bakış açılarını karşılaştırmaktadır. Emeklier, her iki düşünürün de temel sorunsalının güvenlik olduğunu, Hobbes'un devletin güvenliğini önceleyerek hem iç hem de dış güvenlik perspektifinde yaklaşımlarının olduğunu; buna karşın Locke'un ise bireyin güvenliğini önceleyerek özgürlük ve güvenliğin aynı anlamda kullanıldığını ve iç güvenlik ekseninde teorilerini geliştirdiğini belirtmektedir.

Yapılan araştırma ve taramalarda üç toplumsal sözleşme kuramcısının da güvenlik yaklaşımlarının ele alındığı tez çalışması bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tezde, modern güvenlik yaklaşımlarının da temelini oluşturan aydınlanma çağı düşünürlerinin güvenlik yaklaşımlarının günümüze yansımaları incelenerek literatürde var olan boşluk doldurulmaya çalışılması amaçlanmaktadır. Sonuç olarak, her üç düşünürü güvenlik paradigması ekseninde inceleyerek karşılaştırmalı bir analiz yapan çalışmanın olmaması sebebiyle, bu çalışmanın özgün olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada uygulanacak olan bilimsel yöntem ise karşılaştırmalı analizdir. Karşılaştırmalı yöntem “belirli olayların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan fonksiyonel faktörleri sınıflandırmayı ve açıklamayı hedef alan bir araştırma metodu” olarak ifade edilmektedir. (Aydın ve Hanağası, 2017: 60; San, 1993: 156) Dolayısıyla her konuda genelleme yapmaktan kaçınılarak olay ve olgular, kendi şartları içerisinde değerlendirilecektir. İncelenen olay ve olgular üzerinden elde edilen nitel verilerden çıkarımlarda bulunularak, araştırma konusu hakkında betimleme ve ayrıntılı açıklama yapılabilmesi hedeflenmektedir.

Tez, giriş ve sonuç bölümü hariç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde, güvenliğin hangi anlamlarda kullanıldığı, modern devletin güvenlik tanımı ve modern güvenlik yaklaşımları ele alınarak güvenlik sorunsalına farklı yaklaşımların getirdikleri çözümler ve süreç içerisinde güvenlik anlayışındaki değişimler ortaya konulmaktadır. Bu sayede güvenlik kavramının birey ve devlet açısından sorgulanması sağlanarak güvenlik kuramsal bir çerçeveye oturtulmaktadır.

Tezin ikinci bölümünde ise, Antik Yunan, Marxist ve Weberyen devlet anlayışları incelenerek devletin ortaya çıkması, gelişimi, rolü ve güvenlik ile ilişkisi sorgulanmaktadır. Özellikle Antik Yunan devlet anlayışı, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun devlet tanımlamalarıyla karakteristik benzerlikler taşıması sebebiyle araştırmanın bir unsuru olmaktadır. Bu bölümde devletin siyasal bir kimlik kazanarak

onu meydana getiren insan ile ilişkisi sorgulanmakta ve güvenlik kavramının kim için gerekli olduğu sorusunun çözümü aranmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde ise, her üç düşünürün de doğa durumundan uygar topluma geçişte güvenlik üzerine inşa ettiğı devlet aygıtı ile birey ilişkileri ayrı ayrı ele alınacaktır. Hobbes, Locke ve Rousseau'nun güvenli toplun için bireyin güvenliğinin mi yoksa devletin güvenliğinin mi öncelikli olması gerektiğinin sorularına yanıt aranmaktadır. Bu sayede her üç düşünürün de güvenlik sorunsalına aradıkları yanıt devlet ekseninde karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI, GÜVENLİK ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM VE GÜVENLİĞİN ELEŞTİRİSİ

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI

Günümüzde sıkça karşılaştığımız bir kavram olan ‘güven’ kelimesinden türeyen güvenlik kelimesi “tehlike bulunmaması hali, emin ve rahat olma” anlamına gelmektedir. (Meydan Larousse, 1979) Güvenlik kavramı, maddi ve hukuki bir anlam içerebildiği gibi kişisel ve sosyal bir anlam da içerebilmektedir. Bir başka ifadeyle maddi güvenlik, kamu düzeni ile ortaya çıkabilmekte iken; hukuki güvenlikse kanun karşısında eşitlik ve eziyet, işkence yapılmayacağının teminat altına alınmasıyla ortaya çıkabilmektedir. (Meydan Larousse, 1979)

Ana Britannica’da güvenlik kelimesi, “bedene zarar verebilecek tehlikeli durumları asgariye indirmeye ya da ortadan kaldırmaya yönelik etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır. (Ana Britannica, 1986-1987-1988) Britannica’da ayrıca güvenlik önlemlerinin, iş güvenliği ve kamu güvenliği olarak iki başlık altında toplandığı belirtilmektedir. Buna göre iş güvenliği, “insanların çalıştığı büro, fabrika, çiftlik, inşaat alanları, ticari ve perakende satış merkezleri gibi yerlerde karşılaşılan tehlikeler”olarak tanımlanırken; kamu güvenliği ise “evde, yolculukta ve tatilde ya da iş güvenliği kapsamına girmeyen başka durumlarda karşılaşılan tehlikeleri önleme” olarak tanımlanmaktadır. (Ana Britannica, 1986-1988)

Türk Dil Kurumu’nda ise güvenlik,“toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” şeklinde tanımlanmaktadır. (TDK, 2019)

Anthony Giddens güven kelimesini “Belirli bir sonuçlar ya da olaylar kümesi göz önüne alındığında, bir kişi ya da sistemin güvenilirliğine olan itimat” olarak tanımlamaktadır. (Giddens, 2012: 36) Giddens güvenlik kelimesini ise “belirli tehlikeler grubunun önlendiği ya da en aza indirildiği bir durum” olarak tanımlamaktadır. (Giddens, 2012: 37)

Michael Dillon’a göre güvenlik (security) kelimesi Latince “securitas/securus’dan” gelmektedir ve daha sonra “sine cura”dan türetilmiştir.

Dillon’a göre olumsuzluk eki olan “sine”nin ardından gelen ve “kaygı, ilgi, özen veya özen göstermek, kaygılanmak, dikkat, alaka, endişe, acı ve keder, özen ve sebat, vasilik, kişiler ve şeyler için alaka,” gibi anlamlara gelen ‘cura’ kelimesi, sine cura’nın anlamını vermektedir. Başka bir ifadeyle “dert, tasa, kaygıdan azade olmak, sıkıntısız olmak” anlamında kullanılmaktadır. Kısaca securitas kelimesi, “kaygı ve tehlikeden uzak olmak” veya başka bir ifadeyle “korunmak ve güvende olmak” (safety and security) anlamında tanımlanmaktadır. (aktaran Neocleous, 2013: 98-99)

Brauch’a göre ise güvenlik kavramı, sosyal bilimlerde bireylere, konulara, toplumsal adetler ile değişen tarihsel koşullara ve durumlara uyarlanan temel bir kavram olarak ele alınmaktadır. (Brauch, 2008: 2) Ayrıca güvenlik kavramı barışla ilişkili olmakla birlikte, ulus-devlet, devlet-üstü ve devlet-dışı aktörler için “olağanüstü önlemler” gerektiren bir değer ve hareket amacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Brauch’a göre güvenlik, büyük çaplı kamu harcamalarını meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. (Brauch, 2008: 2) Brauch, bireysel ya da toplumsal bir siyasi kavram olarak güvenliğin bağımsız bir anlamının bulunmadığını belirtmektedir. (Brauch, 2008: 2) Ayrıca Brauch güvenliğin, “her zaman bir bağlam ve belirli bir bireysel ya da toplumsal değer sistemi ve bunların hayata geçirilmesi” ile alakalı olduğunu belirtmektedir. (Brauch, 2008: 2)

Öte yandan güvenlik, muğlak ve esnek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik kelimesi bir kişinin kendisini güvende hissetmesi anlamına gelebilmekte iken, bir başka kişiye ise güvensizlik anlamına gelebilmektedir. Dario Battistella’ya göre güvenlik, algıda şekillenmektedir ve bireyin düşünce ve duygularında şekillenen bir kavramdır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu’da güvenliği sağlama politikası, İran için güvensizlik ve tehdit unsuru olmaktadır. Fakat başka bir Ortadoğu ülkesi Suudi Arabistan için ise bölge ülkelerinden gelebilecek tehditlere karşı bir güvenlik oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere bir ülke için huzur ve güven ortamı oluşturabilmekte iken, başka bir ülke için tehdit ve baskı unsuru olabilmektedir. (Dario Battistella’dan aktaran Ergül, 2012: 168)

“Güvenlik” kavramı, ilk olarak Cicero ve Lucretius tarafından “securitas” kelimesi ile “zihnin felsefi ve psikolojik durumu” anlamında kullanılarak birinci

yüzyıldan itibaren de “Pax Romana”² bağlamında temel bir siyasi kavram olarak kullanılmıştır. Ancak Brauch’a göre, güvenlik teriminin Thucydides’den etkilenen Thomas Hobbes’un temel eseri Leviathan “otoriter devletin doğuşu” kitabında ele aldığı başka bir anlamı da bulunmaktadır. (Brauch, 2008: 3) Brauch’a göre, Arends, güvenlik kavramını “a) antik Atinalıların imparatorluklarının yıkılmasını önleme niyetleri, b) Roma ‘securitas’ının dini çağrışımları ve c) Hobbesçu iç savaşı önleme amacının ‘hayali’ bir birleşimi” olarak ifade etmektedir. (Brauch, 2008: 3)

Güvenlik terimini uluslararası ilişkiler disiplinde kavramsal açıdan ilk ele alan Arnold Wolfers’dir. Wolfers’e göre güvenlik; “kazanılan mevcut değerlere yönelik bir tehdidin olmaması halidir.” (Oktay F. Tanrısever’den aktaran Ergül, 2012: 166; aktaran Emeklier, 2011: 103)

Güvenlik ile özgürlük arasında ilişki kuran Ken Boothise güvenliği, “tehditlerin olmaması” olarak tanımlamaktadır. Booth’a göre “özgürlük” ise “insanların beşeri ve fiziki baskılardan kurtarılması” demektir. Booth, “Güvenlik ve özgürlüğün aynı paranın iki yüzünü oluşturduğunu, güvenliği iktidarın veya düzenin değil özgürlüğün sağladığını belirterek, teorik ve ampirik açıdan özgürlük ve güvenliğin aynı anlama geldiğini belirtmektedir. (aktaran Neocleous, 2014: 15) Brauch da, Amerikan anayasasında güvenliğin özgürlükle ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır. (Brauch, 2008: 3)

Brauch, modern güvenlik kavramını, iç ve dış güvenlik üzerinden açıklamaktadır. İç güvenlik üzerine yönelen Brauch, iç güvenliğin, uluslararası hukukun temel bir kavramı olarak ele alınan dış güvenlikten ayrıldığını ve on yedinci

²“Pax Romana, Romalıların işgal ettikleri bölgelerde ve kendi cumhuriyet ve krallık dönemi yönetimlerinde kullandıkları “Roma Barışı” anlamına gelen bir kavramdır. Bu kavram, M.Ö. 27’de Roma İmparatoru Augustus Caesar’ın tahta çıkışıyla Roma’nın bir cumhuriyet olmaktan çıkıp imparatorluğa dönüşmesi ile M.S. 180 yılında Marcus Aurelius’un ölümüne kadar olan 200 yıllık dönemi tanımlar. Roma bu dönemde devletlerin karşı koyamayacağı kadar askeri ve ekonomik olarak güçlü bir imparatorluk olarak tarihte yerini almıştır. Bu gücünü korumak için çevresindeki devletlerle savaşmayı durdurmak istemiş ve barış dönemini başlatmıştır. Bu dönemde Roma İmparatorluğu hukuk, edebiyat ve mühendislik alanında oldukça gelişmiştir. Roma Barışı’nın en önemli unsurlarından biri de asiller ile köylüler arasındaki barışın sağlanması idi. Roma İmparatorluğu gibi gücünü savaşlardan kazanan bir imparatorluk, barış dönemine girip uzun süre savaşmayınca çevresindeki devletlerden gelen ataklardan dolayı yıkılması daha kolay oldu. Her ne kadar Pax Romana dönemi, Roma İmparatorluğu’nun sınırlarını genişletmesine, imparatorluğun gelişmesine ve imparatorluk içinde yaşayan halklar arasında barış sağlanmasına neden olsa da imparatorluğun daha sonralarda kolayca yıkılmasına sebep olmuştur. Kısaca "Pax Romana" yani "Roma Barışı" devlette, M.S. 3.yy’daki gibi sürekli, ıstıraplı iç savaşların olmadığı ve ayrıca Roma’nın dış baskılar altında kargaşaya düşmediği bir barış ve sükûnet dönemidir.” (ULIWIKI Özgür Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2019)

yüzyıla hâkim olan monarşi devlet anlayışından bu zamana kadar geliştiğini belirtmektedir. (Brauch, 2008: 3) İç güvenlik, Hobbes ve Pufendorf tarafından devletin halka karşı üstlendiği temel görev olarak karşımıza çıkmaktadır. (Brauch, 2008: 3)

Brauch'a göre güvenlik terimi ilerleyen yüzyıllarda da önemini korumuştur. Fransız İhtilali döneminde yurttaş hakları bildirgesi, güvenlik kavramını dört temel insan hakkından biri olarak kabul etmektedir. (Brauch, 2008: 3) Brauch, Wilhelm von Humbolt'un, devletin iç ve dış güvenliği üstlenen başat aktör olarak gördüğünü; Fichte'nin ise güvenliği sağlayan devletin, yurttaş ile iletişim içinde olduğu bir "karşılıklılık" kavramı üzerinden ele aldığını belirtmektedir. (Brauch, 2008: 3) Humbolt'un ve Fichte'nin Kant'tan etkilendiğini belirten Brauch, "hukuk temelli devlet" ve "devletin hukuksal öngörülebilirliği" kavramlarının on dokuzuncu yüzyılda güvenliğin başat özelliklerinden biri haline geldiğini belirtmektedir. (Brauch, 2008: 3)

Güvenlik kavramı önemini 1919-1939 arası dönem hariç yirminci yüzyılda da korumuştur. Milletler Cemiyeti'nin (1919) güvenlik kavramını "kolektif güvenlik" kavramı üzerine temellendiren Woodrow Wilson'dur. (Brauch, 2008: 3) Kolektif güvenlik, ilk kez Milletler Cemiyeti Paktı'nda kullanılmış ve daha sonra Birleşmiş Milletler Şartı'nda (1945) geliştirilmiştir. (Brauch, 2008: 3)

26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanan ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın birinci maddesinde düzenlenen amaçları arasında "Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözülmesini barışçıl yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek" olduğu belirtilmektedir. İkinci maddesinde ise bu amaçlara ulaşmak için belirlenen ilkeler sıralanmaktadır. Buna göre "Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçıl yollarla çözerler." ilkesi benimsenmektedir. Sözleşmede belirtilen amaç ve ilkeler birlikte değerlendirildiğinde kolektif güvenlik kavramına vurgu yapılarak, güvenliğin ulus devletlerden ulus üstü örgütlere aktarıldığı sonucu çıkmaktadır. (Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1945)

Brauch'a göre siyasi ve bilimsel güvenlik kavramı, uluslararası düzene bağlı olarak değişmektedir. (Brauch, 2008: 17) Brauch, Milletler Cemiyeti Misakı'nın (1919) "kolektif güvenlik" kavramını ilk kez gündeme getirildiğini, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel aktör olarak rolünü meşrulaştırmak için "ulusal güvenlik" kavramının ortaya atıldığını ve 1990'dan sonra ise güvenlik kavramının genişleyerek derinleştiğini ve "insan" güvenliği, "çevresel" güvenlik gibi yeni kavramlar ile sektörel güvenlik kavramlarının öne çıktığını vurgulamaktadır. (Brauch, 2008: 17)

Etienne Balibar'a göre ise küreselleşmeyle birlikte uluslararası güvenlik gündemi yeniden oluşturulmaktadır. (aktaran Ergül, 2012: 172) Balibar'a göre güvenliğin küreselleşmesini, 11 Eylül ile ilişkilendiren çalışmalar bulunsa da şüphesiz daha öncesi bulunmaktadır. Örneğin nükleer silahların ortaya çıkışıyla birlikte güvenliğin küresel bir boyut kazandığını belirten görüşler bulunmaktadır. Çünkü Balibar'a göre, nükleer silahlar ile birlikte klasik anlamdaki savunma artık mümkün olamayacağı için devletlerin kendi topraklarını ve yurttaşlarını korumaları zorlaşacaktır. Balibar, bu sebeple, devletlerin işbirliği yapmalarını zorunlu kılmakla beraber uluslararası kurumların konu üzerindeki ağırlığını da arttırdığını belirtmektedir. Çünkü güvenliğin karmaşık, çok yönlü ve karşılıklı ilişkileri içeren bir durum alması sebebiyle tek bir aktör tarafından sağlanmasını mümkün kılmamaktadır. Bu bağlamda Balibar, günümüzde kolektif güvenliğin ekonomik alandan iletişime, kültürden çevreye kadar geniş bir alanı kapsamaması sebebiyle, insanlığın ortak çıkarları açısından kozmopolitan³ bir unsur taşıdığını belirtmektedir. (aktaran Ergül, 2012: 172)

Güvenlik anlayışındaki değişim sürecinde güvenlik literatürüne insani güvenlik de eklenmiştir. Ahmet Barbak'a göre güvenlik anlayışındaki değişim sonucunda insani güvenlik anlayışı politika alanında kendisine yer bulmaktadır. (Barbak, 2018: 310) Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası örgütler çapında ileri sürülen bu anlayış, işbirliği veya üyelik ilişkileri çerçevesinde diğer uluslararası örgütlere ve/veya ülkelere yayılmaktadır. (Barbak, 2018: 310) Değişen güvenlik yaklaşımının genişlemesi zamana ve coğrafyaya bağlı olarak değişiklik

³Kozmopolitizm, odak noktası olarak bireyi almakta; temel olarak herkesin eşit olduğu ve siyasal olarak eşit muameleyi hak ettiği düşüncesine dayanmaktadır. Kozmopolitizm, ulus devletin taleplerinin ötesine geçen ve otorite, hak ya da sınırlamalar oluşturan siyasal düzenleme ve kanun yapma biçimlerini ifade etmektedir. (Barbak, 2018: 317)

göstermektedir. (Barbak, 2018: 310) Barbak’a göre evrensellik iddiasında olan bu güvenlik anlayışı, günümüzde küresel bir söylem olarak genişlemesini sürdürmektedir. (Barbak, 2018: 310)

1.2. MODERN DEVLETTE GÜVENLİK KAVRAMI

Modern devletin temelleri, Rönesans ve Refonm hareketleri ile başlayan, Avrupa’da yaşanan Seksen Yıl Savaşları ile Otuz Yıl Savaşları sonrasında 1648 yılında imzalanan Vestfalya Anlaşması’na dayanmaktadır. (Barbak, 2015: 871-872) Devletler, 1648 Vestfalya Anlaşması’ndan itibaren uluslararası sistemin en önemli ve en güçlü aktörleri olarak kabul edilmekte ve birbirlerinin egemenlik haklarına saygı göstererek, ilişkilerini eşitlik ekseninde şekillendirmektedirler. (Barbak, 2015: 872; Baylis, 2008: 71; Ağır, 2015: 99) Devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir üst otoritenin olmaması sebebiyle, siyasi meşruiyetin evrensel ölçüsünü devletler oluşturmaktadır. Baylis’e göre bu durum, devletlerin temel sorumluluklarından bir tanesinin de güvenlik olduğu anlamına gelmektedir. (Baylis, 2008: 71)

Ahmet Barbak’a göre modern devlette güvenlik kavramı, Toplumsal Sözleşme Kuramı ve Weberyian Kuram çerçevesinde kavranabilmektedir. Toplumsal sözleşme kuramı, devletin varlığını bir bütün olarak bireylerin güvenliği üzerinden açıklarken, bu kuramın güvenlik anlayışını şekillendiren Hobbescu yaklaşımın iki temel önermesi bulunmaktadır. (Kössler’den aktaran Barbak, 2018: 310) Kössler’e göre bunlardan birincisi, devletin toplumun üzerinde yer almasıdır. Bir diğeri ise, iktidarın şiddet eylemleri ve araçları üzerindeki hâkimiyetinin, toplumun genel çıkarı ya da kamu yararı olarak görülmesidir. (aktaran Barbak, 2018: 310) Bu sebeple, toplumsal sözleşme kuramında egemen/egemenlik, meşruiyet ve yurttaşlık kavramları başat rol üstlenmektedir. (Martijn Dekker ve Mient Jan Faber’den aktaran Barbak, 2018: 310) Hobbescu güvenlik anlayışında toplumsal sözleşme devlet-yurttaş ilişkisinin karşılıklı hak ve yükümlülükleri üzerinden kurulmaktadır. (Martijn Dekker ve Mient Jan Faber’den aktaran Barbak, 2018: 310) Devlet, güvenliğin sağlanabilmesi için bireylerin özgürlüklerini kısıtlayabilmekte ya da tamamen yasaklayabilmekte iken; yurttaşlar da buna razı olmaktadır. (Martijn Dekker ve Mient Jan Faber’den aktaran Barbak, 2018: 310)

Weberyan kuram ise, modern devleti meşru güç kullanma tekeli olarak ele almaktadır. (Weber, 1986: 80; Barbak, 2018: 310) Weber'e göre, devlet dışındaki diğer kurumlara ya da bireylere, devletin onay verdiği ölçüde güç kullanma hakkı tanınmaktadır. (Weber, 1986: 80; Weber, 2005: 31; Barbak, 2018: 310) Böylelikle güç kullanımının meşruiyeti, hem devletin tekelinde olmasından hem de güç kullanımı koşullarını tanımlayan bir yasal çerçeveden ve demokratik süreçlerden kaynaklanmaktadır. (Barbak, 2018: 310)

Modern devletin güvenlik anlayışını Hobbes ve Locke üzerinden açıklayan Neocleous, Hobbescu güvenliğin özgürlükten ortaya çıktığı sonucuna varmaktadır. (Neocleous, 2014: 26) Neocleous, modern düşüncenin “mutlakçı” Hobbes ile “liberal” Locke’un temsil ettiği anlayışlar arasındaki çatışmayla başladığını kabul etmektedir. Bu çatışma sırasında egemenliğin ya güvenlik ya da özgürlük açısından ele alındığını belirtmektedir. Neocleous’a göre her iki düşünür de, doğanın varsayımsal durumundan yola çıkarak, toplumsal sözleşmeyi ve egemen yapıyı meydana getirmeye yarayan güvenlik sorunlarına yol göstermektedir. (Neocleous, 2014: 26)

Hobbes, gururun, intikam duygusunun ve ulusal tutkuların insanları esir aldığını ve bu sebeple hiçbir anlaşmanın doğal haliyle güvenilir olmadığını belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 101; Neocleous, 2014: 26) Hobbes, bu yüzden “güvenliğimiz için yeterince güçlü bir iktidara” ihtiyaç bulunduğunu ve bu durumu sağlayacak olanın da otoriter bir devlet olduğunu belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 137-143; Neocleous, 2014: 26) Neocleous, Hobbes’un güvenlik anlayışının mutlak egemenliğin doğmasının arkasındaki itici güç olarak görmekte ve doğal haldeki bireyin sahip olduğu varsayılan mutlak özgürlükten ortaya çıktığını belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 26-27)

Locke ise bu görüşe katılmamaktadır. Gerçekten de Locke’da doğal durum, “mutlak ya da keyfi bir iktidar”ın olmadığı “tam özgürlük” hali olarak görülmektedir. (Locke, 2018: 13-36; Neocleous, 2014: 27) Neocleous’a göre, Locke’da görülen bu durum kaygılarla, korkuyla ve güvensizlikle dolu bir özgürlüktür. (Neocleous, 2014: 27) Neocleous’a göre Locke’un amacının, bu özgürlüğün güvence altına alınabileceği; hükümetin özgürlüğe zarar verdiğini düşünmeleri durumunda yurttaşların, hükümeti feshetme hakkına sahip oldukları bir toplum kurmak olduğunu belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 27) Neocleous, genel olarak Locke’un, özgürlüğü önde tuttuğunu,

iktidarın keyfi taleplerine karşı özgürlüğün korunmasını gözeten siyasal bir duruş sergilediğini belirtmekle birlikte bu görüşe katılmamaktadır. (Neocleous, 2014: 27) Neocleous’a göre Locke’un aslında bir özgürlük akımı başlatmaktan çok, güvenliği ön planda tutan liberal bir söylem geliştirdiği yönündedir. (Neocleous, 2014: 27)

1.3. KLASİK GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Klasik (realist) güvenlik yaklaşımları, realist ve neo-realist güvenlik yaklaşımları olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmaktadır. Her iki güvenlik yaklaşımının güvenlik sorunsalına getirdikleri çözümler aşağıdaki alt başlıklarda yer almaktadır.

1.3.1. Realist Güvenlik Yaklaşımı

Yirminci yüzyıla tehdit, risk ve krizin egemen olduğunu belirten Sandıklı ve Emeklier, yirminci yüzyılın uluslararası ortamını Hobbes’un “insan insanın kurdudur” önermesiyle açıkladığı “doğal yaşam hali” teziyle ilişkilendirmekte iken; başat aktörler olan ulus-devletlerin ise birbirleriyle olan ilişkilerini ve hegemonik davranış modellerini ise Machiavelli’nin “amaca giden her yol mübahtır” düşüncesiyle ilişkilendirmektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012; 3) Sandıklı ve Emeklier’e göre tarihi süreç içerisinde Thucydides ile başlayan, Machiavelli ve Hobbes ile süregelen, Carr, Morgenthau, Waltz ve Huntington gibi teorisyenler tarafından yeniden gündeme alınan reelpolitik akım, yirminci yüzyılın çatışma odaklı ve devlet merkezli güvenlik anlayışını teorik ve pratik alanda oluşturmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 3-4) Ancak Sandıklı ve Emeklier, reelpolitik anlayışın oluşturduğu güvenlik paradigmasının teoride ve pratikte güvenliği tesis etmede yetersiz kaması sebebiyle yirminci yüzyılın “buhranlar ve bunalımlar yüzyılı” olarak yorumlanmasında büyük payının olduğunu belirtmişlerdir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012; 4)

Kolasiye göre ise, yirminci yüzyılın güvenlik anlayışına farklı bir bakış açısı getiren klasik realist teorisyenler aslında doğrudan bir güvenlik kuramı ortaya koymamalarına rağmen, uluslararası politikaya dair öne sürdükleri savlar ve kavramsallaştırmalar ile sonradan ortaya çıkan güvenlik literatürüne dolaylı ama ciddi

katkıda bulunmuşlardır. (Kolasi, 2014: 125) Gerçekten de realizm, ileri sürdüğü tezlerle İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında disiplinin egemen teorisi olarak klasik güvenlik terminolojisinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. (Kolasi, 2014: 125; Bakan ve Şahin, 2018: 141) Bu açıdan değerlendirildiğinde realizm, klasik güvenlik paradigmasının kavramsal, kuramsal ve metodolojik alt yapısını oluşturmuştur. (Kolasi, 2014: 125) Başka bir ifadeyle realist güvenlik anlayışının, Güvenlik Çalışmaları'na damgasını vurmasının sebebi olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya politikasında bulunduğu konumundan ve Soğuk Savaş'ın yarattığı özel stratejik, ideolojik ve ekonomik ortam ile uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır. (Kolasi, 2014: 125; Bakan ve Şahin, 2018: 140-141; Baran ve Macar, 2017: 252-253) Realizm, güvenlik kavramını “sürekli bir güvensizlik ortamı” veya “güvende olmama hali” üzerinden tanımlamaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 5-6) Realist yaklaşım güvenlik anlayışını güç, tehdit ve güvensizlik olarak sınırlandırmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 6; Baran ve Macar, 2017: 252) Çünkü devletler, “herkesin herkes ile çatıştığı” tehditlerle dolu güvensizlik ortamında hem varlıklarını hem de “kazandıkları değerleri” korumak için güçlü olmak zorundadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 6) Sandıklı ve Emeklier güç kavramından maddi gücün anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 6)

Realist kuram karmaşanın ve güvensizliğin süreklilik kazandığı bir uluslararası ortamda güç ve kapasite artırımına gidilmesi durumunda ancak bu durumda güvenliğin tesis edileceğini belirtir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7) Realist kuram devletlerin rasyonel ve bütüncül yapılar olduğunu kabul ederek, ulus-devletleri ulusal gücü artırma imkân ve kabiliyetine sahip tek aktör olarak görmekte ve “ulusal güvenlik” tezi üzerinden de sadece ulus-devletlerin güvenliğini dikkate almaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7) Realist kuram, devlet odaklı bir güvenlik anlayışı ortaya koymakta ve ulusal güvenlik anlayışına vurgu yaparak toplumun ve bireyin güvenliğini devletin güvenliğine bağımlı kılmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7; Bakan ve Şahin, 2018: 140-141; Baran ve Macar, 2017: 253) Başka bir ifadeyle, devletin güvenliğini ulusun ve dolaylı yoldan bireyin güvenliği ile aynı gören realizm, savaş ve çatışma olgularına yoğunlaşarak, “güvensiz ortam” algısı yaratılmakta ve devletin güvenliğine bağlı bir güvenlik yaklaşımını meşrulaştırmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7)

Realist kurama Sandıklı ve Emeklier'e benzer perspektiften yaklaşan Kolasi'ye göre, gerçekten de böyle bir ortamda devleti başat aktör yapan iki önemli nokta bulunmaktadır. (Kolasi, 2014: 125) Bunlardan bir tanesi devlet, toplum içi karmaşaya son veren ve yurttaşlarının güvenliğini sağlayan ve bu sebeple evrensel bir meşruluğa sahip olan tek aktör olarak karşımıza çıkmakta iken; bir diğeri ise, devletin varlığını bu karmaşa ortamında devam ettirmek zorunda olması sebebiyle bu durum devleti sürekli güvenlik içgüdüleriyle hareket etmeye zorlamaktadır. (Kolasi, 2014: 125) Kolasi'ye göre, devlet hem güvenliğı sağlayarak güvenliğin öznesi olmakta, hem de güvenliğinin sağlanması hedeflenerek güvenliğin nesnesi konumunda olmaktadır. (Kolasi, 2014: 125)

Realist analizler, devletlerarasındaki mevcut ya da potansiyel çatışma alanlarına odaklanarak güvensizliğe vurgu yapmakta ve “devlet egemenliği ve toprak bütünlüğü” söylemi ile güvenliğı tamamen devletin güvenliğine indirgemektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7) Realist kuramda, devletin güvenliğı için önemli görülen ve ulusal güvenliğı oluşturan askeri-stratejik konular birincil politikayı oluşturmakta iken; ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel konular ise ikincil politikayı oluşturmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7-8; Bakan ve Şahin, 2018: 140-141)

Kolasi ise, Güvenlik Çalışmaları'nın aynı zamanda Ulusal Güvenlik Çalışmaları veya Stratejik Çalışmalar adlarıyla da anılmasının, güvenlik kavramının askerî tehditlerle bağdaştırıldığı kadar bu anlayışın devletin korunmasını temel aldığını belirtmektedir. (Kolasi, 2014: 125) Ayrıca devletin toplumsal ve ideolojik olarak homojen bir varlık olması sebebiyle, devletin doğrudan ulusun çıkarını temsil ettiği fikrinin ön koşul alınmasına da neden olmaktadır. (Kolasi, 2014: 125) Kısaca, devletin güvenliğı için iyi olan bir durumun, halkın güvenliğı açısından da olumlu bir durum oluşturmaktadır. (Kolasi, 2014: 125) Neocleous ise güvenliğin talep edilebilir olmasını, devletin hâkimiyet alanının genişlemesini zorunlu kıldığını ve süreç içerisinde “securitas” kelimesinin “devletin güvenliğı” anlamına geldiğini belirtmektedir. (Neocleous, 2013: 130) Kısacası Sandıklı ve Emeklier, Kolasi ve Neocleous realist yaklaşım için benzer tespitlerde bulunmaktadır.

Kolasi, geleneksel anlamda güvenliğı devletin sağladığı bir “kamusal hizmet” olarak tanımlayarak, devletin yaygın bir meşruiyete sahip olmasının ana faktörünün yurttaşlarına sağladığı “kamusal hizmet” olduğunu belirtmektedir. (Kolasi, 2014: 129)

Öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ve sonradan müttefiklerine de dayatılan ulusal güvenlik devleti modelinde “güvenlik” ile ilk etapta devletin güvenliği anlaşılmaktaydı. (Kolasi, 2014: 129) Sosyalizmi uyguladıkları söyleminde bulunan Sovyetler Birliği ülkelerinde dahi parti-devletin güvenliğini demokrasinin önünde bulundurarak birçok kez yurttaşları için baskıcı yönetim yöntemlerini meşrulaştırdığı halde, ulus-devlet 1965-70'lere kadar toplumsal ve siyasal hayatın düzenlenmesi bakımından en çok başvurulan çözüm yolu olarak varlığını korumaktaydı. (Kolasi, 2014: 129) Bu dönemde Üçüncü Dünya ülkeleri de devleti güvenliğin merkezine koyarak benzer bir tavır takınmıştır. (Kolasi, 2014: 129)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ABD hegemonyasında ortaya çıkan refah devleti, Keynesyen ekonomi politikaları, devletçilik, milliyetçilik gibi faktörlerin hepsi güvenliğin, devlet merkezli algılanmasına yardımcı olmuştur. (Kolasi, 2014: 129) Devletler bu dönemde, eğitim, sağlık ve emeklilik alanlarında sosyal politikalar üreterek yurttaşların siyasî güvenliğinin yanında sosyal güvenliğini de sağlayarak kendi durumunu güçlendirmiştir. (Kolasi, 2014: 129) Başka bir ifadeyle, 1945-1970 arasında uygulanan Keynesyen ekonomik politikalar ile emek-sermaye uzlaşısı sağlanarak devletin meşruluğu güç kazanmıştır. Kolasi'ye göre, bu dönemde devlet, belirli bir sınıfın değil her yurttaşın devleti olarak görülmeye başlanmıştı. (Kolasi, 2014: 129)

1.3.2. Neo-Realist Güvenlik Yaklaşımı

Sandıklı ve Emeklier, klasik güvenlik çalışmalarına en fazla katkı sağlayan teorik yaklaşım olarak, güvenliğe odaklanan ve doğrudan bir güvenlik kuramı oluşturan neo-realist güvenlik yaklaşımının olduğunu belirtmektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7) Neo-realist akımın temsilcilerinden olan Stephen M. Walt'a göre güvenlik çalışmaları, devletlerarasında çatışmanın her zaman bir olasılık olduğunu ve askerî kuvvet kullanımının devletler ve toplumlar üzerinde uzun süreli etkileri olduğunu varsaymaktadır. (aktaran Yiğittepe, 2017: 14) Walt, neo-realist güvenlik çalışmalarını “askeri kuvvetin kontrolü, kullanımı ve tehdit çalışmaları” olarak tanımlamıştır. (aktaran Yiğittepe, 2017: 14) Yine Walt, güvenlik çalışmalarının tek kaynağının askerî güç olmadığını belirtmiş ve bunun yanında silahların kontrolü,

diplomasi, kriz yönetimi gibi devlet aygıtlarını da hesaba katmak gerektiğini söylemiştir. (aktaran Yiğittepe, 2017: 14)

Walt'ın neo-realist teori çalışmalarının başladığı 1970'li yılları “Güvenlik Çalışmalarının Rönesans'ı” olarak tasvir etmesi, neo-realizmin klasik güvenlik literatüründeki önemli rolünü göstermektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 8) Walt, Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı adlı makalesinde güvenlik çalışmalarının İkinci Dünya Savaşı ile başladığını belirterek, bu dönemi güvenlik alanındaki “Altın Çağ”ın ilk basamağı olarak nitelendirmekte ve güvenlik literatürünün gelişimini üç döneme ayırmaktadır. Bu dönemleştirilmesinde Walt, 1955-1965 tarihleri arası dönemi “Altın Çağ”, 1960'ların ortasından 1970'lerin ortasına kadar olan dönemi “Altın Çağ'ın sona ermesi” ve 1970'lerin sonlarından itibaren devam eden süreci de “Rönesans dönemi” olarak ele almaktadır.⁴ Başka bir deyişle, realist çalışmalar ile ortaya çıkan klasik güvenlik yaklaşım, neo-realist analizlerle olgunlaşıp şekillenmiştir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 8)

Sandıklı ve Emeklier'e göre, Neo-realist yaklaşımın klasik güvenlik anlayışına bir başka katkısı ise ekonomik güvenliğin eklenmesi olmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 11) Çünkü Vietnam Savaşı, askeri güç ve kapasitenin devletlerin amaçlarına ulaşmadaki tek araç olmadığını gösterirken; 1973 ve 1979 petrol krizleri de karar alma mekanizması ve süreçlerinde ekonomik verilerin de dikkate alınması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 11)

Sandıklı ve Emeklier'e göre, neo-realizmin “güvenlik ikilemi” modeli, Soğuk Savaş döneminde devletlerin nükleer ve konvansiyonel silahlanma pratiğini özetleyen bir kavram olarak literatürdeki yerini almıştır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 8) Geleneksel güvenlik anlayışının kapsamının dar olması sebebiyle, klasik güvenlik formülünün (Tehdit = kapasite x niyet) de çerçevesinin dar ve sınırlı olmasına neden olmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 12; Bilgin, 2010: 78) Ancak bu formül, teoride olmasa bile pratikte büyük sorunlar içermiştir ve halen içermektedir. Çünkü devletlerin takındıkları tavır, Hobbesyen bir anlayışla çoğu zaman “kötü” olarak varsayıldığından tehdit hesaplamaları salt kapasite üzerinden yapılmakta ve geleneksel güvenlik yaklaşımı, devletleri ister istemez “güvensizlik sarmalına” götürmektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 12; Bilgin, 2010: 78) Örneğin, hem Amerika Birleşik

⁴ (aktaran Sandıklı ve Emeklier, 2012: 8; aktaran Yiğittepe, 2017: 14)

devletleri hem de Sovyetler Birliği Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenlik hesaplarını sadece birbirlerinin kapasitelerine göre şekillendirmişler ve birbirlerini sürekli güvensizliğe iterek, güvenliklerini aslında karşılıklı güvensizlik üzerinden tanımlamışlardır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 12; Bilgin, 2010: 78) Bu nedenle Soğuk Savaş dönemi güvenlik anlayışı “güvende olma durumu” yerine “güvende olmama durumu” üzerine kurgulanmış yani güvensizlik üzerine oturtulmuştur. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 12) Bu sebepler dolayısıyla geleneksel güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkilerdeki güç politikasına, korkuya ve anarşiye odaklanan realizmin etkisinde iken; 1970’lerin sonundan itibaren ise karmaşık yapısı dolayısıyla devletlerin asıl hedeflerinin güvenliklerini en üst düzeye çıkarmaları gerektiğini vurgulayan neo-realizmin etkisi altında kalmıştır. (Kolasi, 2014: 122)

Vietnam Savaşı, 1968 yılı ile ilişkilendirilen toplumsal olaylar, Petrol Şoku, Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü, çok uluslu şirketlerin yükselişi, kapitalizmin girdiği krize çözüm olarak ortaya atılan neoliberal ilkeler etrafında yeniden şekillendirilmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi vb. gelişmeler sonucunda, güvenlik anlayışında da değişimler yaşanmıştır. (Kolasi, 2014: 130) Kolasi, 1990’larda hız kazanan küreselleşmenin tüm bölgeleri ve devletleri aynı şekilde etkilememesi sebebiyle güvenlik kavramına ve bu kavramın devlet ile olan ilişkisine farklı anlamlar yüklendiğini belirtmektedir. (Kolasi, 2014: 130) Ayrıca 1980’lerden itibaren güvenliği devlet ile ilişkilendiren geleneksel güvenlik anlayışının, ya çeşitli kaynaklardan ve açılardan eleştirildiği ya da dar askerî sektörün yanında toplumsal, ekonomik ve çevre gibi sektörlerin de güvenlik kapsamına alınmaya çalışılarak, geleneksel yaklaşımın genişletilmek istendiği görülmektedir. (Kolasi, 2014: 130) Kolasi 1980’li yılların, sınıf siyasetinden kimlik siyasetine geçildiği bir dönüm noktası olduğunu vurgulamaktadır. (Kolasi, 2014: 130) Gerçekten de 1980’lerden itibaren ve 1990’lardan itibaren artarak devlet, güvenliğin başat aktörü olmak bir yana, benzer uygulamalarıyla farklı kimlik ve seslerin bastırıcısı ve güvensizliğin kaynağı olarak görülmeye başlanacaktır. (Kolasi, 2014: 130)

Bu durum neo-realizmin güvenliği iki kutuplu dünya düzeni üzerine kurmasına, Soğuk Savaş'ın barışçıl sonunu öngörememesine ve Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen North Atlantic Treaty Organization’ın (NATO) dağılmamasına neden olur iken; Almanya’nın birleşmesinin tahmin edilememesi, devlet-dışı

aktörlerin yükselişini açıklayamaması gibi yetersizlikler ise güvenlik alanındaki realizmin tekelinin kırılarak “yeni güvenlik” açılımlarının ortaya çıkmasına sebep oldu. (Kolasi, 2014: 128)

1.4. ELEŞTİREL GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Bir teoriyi, yaklaşımı veya düşünce sistemini “eleştirel” yapan ilk ve en genel özellik mevcut bilginin doğallığını sorgulamasıdır. (Kolasi, 2014: 138) Başka bir ifadeyle, eleştirel düşünce, toplumsal çelişkilerin ve iktidar ilişkilerinin ortaya çıkarılması için toplumda ve bilimde doğal ve mutlak gerçek olarak kabul edilen görüş ve kavramların sorgulanmasıdır. (Kolasi, 2014: 138)

Modern anlamda “eleştirel” sosyal teorinin kökenleri, liberal tezlerin eleştirisini yaparak bu tezlerin tarihselliğini ortaya koyan Karl Marx’a dayanmaktadır. (Kolasi, 2014: 138; Bakan ve Şahin, 2018: 144) Kolasi, toplumsal gerçekliğin veya toplumsal dünyanın, doğallığı ve değişmezliğinin dinin veya “değişmez insan doğasının bir ürünü” olarak değil de insan veya toplumun bir ürünü olarak görülmesi durumunda onu değiştirebilir yapacağını belirterek, Marx’tan itibaren eleştirel çalışmaların amacının dünyayı değiştirmek olduğunu iddia etmektedir. (Kolasi, 2014: 138)

Eleştirel Teori, 1923 yılında Frankfurt’ta Sosyal Araştırmalar Enstitüsü olarak kurulan ancak 1930’ların başında Nazilerin baskısı sonucu ABD’ye göç eden, Frankfurt Okulu düşünürleri ile ilişkilendirilmektedir. (Kolasi, 2014: 138) Frankfurt Okulu’nun ana kadrosunu Marksist akademisyenlerin (Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm) oluşturması bu yazarların çalışmalarını önemli boyutta etkilemiştir. (Kolasi, 2014: 138; Bakan ve Şahin, 2018: 144) İçinde Karl August Wittfogel, Franz Borkenau, Henryk Grossmann, Friedrich Pollock, Otto Kirchheimer ve Franz Neuman gibi yirminci yüzyılın öncü düşünürlerinin de yer aldığı bu okul, Marksist ideolojinin etkisi altında hem Kapitalizme hem de Sovyet Sosyalizmine getirdikleri eleştiri ile ön plana çıkmaktadır. (Birdişi, 2014: 229) Eleştirel Teori, 1980’lere kadar kapitalist toplumda insanın karşı karşıya kaldığı siyasî, ideolojik, psikolojik ve kültürel sorunlara eleştirel biçimde yaklaşmıştır. (Kolasi, 2014: 138; Bakan ve Şahin, 2018: 144) Kolasi, bu yönüyle Eleştirel Teori’nin sosyal

bilimlerde ilk sistematik modernite eleştirisini yapan yaklaşım olma rolüne sahip olduğunu belirtmektedir. (Kolasi, 2014: 138) Eleştirel güvenlik çalışmaları sadece güvenliğin nasıl sağlanacağıyla değil, aynı zamanda güvensizliğin kaynağıyla da ilgilendiğinden, güvenliği sadece düşman ve düşmanlıkların bulunmadığı bir barış hali (negatif barış) olarak tanımlamak yerine sosyal, ekonomik ve kültürel yapıyı kapsayacak bir bütünlük içinde (pozitif barış) ele almış ve tehdit algısını, felsefenin en temel disiplini olan epistemolojik düzlemde incelemiş ve eleştirmiştir. (Birdişli, 2014: 229)

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından hem uluslararası arenada hem de güvenlik kapsamında değişim ve dönüşümün sinyalleri verilmektedir. (Polat, 2019: 90) Bu değişim ve dönüşüm içerisinde ulus devletlerin önceliğini esas alan güvenlik anlayışı önemini korumakla birlikte, “birey güvenliği”, “terörizm” ve “çevre ve iklim sorunları” gibi konuların da güvenlik ile ilişkilendirilerek güvenliğin çerçevesi geliştirilmektedir. (Polat, 2019: 90) Örneğin Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde devletlerin kendilerini sınırlarının ötesindeki sorunlardan uzak tutabilmeleri giderek zorlaşmaktadır. Bu sebeple ulusal bir sorun uluslararası soruna dönüşebilmekte ve yeni tehditler ortaya çıkartabilmektedir. (Polat, 2019: 90) Gelişen olaylar karşısında geleneksel güvenlik anlayışı da genişleme ve derinleşme yoluna gitmektedir. (Polat, 2019: 90) Böylece dünyada meydana gelen çok yönlü eğilimleri ve gelişmeleri dikkate alan ve güvenliği daha geniş bir şekilde yorumlayan yeni, “eleştirel güvenlik yaklaşımları” da güvenlik arenasında yerini almaktadır. (Polat, 2019: 90-91)

Eleştirel Teori'nin güvenlik kavramını ele alışı, sadece bu teorinin varsayımlarından ve bu konuya eğilen yazarların çalışmalarından değil, bu teorinin çıktığı tarihsel koşullarından ve mekândan da etkilenmiştir. (Kolasi, 2014: 123) Kolasi'ye göre, Eleştirel Teori'de, olgular, bilgi ve düşünceler, tarihsel bir çerçevede ve hâkim sosyo-ekonomik ve siyasî yapının etkileri dikkate alınarak incelenmektedir. (Kolasi, 2014: 123) Başka bir ifadeyle, Eleştirel Teori, her kavramın veya teorinin yalnız görünüşteki doğallığını sorgulayarak hangi bağlamda ve neden ortaya çıktığını sorgulamamakta ve aynı zamanda kime hizmet ettiğini de araştırmaktadır. (Kolasi, 2014: 123) Birey, toplum, devlet gibi kavramları temel alan eleştirel güvenlik çalışmaları savaş, barış, tehdit, çıkarlar gibi güvenliğin merkezinde yer alan kavramlarını da, olayları neden-sonuç ekseninde değerlendiren, “determinist”

yaklaşım ile incelemektedir. (Birdişli, 2014: 235) Eleştirel güvenlik teorisinde, temelde hiçbir şey tehdit olarak algılanmamaktadır ve olgular sosyal veya siyasal kontrolden çıkması durumunda tehdit oluşturmaktadır, tezini savunarak, doğal olarak bir tehdidin bulunmadığı varsayımına dayanmaktadır. (Birdişli, 2014: 235)

Eleştirel Teori'ye en fazla katkı sunan Frankfurt, Galler ve Kopenhag okulları olmuştur. Bu sebeple araştırmalarımız bu üç ekol ekseninde ele alınmaktadır.

1.4.1. Frankfurt Okulu

İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde Nazizm'in ve Faşizm'in Avrupa'da neden olduğu sosyo-politik travma Frankfurt Okulu'nun ortaya çıkmasına sebep olmuş iken, Cezayir ve Tunus gibi Fransız sömürge ülkelerinden Avrupa'ya önemli sayıda gelen göçmenlerin neden olduğu güvenlik sorunları da Paris Ekolü'nü geliştirmiştir. (Birdişli, 2014: 237) Eleştirel güvenlik yaklaşımları, devlete yönelik tehdit ve barındırdığı riskler yerine bireyi merkeze alarak, insan potansiyelinin önündeki engellere dikkat çekmesi bakımından siyaset bilimine coğrafi ve stratejik etkenlerin ötesinde katkılarda bulunmuştur. (Birdişli, 2014: 237) Birdişli, eleştirel güvenlik yaklaşımlarının barış ve güvenliği savaşların değil, şiddetin olmaması biçiminde tanımladığını ve bu şekilde güvenlik konusunun kapsamının oldukça genişlemesine neden olmakla birlikte güvenliği sağlayacak politikalar yerine öncelikle güvensizliğin kaynağına eğildikleri için realist politikalardan daha gerçekçi ve kalıcı politikalara kaynaklık edebildiklerini belirtmektedir. (Birdişli, 2014: 237) Özellikle şiddeti, kimlik ve ötekileştirme üzerinden açıklayan Galler ekolünün kullandığı güvenlik bakış açısının epistemolojisi ise Frankfurt Okulu'nun düşünce sistemine dayanmaktadır. (Birdişli, 2014: 237)

Eleştirel Teori güvenlik kavramını özgürleşmeye bağlayarak geleneksel güvenlik anlayışından önemli bir kopuş getirmektedir. (Kolasi, 2014: 123; Bakan ve Şahin, 2018: 145) Birdişli, genellikle otorite ve önyargılarla ilgili problemler üzerine yoğunlaşan ve bireyin özgürlüğünü kısıtlayan eşitsiz ve hiyerarşik yapılanmaları eleştiren Frankfurt Okulu'nun bu çerçevede eleştirel güvenlik çalışmalarına özgürleşme kavramını kazandırdığını belirtmektedir. (Birdişli, 2014: 230-232) "Bireyin sıkıntı ve güçlüklerden kurtularak mutluluğunun artması" şeklinde

tanımlanan “özgürleşme”, pozitif barış anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. (Birdişli, 2014: 230) Bu sebeple “özgürleşme” kavramı Frankfurt Okulu içerisinde yapılan güvenlik çalışmalarında anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Birdişli, 2014: 233; Bakan ve Şahin, 2018: 144-145)

Frankfurt Okulu’nun eleştirisinden kurtulamayan Marksizm’e yönelik ilk eleştirisi, altyapı-üstyapı ilişkisidir. (Birdişli, 2014: 238; Bakan ve Şahin, 2018: 145) Frankfurt Okulu’nun altyapı-üstyapı kavramsalının odağında, Marksizm’den farklı olarak siyaset, ideoloji ve kültür bulunmaktadır. (Kolasi, 2014: 139) Başka bir ifadeyle Frankfurt Okulu, eleştirisini üstyapı üzerine inşa etmiştir. Frankfurt Okulu bu gerekçeye dayanak olarak, günümüz ekonomik ve siyasal alanının giderek daha çok bütünleştiği savını ele almıştır. (Birdişli, 2014: 239) Bu açıdan Frankfurt Okulu’nun iddiaları Marksist ekonomi politığından ayrılmaktadır. (Birdişli, 2014: 239) Eleştirel güvenlik çalışmaları açısından ele alındığında bu durum, sermaye için tehdit unsurlarının devletin güvenlik politikalarının temelini oluşturduğu tezini öne süren klasik Marksistlerin eksik kaldığıdır. (Birdişli, 2014: 239)

Her ne kadar Frankfurt Okulu Marksizme eleştiriler yönetse de Marksizmin insanı temel alan ideolojisinden de etkilenmişlerdir. (Toprakkaya, 2008: 387-388) Marx’ın diyalektik metoda dayanan materyalizminde sadece toplumu tanımaya yardımcı bir araç değil aynı zamanda toplumu değiştirmeye yönelik pratik bir söylemdir. (Toprakkaya, 2008: 387-388) Marx’a göre “insan her şeyden önce somut bir gerçeklik olup, somut bir toplumun içinde yaşamakta”dır. (Toprakkaya, 2008: 387-388) Bu nedenle Marksizm’e göre insanların ya da toplumun karşılaştığı tehditler, düşmanlıklardan değil, sermayenin egemen olduğu sistemin eşitsizliğinden doğmaktadır. (Birdişli, 2014: 239) Birdişli’ye göre bu yaklaşım nedeniyle Marksizm’in güvenlik yaklaşımı, ekonomi politığı temelinde yer alan insan merkezli bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. (Birdişli, 2014: 239-240) Benzer şekilde Frankfurt Okulu teorisyenleri de, insan ilişkilerindeki değişime dikkat çekerek bireyi temel alan alternatif güvenlik anlayışları ortaya koymaktadır. (Birdişli, 2014: 239) Ayrıca “mülkiyet, iş, iş bölümü, bürokrasi, aile, kültürel bağlar, ideolojinin görünür ve görünmez mekanizmaları üzerine yapılan yorumlar ve bu kavramların neden olduğu eşitsiz hiyerarşik yapının eleştirisi” gibi sorunsallara Marksist ideoloji ile Frankfurt Okulu’nun benzer yaklaşımlar sergiledikleri dikkat çekmektedir. (Birdişli, 2014: 240)

Frankfurt Okulu'nun bir diğerk eleştirisi ise kültür üzerinedir. Kapitalizmle birlikte kültürün de piyasalaştırılarak bir endüstri haline gelmesi ve kültürel öğelerin birer metaya dönüştürölmesidir. (Birdişli, 2014: 242-243) Frankfurt Okulu'nun eleştirel düşünürleri, kitle iletişim ve medya araçlarının insanlar üzerinde etkili birer araç olarak kullanıldığını ve propagandaya maruz kalan bireylerin zamanla pasifleştirildiğini vurgulamaktadır. (Birdişli, 2014: 242-243)

1.4.2. Galler/ Aberyswyth Okulu

Galler Ekolü, Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte ön plana çıkmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Batı ve Sovyet Bloğu arasındaki jeopolitik ve stratejik rekabete dayalı güvenlik politikaları da önemini kaybetmiştir. (Birdişli, 2014: 243-244)

Frankfurt Okulu'nun söylemlerinin etkili olduğu İngiltere'nin Galler bölgesindeki Aberyswyth Üniversitesi akademisyenleri, eleştirel güvenlik çalışmalarına yapmış oldukları katkılar sayesinde, Frankfurt Okulu güvenlik yaklaşımının Galler Ekolü olarak tanınmasını sağlamışlardır. (Birdişli, 2014: 233) Aberyswyth Üniversitesi'nde Ken Booth, Richard Wyn Jones, Andrew Linklater, Keith Krause ve Michael Williams gibi akademisyenlerin eleştirel güvenlik çalışmalarına yaptıkları katkılar bu ekolün tanınırlığını artırmıştır. (Göldürdek'ten aktaran Birdişli, 2014: 244) Galler Ekolü'nü, diğerk eleştirel güvenlik yaklaşımlarından ayıran en önemli özellik ise; güvenlik sorunsalını Frankfurt Okulu'nun kavramsallaştırdığı "özgürleşme" kavramı üzerine inşa ederek, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan tehditleri de "kimlik sorunları ve ötekileştirmenin neden olduğu marjinalleşme" üzerinden açıklamalarıdır. (Keith Krause ve Michael C. Williams'dan aktaran Birdişli, 2014: 230-244; Kolasi, 2014: 142-145) Okul temsilcilerinden Booth özgürleşmeyi, birey ve grupların "sosyal, fizikî, ekonomik, siyasî vb."konularda kısıtlama olmadan serbestce hareket etmesi olarak tanımlamaktadır. (aktaran Kolasi, 2014: 146) Güvenlik ve özgürleşme kavramlarını birbirine eş değerk olarak gören Booth, gerçek anlamda güvenliğin kaynağı olarak güç ve düzen halini değil özgürleşme kavramını görmektedir. (aktaran Kolasi, 2014: 146) Bu görüş çerçevesinde ele alırsak Booth'ta güvenlik, özgürleşme ile aynı içeriğe sahiptir.

Aberystwyth Ekolü, sadece geleneksel güvenlik anlayışını eleştirmemekte, aynı zamanda toplumların bünyesinde yer alan korku ve güvensizlik ortamından kurtaracak alternatif bir güvenlik anlayışı da amaçlamaktadır. (Kolasi, 2014: 146) Bu doğrultuda, geleneksel anlayışın aksine Aberystwyth Ekolü özgürleşmeyi ön planda tutmaktadır. (Kolasi, 2014: 146; Birdişli, 2014: 244)

Kimlik sorunları ve ötekileştirme konusunda yapılan eleştirel çalışmalar ilk olarak Frankfurt Okulu'nda başlamışsa da Galler Ekolü, Frankfurt Okulu tarafından kullanılan ötekileştirme kavramını, ABD hegemonyasını analiz etmek için söylemlerine ekleyerek dikkat çekmeyi amaçlamıştır. (Birdişli, 2014: 244) Bu sebeple Galler Okulu, Soğuk Savaş sonrası oluşan tehditlerin sebebini sosyal ayrımcılık, otorite ve güç konularına yönelerek açıklamaya çalışmışlardır. (Birdişli, 2014: 244)

Kolasi, Galler/Aberystwyth Ekolü'nü üç temel ilke üzerinden açıklarken: “güvenliğin temel nesnesi olarak bireyi almak; güvenliği derinleştirmek veya onun türetilmiş bir kavram olduğunu kabul etmek ve güvenliği özgürleşmeye bağlamak”, (Kolasi, 2014:142) Bilgin ise Ekolü, iki ana ilke üzerinden açıklamaktadır: “güvenlik anlayışının derinleştirilmesi (deepening security)” ve “güvenlik anlayışının genişletilmesidir (broadening security).” (Bilgin, 2010: 84) Eleştirel teoriyi farklı bakış açısıyla ele alan Booth'a göre ise, “eleştirel güvenlik teorisi” sadece geleneksel güvenlik anlayışının genişlemesi ya da dar güvenlik tanımlamalarının ötesinde “insan güvenliği, ekonomi güvenliği, toplum güvenliği, çevre güvenliği” gibi konuları içerecek şekilde genişlemesi gerektiğini belirtmektedir. (aktaran Kolasi, 2014: 144) Bu sebeple Aberystwyth Ekolü öncelikli olarak güvenliğin “derinleşmesini” savunmaktadır. (Kolasi, 2014: 144) Genişleme olgusu ise güvenliğin derinleşmesinden sonra gelmektedir. (Kolasi, 2014: 144) Booth'a göre “güvenliği derinleştirmek” bireyleri ya da grupları güvenliğin merkezine konumlandırmak değildir. (aktaran Kolasi, 2014: 144) Çünkü farklı güvenlik tanımlamaları, güvenlik ile ilişkilendirilen farklı davranışların belirli siyasî ideolojilere dayandığını ortaya koymaktadır. (Kolasi, 2014: 144) Bu şekilde derinleşme aracılığıyla güvenlik konularını siyaset teorisinin bir aracı haline getirmektedir. (Kolasi, 2014: 144-145) Booth güvenliği, bizim onu ne üzerine kuduğumuza bağlayarak, bu kurgunun belirli bir görüşe ve söyleme dayandığını belirtmektedir. (aktaran Kolasi, 2014: 144) Bu nedenle Booth, alternatif bir güvenlik yaklaşımı ortaya koyabilmek için atılacak en

önemli adımın güvenlik kavramının dayanağını oluşturan dünya görüşünü ortaya koymak olduğunu belirtmektedir. (aktaran Kolasi, 2014: 144)

Geleneksel güvenlik anlayışında, devletin güvenliği aynı zamanda toplumun güvenliği olarak kavramsallaştırılmaktadır. (Kolasi, 2014:143) Buna göre, devlet güvende ise toplum da güvendedir. (Kolasi, 2014: 143) Kolasi'ye göre devletin çıkarının bir bütün olarak halkın çıkarı olduğunu söylemek, sınıfsal çatışmayı saklamak için kullanılmaktadır. Devlet eksenli güvenlik anlayışında amaçlar ile araçlar birbirine karışmaktadır. Bu açıdan Galler Ekolü ile benzer fikirlere sahip olan Kolasi, bireyin ancak güvenliğin nesnesi konumundayken anlam kazandığını belirtmektedir. Aynı şekilde Galler Okulu da bireyi güvenliğin merkezinde tutarak devleti araç olarak görmektedir. (Kolasi, 2014: 143) Kolasi, bireylerden meydana gelen bir topluluk olan devleti, araç olarak görerek askerî, çevresel, ekonomik, siyasi ve toplumsal tehditlerin ilk olarak bireyleri etkilediğini ve bu sebeple bireylerin, güvenliğin nihai nesnesi olarak ele almanın güvenliğin birincil önceliği olması gerektiğini belirtmektedir. (Kolasi, 2014: 143-144)

Galler/Aberyswyth Ekolü, güvensizliğin kaynağı olarak uluslararası arenada eşitsiz ve hiyerarşik bir yapılanma olduğu ve bu yapılanmaya sebep olan öğelerden birinin de stratejik kültür olduğu görüşündedir. (Birdişli, 2014: 247) Booth'a göre stratejik kültür, "devletlerin ya da hükûmetlerin tehdit algılarını biçimlendiren ve güç kullanma konseptini belirleyen ve bu doğrultuda güvenlik politikalarını yapılandıran geleneksel tutum ve davranışlar"dır. (aktaran Birdişli, 2014: 247) Aberyswyth Ekolü, ABD hegemonyasına ve ABD'nin dış politikalarına getirdiği eleştirilerde, ABD hegemonyasının uluslararası alanda uyguladığı politikaların stratejik kültürün uluslararası politikaya olan yansımasının karşılık bulduğunu belirtmektedir. (Birdişli, 2014: 247)

Son olarak, Galler/Aberyswyth Ekolü, insanların özgür seçimler yapabildiği durumlarda sadece güvende olabileceklerini belirterek, bu özgür seçimlerin güvenlik politikalarını biçimlendiren tehlike ve tehdit algısı için de geçerli olduğunu belirtmektedir. (Birdişli, 2014: 249) Birdişli dikkat çekici bir tespitte bulunmaktadır: Birdişli, 11 Eylül saldırıları sonrasında önceden belirlenen politikalar kapsamında ABD kamuoyunda ve uluslararası medyada sürekli terör konusunun işlendiğini ve bu sayede kamuoyu yönlendirilerek insanların özgür seçim yapmalarının engellendiğini

belirtmektedir. (Birdişli, 2014: 249) Ayrıca bu korku ve tehdit ortamı sürekli olarak beslenerek bir önyargı yaratılmakta ve bu durum toplumun daha güvensiz hale gelmesine sebep olmakta, dolayısıyla da militarist güvenlik önlemlerinin gerekliliğine inanmaya sevketmektedir. (Birdişli, 2014: 249)

1.4.3. Kopenhag Okulu

1985'te Kopenhag Üniversitesi bünyesinde kurulan “Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi”nde Avrupa Güvenliği çalışma grubunun “Avrupa Güvenliği'nin Askeri-Olmayan Boyutları” başlıklı projesinin uygulamaya konulması ile birlikte Kopenhag Okulu, eleştirel güvenlik yaklaşımları arasındaki yerini almıştır. (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 57; Bakan ve Şahin, 2018: 146) Barry Buzan ve Ole Waever'in öncülüğünde, Jaap de Wilde, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre and Elzbieta Tromer gibi hepsi Kopenhag'da bulunan Centre for Peace and Conflict Research'te çalışan akademisyenler, güvenlik alanında yaptıkları çalışmalar ile Kopenhag Okulu'nun ismini duyurmuştur. (Baysal ve Lüleci, 2015: 70; Bakan ve Şahin, 2018: 146) Bu okula ismini veren ilk isim, McSweeney olmakla birlikte hem grubun üyelerince, hem de akademik çevrelerce benimsenerek kabul görmüştür. (Baysal ve Lüleci, 2015: 70) Barry Buzan ve Ole Waever, Kopenhag Okulu'nun temellerini de oluşturan güvenlikleştirme, sektörel analiz ve bölgesel güvenlik kompleksleri kavramları üzerine birlikte çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 57; Baysal ve Lüleci, 2015: 70) Kopenhag Okulu'nun önemli temsilcilerinden Buzan, Waever ve de Wilde güvenlik literatürüne “askerî, siyasi, iktisadi, çevresel ve toplumsal” olmak üzere beş yeni sektör ekleyerek, güvenlikleştirme teorisini bu beş sektöre uyarlamaktadır. (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 59; Baysal ve Lüleci, 2015: 72; Bakan ve Şahin, 2018: 146)

Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisinin dayanağı olan sektörel yaklaşım incelendiğinde, baştan sona her şeyin güvenliği tehdit eden unsur olarak inşa edildiği görülmektedir. (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 59) Örnek verecek olursak, askeri sektörde devlet içi isyanlar, toplumsal hareketler vb. ile klasik anlamdaki dış tehditler; çevre sektöründe insanlık için tehdit unsurunu barındıran doğal afetler ve insan kaynaklı çevresel sorunlar; ekonomi sektöründe dış kaynaklara ulaşımın engellenmesi;

toplumsal sektörde toplumların aidiyetine zarar verebilecek göç akını, dil ve kültür değişimi, açlık vb. her türlü sorun ve son olarak da siyasi sektörde ideolojik tehditler ve diplomatik tanımama gibi konular güvenlik tehditleri olarak nitelendirilebiliriz. (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 59) Kopenhag Okulu'nda bu nitelendirmenin kaynağını söylem oluşturmakta olup söylemde dile getirilmeyen hiç bir şey tehdit olarak kabul edilmemektedir. (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 59) Başka bir ifadeyle, güvenlikleştirme yaklaşımında tehditin ortaya çıkmasıyla tehditin boyutu aynı derecede önem taşımaktadır. (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 59)

Buzan'ın realist teoride bir arada ele alınan askeri ve siyasal güvenliği birbirinden ayırıştırarak incelemesi, hem bu güvenlik türlerinin diğer güvenlik alanlarıyla arasındaki ilişki modelini ortaya koyması hem de siyasal ve askeri güvenliğin literatürdeki merkeziliğini sorgulamaya açması bakımından önemlidir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47; Bakan ve Şahin, 2018: 146) Buzan, ekonomik güvenliği, “güçlerini ve refahlarını sürdürebilmek veya artırabilmek amacıyla devletlerin gerekli finansal kaynaklara ve pazarlara ulaşabilmeleri” biçiminde tanımlamaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47; Bakan ve Şahin, 2018: 146) Kopenhag Okulunda çevresel güvenlik ise, “yaşanabilir bir çevrenin tehdit ve tehlikelerden korunması” olarak tanımlanmaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47) Çevresel güvenlik, ekolojik tehditlerden korunmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmek için günümüzde önem kazanan bir çalışma alanı haline gelmektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47)

Buzan toplumsal güvenliği “değişimin kabul edilebilir şartları dâhilinde toplumların geleneklerini, dini ve ulusal kimliklerini, dil ve kültürlerini korumalarına, geliştirmelerine ve yeniden üretebilmeleri” çerçevesinde değerlendirmektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47) Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni güvenlik yaklaşımları ekseninde Ole Waever, Barry Buzan'ın güvenlik kavramsallarından biri olan toplumsal güvenlik üzerine çalışmalar ortaya koyarak bu kavramı daha da geliştirmiştir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 50) Ole Waever ise toplumsal güvenliği, “bir topluluğun kimliğine yönelik algılanan bir tehdide karşı savunulması” olarak tanımlamaktadır. (Waever, 2008: 153) Toplumsal güvenliğin tanımını devletler üzerinden ele almayan Waever, toplumsal güvenliği “devletten bağımsız olarak kendi

kendilerini yeniden üretebilen büyük ve kendi varlıklarını devam ettiren kimlik grupları” olarak tanımlamaktadır. (Waever, 2008: 155; Baran ve Macar, 2017: 256)

Waever’a göre, toplumsal sektörde başat unsur kimliktir. (Waever, 2008: 155; Baran ve Macar, 2017: 256) Waever toplumsal güvensizliğin oluşabilmesi için, bir topluluğun herhangi bir olayı kendisine yönelik bir tehdit olarak algılaması durumunda oluşacağını belirtmektedir. (Waever, 2008: 155) Waever’a göre toplumsal güvenlik, beliren veya algılanan bir tehdide karşı kimliği savunmakta; “biz kimlikleri”ni vurgulayarak bir anlamda “devlet ötesi” bir nitelik taşımaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 51) Kopenhag Okulu’na göre küreselleşme ile birlikte güvenlik, devletlerden çok toplumları etkilemektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47) Toplumsal güvenliğin öneminin artması ile birlikte, kimlikleri olan ancak devletleri olmayan toplumları da gündeme getirmektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 47) Çalışmalarında sosyal güvenlik kavramı üzerinde de duran Waever toplumsal güvenliğin sosyal güvenlikle benzer kavramlar olmadığını iddia etmektedir. (Waever, 2008: 155) Sosyal güvenliğin bireyleri ilgilendirdiğini ve ekonomik boyutunun olduğunu belirten Waever, toplumsal güvenliğin ise kolektif yapılar ve bu yapıların kimlikleriyle ilgili olduğunu belirtmektedir. (Waever, 2008: 155)

Waever kimliklerin sürekli değiştiğini ve süreçsel olduğunu, ancak istikrarlı ve objektif olmadıklarını belirtmektedir. (Waever, 2008: 155) Bireyin çoklu kimliklere sahip olduğunu ancak güvenlikleştirme durumunda kimliklerin tamamını kapsayan bir yapıya dönüştüğüne vurgu yapmaktadır. (Waever, 2008: 155-156) Waever kimlik inşasının temeline ulusal kimliği koymaktadır. Ulusal kimliği ulus, kültür ve anlam olarak üç unsurun oluşturduğunu belirtmekte ve siyasi üstyapının ulus üzerine kurulacağını, bireysel kimlik için önemli olarak görülen kültürün de ulusal bir anlam taşıdığını belirtmektedir. (Waever, 2008: 156) Ulusal kimlik, diğer kimliklerin aksine, sadece içerik değil, aynı zamanda bağlamdır; sadece nesne değil, aynı zamanda diğer her şeyin anlaşıldığı çerçevedir. Waever, ulusal kimliğin kolaylıkla güvenlikleştirilebileceğini ve çatışma durumlarında diğer tüm kimlikleri içine alabileceğini belirtmektedir. (Waever, 2008: 156)

Buzan ve Waever’ın eleştirel teoriye kattığı önemli kavramlardan biri de güvenlikleştirmedir. Güvenlikleştirme, “bir şeyin, değerli olduğu kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit biçiminde kurgulanması ve söz konusu kurgunun

normal siyasi sürecin dışına çıkılarak alınan istisnai tedbirleri desteklemek için kullanılması”dır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 51-52) Sandıklı ve Emeklier, Kopenhag Okulu’nun unsur ve konu düzeyinde toplumsal güvenliği geliştirmesinde ve ön planda yer almasında Waever’ın güvenlikleştirme kuramı üzerine inşa ettiği düşüncelerin etkisinin yadsınamaz olduğu görüşündedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 52) Buzan ve Waever’a göre güvenlikleştirme, “söylemsel ve siyasal bir süreç”tir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 52) Güvenlikleştirme, sosyal ilişkilerin merkezindedir ve herkeste aynı karşılığı bulur. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 52) Bu sebeple Sandıklı ve Emeklier, güvenlikleştirmenin “siyasi bir topluluk içerisinde bir şeyin, referans nesnesinin varlığını tehdit etmesini ve bu tehditle mücadele için alınması gereken acil ve istisnai tedbirler sürecini” ifade ettiğini belirtmektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 52)

Kopenhag Okulu’nun gündeminde ise devlet güvenliği yer almasına karşın, okul teorisyenlerinin toplumsal güvenliğe sıkça atıfta bulunmaları, geleneksel güvenlik anlayışı çizgisinden uzaklaşıldığını göstermektedir. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 50) Kopenhag Okulu, egemenliği önde tutan klasik güvenlik anlayışından farklı olarak empatiyi ön planda tutarak, konu ve unsur ekseninde yeni güvenlik anlayışını çok boyutlu bir zemine taşımaktadır. (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 50) Gerçekten de Kopenhag Okulu, Soğuk Savaş sonrası dönemde toplumsal ve siyasal yapıda meydana gelen değişikliklerin, başat güvenlik anlayışında yarattığı yeni sorunsallara farklı çözümler üreterek eleştirel bir yaklaşım sergilemişlerdir.

1.4.4. Eleştirel Güvenliğin Eleştirisi: Mark Neocleous

Mark Neocleous’a göre günümüzde neredeyse bütün siyasi politik tartışmaların ve ideoloji ayrılıklarının temelinde güvenlik kavramı başat unsur olarak yer almaktadır. (Neocleous, 2014: 11) Neocleous, güvenlik kavramının siyasi ve toplumsal arenaya hâkim kılınması sebebiyle güvenlik üzerine birçok akademisyenin çalışmalarda bulunduğunu ve güvenliğin bir sektör boyutuna ulaştığını belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 11-12) Akademik camianın güvenliği yeniden tanımlamalarıyla birlikte toplumsal ve ekonomik hayatın yanı sıra kalkınma, çevre, göç, enerji ve benzeri gibi geniş bir alanı kapsayacak şekilde güvenlik kavramının genişletildiğini belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 12-132) Eleştirel güvenlik incelemelerine de eleştiri

getiren Neocleous, tüm eleştirel yaklaşımlarına rağmen söz konusu yazarların güvenliğin “iyi ve gerekli bir şey” olarak görmesine karşı çıkmaktadır. (Neocleous, 2014: 11-132) Neocleous getirdiği eleştirel yaklaşımı Marx’ın kullandığı anlamda “eleştirel eleştirinin eleştirisi” olarak tanımlamaktadır. (Neocleous, 2014: 15)

Neocleous’a göre güvenlik, “bireyleri, grupları, sınıfları ve sermayeyi yeniden biçimlendirmeye ve yeniden düzene sokmaya yarayan bir yönetim tarzı, siyasal bir teknoloji”dir. (Neocleous, 2014: 15) Bu tanımlamadan yola çıkarak Neocleous eleştirisini, güvenliğin bir tür liberal düzenin tesis edilmesini kolaylaştırmak ve güvenliğin araç olarak kullanılarak siyasetin sürekli olarak dizayn edilip toplumun yeniden şekillendirilmesi üzerine kurmaktadır. (Neocleous, 2014: 15)

Neocleous, liberalizmin başat kelimesinin özgürlük değil güvenlik olduğunu belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 44) Liberal söylemin geliştiği onaltıncı yüzyıldan itibaren Locke’tan Montesquieu’ya; Hume’dan Smith’e kadar, başka bir ifadeyle onsekizinci yüzyılın sonlarına kadar, siyaset ve hukuk üzerine çalışmalar kaleme alan tüm yazarların ortak teması güvenlidir. (Neocleous, 2014: 44) Neocleous’a göre özgürlük kavramına şeklini veren de güvenliğin önceliğidir. (Neocleous, 2014: 44) Neocleous, liberal ideolojide özgürlüğün ve güvenliğin kesinlikle birbirine karşıt kavramlar olmadığını ve bu sebeple, aralarında da bir denge kurulmasına gerek olmadığını belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 44) Liberal yaklaşımda “özgürlük” kavramı, güvenlikle yakından ilişkilidir ve aynı anlama gelen, başka bir ifadeyle eş anlamlı sözcüklerdir ve bu şekilde özgürlük güvenliğe tabi kılınmaktadır. (Neocleous, 2014: 44)

Özgürlük, mülkiyet ve güvenlik kavramları arasında yakın bir ilişki olduğunu belirten Neocleous, liberalizmde özgürlüğün mülkiyete tabi kılındığını ve mülkiyet ile sermayenin gelişebilmesi için güvenliğin zorunlu bir kavram olarak dayatıldığını iddia etmektedir. (Neocleous, 2013: 126; 2014: 48-49) Neocleous, liberalizmdeki temel korkunun mülkiyetin tehdit altında olmasına bağlamakta; Hobbes’un, doğa durumunda belirttiği insanların bir arada olmamasından kaynaklanan korkunun kişileri hükümdarın egemenliği altında birleştirdiği güvenli ortam ile Locke’un daha güvenli bir siyasal yapının oluşturulmasının arka planında yer alan “özgürlük-mülkiyet” kaybından kaynaklanan korku arasında fark bulunmadığını belirtmektedir. (Neocleous, 2013: 126; 2014: 48-49) Çünkü liberalizmin başat unsuru özgürlük değil

güvenliktir ve mülkiyetin temelinde yer almaktadır. (Neocleous, 2013: 101-130; 2014: 40 - 222) Bu sebeple güvenlik burjuva sınıfının ve liberal düşüncenin en önemli kavramıdır. (Neocleous, 2013: 101-130; 2014: 40 - 222) Neocleous'a göre, güvenlik, liberalizmin tercih edeceği gibi, sadece “özgürlük” veya “serbestlik” yerine kullanılan bir anlam içermemektedir, aynı zamanda tehdit ortamından güvenlik ortamına geçişi de ifade etmektedir. (Neocleous, 2013: 101-130) Neocleous siyasi perspektiften güvenliği, “pratik olarak çoğunlukla, sivil toplumun devlet tarafından güvenliğinin sağlanması anlamına gelen düzeni inşa etme faaliyeti olarak” tanımlamaktadır. (Neocleous, 2013: 130) Neocleous ayrıca sivil toplumu da güvenlikle ilişkilendirmektedir. Sivil toplum, liberal ideolojide bir düzen olarak kavramsallaştırılmasına rağmen, Neocleous bu görüşe katılmayarak sivil toplumun liberal ideolojide güvenlik projesi olarak tasarlandığını iddia etmektedir. (Neocleous, 2013: 130)

Neocleous, onsekizinci yüzyılda yaşanan gelişmelerle birlikte güvenlik kavramında da bir değişim yaşandığını belirtmektedir. (Neocleous, 2013: 99) Bu değişim uyarınca güvenlik, liberal burjuva sınıfının en önemli kavramı haline gelmektedir. (Neocleous, 2013: 99) Neocleous, onsekizinci yüzyılın siyaset ve hukuk teorisyenlerinin büyük bir çoğunluğunda, zorunlu durumlarda temel hak ve özgürlüklerin geçici olarak askıya alınabileceği anlayışı doğduğunu ve bu anlayışın sebebi olarak da güvenliğe verdikleri önem olduğunu belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 55-56) Bu sebeple liberal söylemin “zorunluluk” kavramı güvenliğin bir parçası olarak kullanılmakta ve “zorunluluk” kavramı özellikle liberalizmin paradigması olan hukukun üstünlüğü görüşü ile devlet arasındaki gerilimin sonlandırılmasında önemli bir unsur olarak rol almaktadır. (Neocleous, 2014: 55-56) Neocleous'a göre güvenliğe verilen bu imtiyaz anayasal sınırlar ve hukukun üstünlüğü ekseninde kullanıldığı sürece liberalizm ile yönetilen ülkeler açısından bir sorun olarak görülmemektedir. (Neocleous, 2014: 56-57)

Neocleous “ikili devlet” biçiminden bahsetmektedir. (Neocleous, 2014: 58-60) Birincisi Hukuk Devleti, ikincisi ise İmtiyaz Devleti'dir. İmtiyaz Devletinin temel işlevi diktatörlüktür, çünkü yürütme organına sınırsız ve keyfi yetkiler vermektedir. (Neocleous, 2014: 58) Hukuk Devleti de aynı anda varlığını sürdürmektedir; çünkü sermayenin güvenliğinin sağlanması için “özel mülkiyetin ve işletme sahiplerinin

emeği denetim altında tutma hakkının kutsanması” hukukun üstünlüğü görüşünün benimsenmesi gerekmektedir. (Neocleous, 2014: 58) Neocleous’a göre Hukuk Devleti ile İmtiyaz Devleti yan yana varolmaktadır; çünkü İmtiyaz Devleti, kapitalizmi dolaylı yoldan besleyen bir aygıt işlevi görmektedir. (Neocleous, 2014: 58)

İmtiyaz hali, yirminci yüzyılda güvenlik söylemleri kapsamında yasalaştırılarak olağanüstü hal yasasına dönüşmüştür. (Neocleous, 2014: 60) Bu dönüşüm olağanüstü hal kavramının tamamıyla liberal düzenin bir parçası olduğunu, özgürlük ilkesiyle barışık bir güvenlik ideolojisi çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. (Neocleous, 2014: 60) Neocleous, yirminci yüzyılın önemli bir kavramı olan olağanüstü halin, liberal demokratik devletlerin imtiyaz mantığının bir aracı haline gelerek, güvenliğin öne çıkmasında rol oynadığını savunmaktadır. (Neocleous, 2014: 66) Bu bakımdan olağanüstü hal kavramı, liberal ideolojinin bir parçası olan otoriterizmin demokrasi düzeni içerisinde varlığını sürdürmesine yardımcı olmakta ve güvenliğin demokrasi düzeni içerisinde meşrulaştırılmasının önünü açmaktadır. (Neocleous, 2014: 66) Bu dönemde resmi raporlara dayandırılan çarpıcı tespitlerde, olağanüstü hal ilan eden, olağanüstü hali genişleten ya da olağanüstü hale son veren ülkelerin dünyanın dörtte üçünü kapsadığını, Amerika Birleşik Devletleri’nin yirminci yüzyılın büyük bir bölümü ve yirmibirinci yüzyılın tamamını olağanüstü halde geçirdiğini ve olağanüstü halin pek çok devletin hayatında, ender görülen dönemler olmaktan çıktığını ve egemen sınıfların sürekli olarak başvurdukları kalıcı tedbirlere dönüştüğü belgelenmektedir. (Neocleous, 2014: 88-91) Neocleous, “geçici olağanüstü hal”in de liberal demokrasi içerisinde kalıcı tedbirlere sebep olduğunu ve bu tedbirlerin zamanla içselleştirildiğini belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 99)

Neocleous’a göre ya olağanüstü hal yasalarının süresi devamlı uzatılmakta, ya olağanüstü hal yasasının doğrudan kaldırılmaması sebebiyle olağanüstü hal yasası yürürlükte kalmakta, ya da olağan yasaların bir parçası olarak kanunnamelere geçilerek olağanüstü halin kalktığı dönemlerde de varlığını sürdürmeye devam edilmektedir. (Neocleous, 2014: 99) Bu kavramın giderek daha da geniş bir alanı kapsadığını belirten Neocleous, deprem, kasırga vb. gibi doğal afetler karşısında alınması gereken tedbirlerin de olağanüstü hal kapsamında değerlendirildiğini ve bu sebeple toplum üzerinde olağanüstü hal ideolojisinin benimsenmesine katkıda

bulunduğunu belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 101) Bu durum iç isyanların, dış tehditlerin ve teröristlerin doğa olayları ile bir olduğu izlenimi verilerek topluma güvensizlik bilinci aşılanmaktadır. (Neocleous, 2014: 101) Olağanüstü halin asgari düzeyinin dahi sürekli tekrarlanması, bireyleri olağanüstü hal içerisinde yaşamaya alıştırmakta, böylece devletlerin gerektiğinde daha yüksek düzeyde bir olağanüstü hal düzenine geçmelerini kolaylaştırmaktadır. (Neocleous, 2014: 101) Neocleous'un olağanüstü hal durumuna getirdiği güvenlik eleştirisi, olağanüstü yetkilerin istisnai bir durum olarak algılanmaması gerektiği, tam tersine günümüz kapitalist devletlerinin siyasal yönetiminin ayrılmaz bir parçası olduğunun karvanması gerektiği yönündedir. (Neocleous, 2014: 105)

Neocleous'un getirdiği bir diğer eleştiri ise sosyal güvenlik üzerinedir. Ekonomik hayatın güvensizlik üzerine inşa edildiğini belirten Neocleous, bu durumun bireylerde tasarruf düşüncesini pekiştirerek bu düşünceye bağlı olasılıkları da beraberinde getirdiğini belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 127) Neocleous, yaratılan güvensizlik ortamının yeni güvenlik araçlarının piyasalaştırılmasının önünü açtığını, bunun sonucu olarak güvenliğin de "bireysel davranışları" ve "yurttaşlık" kavramını yeniden tanımlayarak piyasalaştırma sürecinin bir aracı haline geldiğini belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 127) Neocleous'a göre, sosyal güvenlik daha çok işçi sınıfını hedeflemektedir. (Neocleous, 2014: 127) İşçi sınıfı arasında "sorumluluk ve risk, bağımsızlık ve tasarruf" kavramları yeniden tanımlanarak yeni yurttaşlık ve toplumsal dayanışma anlayışı pekiştirilmektedir. Bu durum ekonomik güvenlik kavramının oluşmasına ve ekonomik güvenliği sağlayacak yeni araçların benimsenmesine katkıda bulunmaktadır. (Neocleous, 2014: 127)

Neocleous, bu süreçte sermaye sınıfının ilgiyi devletten ve siyasal alandan özel ve bireysel ekonomik ilişkilere kaydırarak güvenliği yeniden tanımladıklarını ve sermaye ideolojisini merkezine alan yeni bir güvenlik terminolojisi oluşturduklarını, sosyal güvenliğin ise bu sayede sermayenin güdümünde yer alan bir kavram haline geldiğini belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 130-131) Bu sebeple ekonomik güvenlik kavramı işçilere uygulanabildiği gibi tüm bir kapitalist sisteme de kolaylıkla uygulanabilmiştir. (Neocleous, 2014: 130-131) Neocleous'a göre, işçi güvenliği rahatlıkla şirket güvenliğine dönüştürülebilmekte ve böylece kapitalist sınıf üstünlük kurarak sermayenin dayanağı güçlendirilebilmektedir. (Neocleous, 2014: 130-131)

Neocleous'un güvenlik yaklaşımına getirdiği başka bir eleştiri ise güvenliğin metalaştırılarak sermaye tarafından üretildiği ve güvenlik sanayisinin oluşturulduğu yönündedir. (Neocleous, 2014: 202-204) Neocleous'un güvenlik sanayisine getirdiği eleştirisini, giderek küçülen devlet veya özelleştirmenin artmasıyla beraber gelişen bir özel sektör üzerine değil; güvenlik ve sermaye arasındaki ilişkiyi ekonomi politiğin eleştirisi üzerine inşa etmektedir. (Neocleous, 2014: 202-204) Güvenlik sanayisinin amacı, insanların güvenlik taleplerinin karşılanması gereken bir ihtiyaç değil, karşılanması zorunlu olan bir ihtiyaç olduğu fikrinin topluma geçirilmesidir. (Neocleous, 2014: 202-203) Aynı zamanda güvenlik metalarının nasıl tüketime uygun hale getirildiğine dikkat çekilerek, güvenlik sanayisinin müşterilerine daha geniş bir "güven(siz)lik" kültürünü nasıl aşıladığına işaret etmektedir. (Neocleous, 2014: 202-203)

Neocleous, güvenlik firmalarının güvenlik sanayisiyle ilgilenmelerinin nedeni olarak kamu yararını gözetmelerinden kaynaklanmadığını, tam aksine kar elde etmek saikiyle hareket ettiklerini ve bu sebeple de güvenliğin metalaştırılarak satmak zorunda olduklarını belirtmektedir. (Neocleous, 2014: 216-217) Neocleous, şirketler tarafından güvenliğin metalaştırılarak piyasalaştırılabilmesi için ilk başta güvensizlik ortamının oluşumuna katkı sağlamaları gerektiğini iddia etmektedir. (Neocleous, 2014: 216-217) Bu sebeple şirketler ulusal güvenlik üzerinden kapsamlı bir korku kültürünün üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. (Neocleous, 2014: 216-217) Bu süreçte devlet, ulusal güvenlik projesine ilgiyi artırmak için korku unsurunu araç olarak kullanırken, güvenlik sanayi ise "güven(siz)lik" duygusunu piyasalaştırmayı amaçlamaktadır. (Neocleous, 2014: 217) Piyasalaştırılan güvenlik ihtiyacıdır ve güvenlik adına pazarlanmak üzere giderek daha fazla meta üretilmektedir. (Neocleous, 2014: 217)

Güvenlik fetişizmi üzerinden güvenlik eleştirisini genişleten Neocleous'a göre güvenlik sanayi, devlet tarafından benimsetilen korku algısından yararlandığı gibi, şirketler de korku algısını beslemektedir. (Neocleous, 2014: 222) Başka bir ifadeyle güvenlik sanayisi, toplumsal ve siyasal korkuların artmasını desteklerken diğer taraftan da daha fazla metalaştırılan güvenliğin tüketilmesi durumunda toplumu ve bireyi güvensizliklerden koruyacağı algısından destek bulmaktadır. (Neocleous, 2014: 222) Eş zamanlı olarak güvenlik sermayenin yayılmasını da kolaylaştırmakta,

sermayeyi tamamlamakta, tehlikelerden korumakta ve sermaye akışını kolaylaştırmaktadır. (Neocleous, 2014: 222) Neocleous'a göre bu durum devletin egemenliğinde ve iktidarında herhangi bir değişiklik yaratmamakta, tam aksine devletin etrafında örgütlendiği güvenlik anlayışını pekiştirmekte ve “baskı, denetim ve siyasi yönetim” aygıtlarının sürekli olarak geliştirilip çoğaltılmasına yardımcı olmaktadır. (Neocleous, 2014: 222-223) Kısacası, güvenlik fetişizmi sermaye ile birlikte devleti de korumaktadır. (Neocleous, 2014: 222-223)

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET KAVRAMI VE DEVLETİN İŞLEVİ

Bu bölümde, insanların ilkel topluluk halinde yaşarlarken, örgütlü bir topluma geçmelerindeki neden sorgulanmaktadır. Devlet aygıtının yaratılmasıyla birey-devlet ilişkileri başlamış, toplumsal düzenin inşasını amaç edinen devlet, insanüstü bir nitelik kazanmıştır.

Devlet sorunsalı, öncelikle modern devletin temelini oluşturan Antik Yunan devlet algılaması sorgulanmakta, sırasıyla Marxist ve Weberyan devlet çözümlemeleri incelenmektedir. Bu sayede devlet kavramı bilimsel bir zemine dayandırılarak, devletin kaynağında bulunan güvenlik sorunsalı ile ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır.

2.1. DEVLETİN DOĞUŞU

İnsanlar doğası gereği güvende olmak isterler. Yaşamlarının belki de en önemli parçası güvenlidir. Bu sebeple insanlar önce topluluk oluşturmuş sonrasında ise güvenliği kurumsallaştırabilmek ve meşruiyet zemininde gelişimini sağlayabilmek için bir aygıt yaratmışlardır. Sonrasında ise karşımıza birçok düşünür tarafından farklı çözümler geliştirilen bir sorunsal çıkmaktadır: İnsan tarafından kendi güvenliklerinin teminatı için kurulan bu yapının güvenliği mi, yoksa onu meydana getiren bireylerin güvenliği mi öncelikli olacaktır?

İnsanlık tarihine bakıldığında, Antik Yunan'dan Çin'e, Mezopotamya'dan Mısır'a, Roma'dan günümüze kadar olan süreçte devletin kaynağının ve meşruiyetinin ne olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu konuda dini, bilimsel ya da mitsel temellere dayandırılarak farklı yanıtlar verilmektedir. Ancak, tüm bu yanıtların hepsinde devlet öncesi bir “doğal durum” düşüncesinin olduğu karşımıza çıkmaktadır. (Özkazanç, 2014: 143) Devlet öncesi bu durum, ya eşitliğin ve güvenliğin hüküm sürdüğü bir altın çağ olarak düşünülmekte; ya da şiddetin ve korkunun hüküm sürdüğü bir karışıklık hali olarak düşünülmektedir. (Özkazanç, 2014: 143) Özkazanç, devletin doğuşunun, bu düşünceler doğrultusunda, ya altın çağı sona erdiren çöküş ve yozlaşma olarak ele

alındığını ya da barış ve adaletin tesis edildiği bir araç olarak ele alındığını belirtmektedir. (Özkazanç, 2014: 143)

Toplum sözleşmesi kuramcılarında Hobbes, Locke ve Rousseau, devlet öncesinde insanların doğa durumunda bulunduklarını ve bireysel güvenliğin olmadığı bu durumdan toplumsal sözleşme temelinde siyasal bir yapı inşasını başlatmaktadırlar. Hobbes'a göre devletli topluma geçişi besleyen başat kavram korku iken (Hobbes, 2014: 133), Locke'da mülkiyetin korunmasının amaçlanması (Locke, 2018: 133) ve Rousseau'da ise devletin varlığının korunması olarak karşımıza çıkmaktadır. (Rousseau, 2018: 28)

Bu açıdan bakıldığında devletin ortaya çıkışı düşünürler arasında olumlu veya olumsuz olarak ele alınmaktadır. Peki devlet nedir? Neden ortaya çıkmıştır? Devletsiz bir toplumda yaşamak mümkün müdür? Yoksa devlet gerçekten de adaleti, barışı, güven ortamını tesis etmek için mi ortaya çıkmıştır? Güvenliğin tesis edilmesinde devletin rolü ve devletin güvenlik ile olan ilişkisi nedir? Araştırmalarımızı modern devletin temellerini yasladiğı Antik Yunan devlet anlayışı ile Marksist devlet kuramı ve Weberyen devlet kuramı çerçevesinde oluşturarak devletin var olma sebebini hem olumlu hem de olumsuz bir aygıt olarak gören yaklaşımlar doğrultusunda gerçekleştireceğiz.

2.2. İLKEK TOPLUMDAN UYGAR TOPLUMA

Alaeddin Şenel'e göre Eskitaş çağı insanları üretim ilişkilerini bilmemeleri sebebiyle, Yenitaş çağı insanları ise üretimde bulundukları halde eşitlikçi toplum yapılarına sahip olmaları sebebiyle toplumsal artı ürün üretmemekteydiler. (Şenel, 1996: 38) Bu sebeple Şenel, insanları toplumsal artı üretmeye zorlayacak iki dış etkinin varlığından söz etmektedir: bunlardan bir tanesi doğanın zorlaması, bir diğeri ise toplumsal zorlamadır. (Şenel, 1996: 38)

Yenitaş çağında toplumlar, ya göçebe, üretim yapmadıkları için yağmacı ve savaşçı olurlar ya da yerleşik, üretimde bulundukları için kendine yeterli, dışa kapalı ve barışçı bir yapıda bulunmaktaydı. (Şenel, 1996: 38-39) Şenel'e göre, İ.Ö. 6000 dolaylarında iklimlerde yaşanan sıcaklık artışı sebebiyle göçebe toplumlar da tarımın yapıldığı dağ eteklerine göç etmek zorunda kaldılar. Birbirine zıt bu iki toplum

yapısının bir arada bulunmaları toplumsal yapılarında değişikliğe sebep oldu. Göçebe toplum egemen askeri bir sınıf olarak yerleşik toplum üzerinde hâkimiyet kurdu. Yerleşik toplumun savunmasını ve güvenliğini sağlaması karşılığında yerleşik toplum, artı üretimde bulunarak göçebe toplumun ihtiyaçlarını karşıladı. (Şenel, 1996: 38-39)

Şenel'e göre uygar topluma İ.Ö. 5. binyılda başlayan Sümer (Dicle ve Fırat arasında kalan Aşağı Mezopotamya) bölgesi olmuştur. (Şenel, 1996: 39-40; Sander, 2003: 32) Ayrıca bu bölge sadece uygarlığın başladığı ilk bölge değil, aynı zamanda uygarlığın Eski Dünya'ya yayıldığı da tek bölge olma özelliğini göstermektedir. (Şenel, 1996: 40) Fırat ve Dicle nehirlerinin özellikleri aynı zamanda bu bölgedeki topluluklar üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Nehirlerin bazen düşük seviyede akması bazen taşarak insan yerleşkelerinin su basması nedeniyle bölge halkının su kanalları ve setler yapmasına yol açmıştır. (Sander, 2003: 32) Mezopotamya insanların bu önlemleri "tarihin ilk otoriter monarşilerinin bu bölgede kurulması"na yol açmıştır. (Sander, 2003: 32) Çünkü topluluklar tarafından yapılan kanallar ve bu kanalların bakımı, çok sayıda insanın düzenli çalışmasını gerektirmiş, düzenin sağlanması ise "mutlak bir siyasal bağlılık, gelişmiş bir bürokrasi ve yönetim teknikleri"nin doğmasına neden olmuştur. (Sander, 2003: 32)

İnsan topluluklarından ilk kez kent-devlet şeklindeki siyasal örgütlenme örneği gösterenlerden bir tanesi de Sümerlerdir. (Sander, 2003: 33) Sümerlerin siyasal örgütlenmesine bakıldığında, sıradan yurttaşları askeri egemen sınıfı oluştururken, bataklıkları kurutmaları ve tarımla uğraşmaları için örgütledikleri köylüler çalışan sınıfı oluşturmakta, bu dönemde sihir ve büyü ile uğraşanlar ise zamanla yönetici din sınıfını oluşturmaktadır. (Şenel, 1996: 40) Şenel, egemen sınıfın halkı ağır koşullarda çalıştırması ve halktan toplumsal artı almasına rağmen, halkın herhangi bir isyanda bulunmadığını belirtmektedir. Şenel, bu durumun sebebi olarak da egemen sınıfın devlet eliyle zor ve ikna araçlarını kullanmasının yanı sıra, sınıfsal çıkarla genel yararın uzlaştırılmasına bağlamaktadır. (Şenel, 1996: 40-41)

2.3. DEVLET NEDİR

İnsanların ilkel toplumdan uygar topluma geçişte siyasal bir örgütlenme aracı olarak kullandığı devlet aygıtı konusunda pek çok tanım yapılmıştır ve yapılmaya da

devam etmektedir. Devletin doğuşu farklı temellere dayandırıldığı gibi, devlet kavramı da farklı temeller üzerinden açıklanmaktadır. Türk Dil Kurumu devleti, “toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık” olarak tanımlamaktadır. (TDK, 2019)

Kemal Gözler, Devlet kelimesinin, Arapça’dan dilimize geçtiğini belirtmektedir. Bu kelimenin aslî harflerinin ‘d’, ‘v’, ‘l’ olduğunu belirten Gözler, aynı aslî harflerin, “tedavül” kelimesinde de geçtiğini ve bu sebeple devlet kelimesinin “tedavül eden” yani “elden ele geçen” anlamına geldiğini belirtmektedir. (Gözler, 2007: 4) Devlet kelimesinin Fransızca karşılığının etat olduğunu belirten Gözler, İngilizce karşılığının ise state, Almanca karşılığının staat, İtalyanca karşılığının ise stato olduğunu ve hepsinin kökeninin Latince status kelimesinden türediğini belirtmektedir. Ancak Gözler’e göre Latince status kelimesi, “devlet” anlamına gelmemekte, “hal”, “durum”, “vaziyet” anlamında kullanılmaktadır. (Gözler, 2007: 4) Gözler’e göre bu tanımların içinde en çok kabul göreni, kökeni Georg Jellinek’in ilk baskısı 1900 yılında yayınlanan Allgemeine Staatslehre’de bulunan üç unsur teorisi (Dreielementenlehre, three elements theory) olarak bilinen teoriye göre yapılmış olan tanımdır. (Gözler, 2007: 4) Teoride devlet, insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlık olarak tanımlanmaktadır. (Gözler, 2007: 4) Gözler, Georg Jellinek’in bu tanımından yola çıkarak devleti, “belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu bir varlık” olarak tanımlamaktadır. (Gözler, 2007: 4)

Andrew Heywood ise devleti “belirli bir sınır dâhilinde egemen bir hükümet yetkisi tesis eden ve bir dizi daimi kurum aracılığıyla otorite uygulayan bir siyasi birlik” olarak tanımlamaktadır. (Heywood, 2014: 127) Heywood’a göre devlet, insanı ilgilendiren her konuda temel aktör olarak yer almaktadır. Eğitimden sağlığa, iç güvenlikle dış güvenliğe kadar hatta bireyin özel yaşamını ilgilendiren evlenme, boşanma, ibadet vb. neredeyse her alanda yer almaktadır. (Heywood, 2014: 125) Devlet bu alanları ya düzenlemekte, yetki verip denetlemekte ya da yasaklamaktadır. (Heywood, 2014: 125) Devleti örgütsel bir yaklaşım içerisinde ele alan Andrew Heywood, en geniş anlamda, devleti bir hükümet aygıtı olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle, sosyal varlığın kolektif örgütlenmesinden sorumlu ve giderleri toplum tarafından karşılanan, “kamusal” olarak tanınan bir dizi kurum olarak

tanımlamaktadır. Bu tanımın önemi, devlet ile sivil toplumu açık bir şekilde birbirinden ayırmaktadır. (Heywood, 2014: 126) Heywood’a göre devlet, çeşitli hükümet kurumlarından oluşmaktadır: bürokrasi, askeriye, polis, mahkemeler, sosyal güvenlik sistemi vb; “siyasi yapı”nın tamamıyla (body politic) özdeşleştirilebilmektedir. (Heywood, 2014: 126) Heywood, bu yaklaşımın, maddi ve manevi nitelikte olan tüm kurum ve grupları bünyesinde bulunduran merkezileşmiş bir yönetim sistemi olması sebebiyle onbeşinci ve onaltıncı yüzyıllarda Avrupa’da ortaya çıkan modern devletin temellerini araştırmayı mümkün kıldığını belirtmektedir. Andrew Heywood bu çerçevede devletin beş anahtar özelliğini tespit etmektedir:

“1) Devlet Egemendir. Toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde, mutlak ve sınırlandırılmamış bir iktidar icra eder; 2) Sivil toplumun “özel” kurumlarına karşılık, devlet kurumları “kamusal” olarak tanınır; 3) Devlet bir meşrulaştırma uygulamasıdır. Devletin kararları, -her ne kadar zorunlu olarak değilse bile genel olarak- toplumun üyeleri bakımından bağlayıcı kabul edilir; 4)Devlet bir hükmetme aracıdır. Devlet otoritesi zorla desteklenir; devlet, kanunlarına itaati sağlama ve onu ihlal edenleri cezalandırma kapasitesine sahiptir. Bu bağlamda bir “meşru şiddet” (Max Weber) kullanma tekeli, devlet egemenliğinin pratikteki ifadesidir; 5) Devlet ülkesel bir birliktir. Devletin kendi ülkesi üzerindeki yetkileri coğrafi olarak tanımlanmıştır ve bu yetki vatandaş olsun olmasın, sınırları içinde yaşayan herkesi kapsar. Bu bakımdan uluslararası düzeyde devlet, en azından teorik olarak, otonom bir varlık olarak görülür.” (Heywood, 2014: 126-127)

Oppenheimer devleti, zafer kazanmış bir insan grubunun, galip geldikleri üzerindeki egemenliği devam ettirmek ve kendini iç ayaklanmalara ve dış saldırılara karşı korumak amacıyla, yenilenlere karşı yenenlerin zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurum (Oppenheimer, 199?: 43) olarak tanımlamakta iken; Özkazanç, benzer bir tanımda bulunarak “zorla ele geçirdiği zor tekeli yoluyla yasa ve düzeni temsil eden bir egemenlik aygıtı” olarak tanımlamaktadır. (Özkazanç, 2014: 145) Theda Skocpol ise teknik bir analiz yaparak “Devlet, daha çok yönetici bir otoritenin başını çektiği ya da az çok eşgüdümlediği bir kamuyönetsel, polisiye ve askeri örgütlenmeler kümesi” olarak tanımlamaktadır. (Skocpol, 2004: 72) Skocpol’a göre devlet, ilk olarak toplumdan kaynak almakta ve bu kaynakları “baskıcı ve kamuyönetsel” örgütlendirmeler oluşturmak ve bu örgütlenmeleri sürdürebilmek için kullanmaktadır. (Skocpol, 2004: 72-73) Devletin iki başat rolü olduğunu belirten Skocpol, bunlardan bir tanesinin düzenin sürdürülmesi, bir diğerinin ise devletin gerçek ya da potansiyel devletlerle rekabeti olarak belirtmektedir. (Skocpol, 2004: 74)

2.4. DEVLET ÜZERİNE: CEM EROĞUL

Cem Eroğul'a göre, siyaseti oluşturan öğelerin tamamı devlet faaliyetleri olmasa da, devlet faaliyetlerinin tamamı siyasetin öğelerinden oluşmaktadır. (Eroğul, 2014: 17-18) Siyasetin devletten daha geniş bir anlam içerdiğini belirten Eroğul'a göre siyaset "belli bir üretim biçiminin varlığı ve gelişimi için gerekli olan koşulları toplumsal çapta sağlama uğraşı"dır. (Eroğul, 2014: 21) Eroğul'a göre siyasetin üstlendiği en önemli rol, bütün üretim biçimlerinin ortak ögesi olan varlık ve gelişimini sağlamaktır. (Eroğul, 2014: 23) Eroğul, üretim güçlerinin, hem üretim araçlarından hem de insanlardan (üreticilerden) oluştuğunu, bu sebeple siyasetin ilk özelliğinin, toplumların tümünde üretim araçlarının ve üreticilerin korunmasını sağlamak ve gelişimini desteklemek için gerekli koşulların sağlanması olduğunu belirtmektedir. (Eroğul, 2014: 21-53-56) Bu durumu siyasetin birinci işlevi olarak tanımlayan Eroğul, sınıfsal sömürüye rağmen, üretim güçlerinin gelişiminin uzun vadede daima toplumun tüm üyelerinin lehine olduğunu belirtmekte ve siyasetin birinci işlevine "toplumun ortak çıkarına hizmet" işlevi olarak tanımlamaktadır. (Eroğul, 2014: 24-122) Eroğul'a göre bu işlev, toplumların en temel özelliğinden başlamaktadır ve üretimin kendisi kadar kaçınılmaz olmaktadır. Başka bir ifadeyle Eroğul, üretici sınıfların en önemli üretim gücünü oluşturması sebebiyle tüm toplumun ortak çıkarına olduğunu belirtmektedir. (Eroğul, 2014: 122) Ancak Eroğul'a göre devletin menfaatleri ile alt sınıfların menfaatleri bir noktada kesişmektedir. Belli sınırlar içinde alt sınıfların gücü, iktisadi ve siyasal yöneticilerinin gücünü de göstermektedir. Bu sebeple devletin genel çıkara hizmetinin nesnel bir üst sınırı olduğunu belirten Eroğul, siyasetin ilk işlevinin yerine getirilmesine yalnızca bir alt sınır değil, aynı zamanda aşılması devlet için zor olan bir de üst sınırın olduğunu da belirtmektedir. (Eroğul, 2014: 123-124)

Eroğul sınıfsal toplumlarda, üretim ilişkilerinin korunmasını ve geliştirilmesini amaç edinen siyasetin, ikinci işlevi olduğunu ve zorunlu olarak üst sınıfların, başka bir ifadeyle üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfların, alt sınıflara cephe aldığını belirtmektedir. Bu nedenle Eroğul ikinci işleve, "egemen sınıfın çıkarına hizmet" demektedir. (Eroğul, 2014: 25-67-124) Eroğul'a göre üretim ilişkilerinin sürdürülmesini ve geliştirilmesini amaç edinen siyasetin ikinci işlevi ise toplumsal sömürüyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Üretim ilişkilerinin özel rolü

nedeniyle, ikinci işlevin birinci işlevden daha fazla ağırlığı olduğunu belirten Eroğul, üretim güçleri ile üretim araçları arasındaki yakın ilişki gibi siyasetin birinci ve ikinci işlevi de birbiri ile yakın ilişki içinde olduğunu belirtmektedir. İkinci işlevin yerine getirilmesi devletin oluşumunu zaruri kılmaktadır, ancak iki işlevin birbiri ile yakın ilişkide olması sebebiyle devlet birinci işlevi de üstlenmek zorunda kalmaktadır. (Eroğul, 2014: 78-79)

Eroğul, sınıflı toplumlarda devletin egemen sınıfla ilişkilerinde, saygı göstermesi gereken bir alt sınır bulunduğunu iddia etmektedir. Egemen sınıfın varlığını sürdürebilmesi için bu asgari hizmet düzeyinin üstünde bulunması gerekmektedir. Egemen sınıf, asgari hizmet düzeyinin altında yer alması durumunda, ya tepki sonucunda bir devlet kurmaktadır ya da eski devleti sonlandırmaktadır. Her iki halde de, var olan devlet için sonuç yıkım olmaktadır. (Eroğul, 2014: 124) Bu sebeple, devlet daima egemen sınıfa hizmet etmek zorundadır. Egemen sınıfın elinde bulunan artık-ürün ne kadar fazla olursa, devletin refahı o ölçüde artabilmektedir. Ancak devletin bu hizmetinin bir de üst sınırı bulunmaktadır. Çünkü ya sömürü üretim güçlerinin sürdürülmesine olanak vermeyecek bir düzeye yükselerek toplumun insan ve fizik kaynaklarını eritmekte ve o toplumun mensubu olduğu devleti de çökertmekte; ya da egemen sınıf üretim güçlerini sürdürmekte, ama devlete verdiği payı kesmekte ve asgari bir üstünlük sağlamanın araçlarından yoksun kalan devlet, yıkılmaktadır. (Eroğul, 2014: 124-125)

Eroğul'un toplumun ortak çıkarına hizmet olarak belirttiği birinci işlev yönetim, egemen sınıf çıkarına hizmet olarak belirttiği ikinci işlev ise zorlama gerektirmektedir. (Eroğul, 2014: 30) Bu görevlerin birbirinden bağımsız olmadığını belirten Eroğul, siyasetin bunları zorunlu olarak birleştirdiğini ve içten çelişkili birleşik bir dizi rol haline dönüştürdüğünü belirtmektedir. (Eroğul, 2014: 30) Siyaseti yönetmekle yükümlü egemen sınıf içinden seçilen yönetici personele yüklenen bu çelişkili roller, sürekli tekrarlanan çatışmanın sona ermesini sağlayacak birtakım özel yapılar geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu sebeple toplumun ortak çıkarına hareket edildiğinde, yönetici personeli üst sınıflarla çatışmaya itmektedir. Toplumsal sömürüye destek olma görevi, aynı zamanda üreticilerle de çatışmasına yol açmaktadır. Toplum yararına zorunlu olarak siyaset üretilmesi durumu üst sınıfların çıkarlarıyla çalışmaktadır. Sürekli çatışma ile yüz yüze kalan yönetici personel, bu

durumu sonlandırabilmek için güçlü bir aygıt biçiminde örgütlenmek zorunda kalmaktadır. Bu örgütlenmenin gücünü ideolojik etmenler de beslemektedir. (Eroğul, 2014: 30-31)

İlkel sınıfsız toplumlarda, sade bir yönetim anlayışının önemli bir itibar kaynağı olduğunu belirten Eroğul, baskının ortaya çıkmasıyla birlikte saygı ile korkunun karışarak yöneticilere karşı bağlılık duygusunun doğmasına yol açtığını ve dini söylemler ile birlikte yönetici personele kutsallık misyonu yüklediğini ve bu durumun toplumdan daha da uzaklaşmasını sağladığını belirtmektedir. (Eroğul, 2014: 30-31) Bu durum, yönetici personelin çelişkili rollerini kendi içinde örgütleyen, hem alt hem de üst sınıflarla çatışma halinde bulunan, kaba kuvvet kadar ideolojik etmenlere de güvenen, birleşik bir yapıyı, bir aygıtı, başka bir ifadeyle devleti ortaya çıkartmaktadır. (Eroğul, 2014: 30-31)

Eroğul, devletin, siyasal işlevleri yerine getirmekle yükümlü başlıca yapı olması sebebiyle, kendi kurumlarında ve çeşitli eylemlerinde, temel siyasal işlevlerinden gelen tüm sınırlamaları ve çelişkileri yansıtmamasını normal kabul etmektedir. (Eroğul, 2014: 127) Bu sebeple devlet, daima kendi içinde çelişkileri barındıran bir yapı olmaktadır. (Eroğul, 2014: 127)

Eroğul devleti, siyasetin ayrı bir dalı haline geldiğinde benimsemek zorunda kaldığı özgü bir biçim olarak görmektedir. (Eroğul, 2014: 31) Sınıf ayrımının ortaya çıkması sonucunda, ne zaman egemen sınıfın yararı toplumsal yarar ile birleşirse, siyasetin içinden de devlet örgütlenmesinin gereği ortaya çıkmaktadır. (Eroğul, 2014: 31) Ancak devlet bir kez doğdu mu beraberinde kendine özgü mantığını da getirmektedir. Siyasal ödevlerin devlet eliyle yerine getirilmesi, devletle toplum arasında açıkça bir bölünmenin yer almasını mecburi kılmaktadır. Bu durumda kamusal alan ile özel alan, devlet ile sivil toplum ayrılmış olmaktadır. (Eroğul, 2014: 31) Bu ayrışma, kökeni iktisadi sömürde bulunan sınıf bölünmesinin üstüne eklenmektedir. Eroğul, iktisadi uğraşın toplumu sınıflara böldüğünü, siyasal uğraşın ise tüm sınıfları devletin karşısında yer alan sivil toplumun içine ittiğini belirtmektedir. (Eroğul, 2014: 31)

Siyasetin içinde yer alan çelişkileri kendi bünyesinde bulunduran devlet, siyasal personeli hem alt sınıflarla hem de üst sınıflarla çatışmaya sürüklemektedir. (Eroğul, 2014: 32-33) Bu sebeple devlet hizmeti baskısız yürütülememektedir.

Devletin gücünün, iktidarının ve otoritesinin kaynağı da bu gereklilikten gelmektedir. Devlet güçlü olmak zorundadır. (Eroğul, 2014: 33) Böylece, devletin gücünü korumaya ve geliştirmeye yönelik tüm çabalar siyasetin sürekli bir özelliği haline gelmektedir. (Eroğul, 2014: 32-33)

Eroğul'a göre devlet, sözünü ettiği iki işleve de hizmet edecekse, devletin toplumun üstünde yer alması gerektiğini belirtmektedir. (Eroğul, 2014: 32-82-118-125) Devletin göreceli özerkliğe sahip olması durumu, çelişkili bir yapı içerisinde parçalanmasını önlemektedir. Devletin bu özerk yapısı, devlet personeline bazı özel ayrıcalıklar tanımaktadır. Eroğul, devlet personelinin kendi ayrıcalıkları için çabalamasını devletin üçüncü ve son işlevi "devletin kendi çıkarına hizmet" olarak görmektedir. (Eroğul, 2014: 32-82-118-125)

Yasama ve yürütme, devletin saygınlığını artıran siyasetleri desteklemektedir. Ancak karşılıklı güçlerini korumak veya artırmak için, yine de birbirleriyle çatışmaktadır. (Eroğul, 2014: 118; Poulantzas, 1990: 163) Bu sebeple devlet, yalnızca sivil çıkarların birbirleriyle çatıştıkları bir alan olmakla kalmamakta, aynı zamanda, resmi kurum ve personelin de kendi çıkarları için en iyi konumu elde etmeye çalıştıkları bir yapı oluşturmaktadır. (Eroğul, 2014: 118; Poulantzas, 1990: 163)

Özellikle modern devletlerde üretim güçlerindeki ilerleme ile birlikte devlet aygıtları da yaygınlaşmaktadır. (Eroğul, 2014: 118) Başka bir ifadeyle çağdaş devletlerde, bu teknolojik ilerlemenin gereklerini yerine getirmek için, devlet ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. (Eroğul, 2014: 118) Devlet örgütlenmesinin genişlemesi ile bu örgüt içinde gitgide uzmanlaşan bir işbölümü kurulmakta ve böylece devlet içinde, dolayısıyla da toplum içinde saygınlıkları kendi kurumlarının gücüne bağlı olan birtakım insanların olduğu birçok yeni kurum ortaya çıkmaktadır. (Eroğul, 2014: 118-119) Bu durumun kaçınılmaz sonucu ise devlet içinde sürekli bir rekabet ortamı yaratmasıdır. Başka bir ifadeyle, üçüncü siyasal işlev, devletle sivil toplum arasında genel çatışma ortamının doğmasına yol açmaktadır. Çatışma ortamı, devletin izlediği politikalara da yansımakta ve diğer iki temel işlevin etkisiyle de birleşerek, baş döndürücü bir karmaşıklık yaratmaktadır. (Eroğul, 2014: 119) Örnek verecek olursak, yapısal zorunluklar, devlet gelenek ve ideolojileri ile yönetici personelin istekleri de siyasetin belirlenmesinde üçüncü işlev olarak karşımıza çıkmaktadır. (Eroğul, 2014: 119)

2.5. ANTİK YUNAN DÜŞÜNÜRLERİNDE DEVLET ANLAYIŞI

Antik dönem site-devlet örgütlenmelerine ev sahipliği yapan Antik Yunan’da, devlet kelimesinin karşılığı olarak site-şehir anlamına gelen “polis” terimi kullanılmaktadır. (Gözler, 2007: 7) Antik Yunan’da politika, doğrudan doğruya siteyi ilgilendirmektedir. (Akın, 2013: 1) Sitelerin egemenlik alanlarını belirleyen sınırı ve toprak hâkimiyetleri bulunmamaktadır. Sitelerin bir başka özelliği ise bir kralın baskısı altında yaşamak istememeleridir. Her sitede yurttaşların bir bölümü doğrudan doğruya devlet yönetimine katılmaktadır. Ancak sınıfsal ayrışmaları bünyesinde barındıran sitede yaşayan herkes yurttaş olarak tanımlanmamaktadır. (Akın, 2013: 1-2) Site’nin yapısını daha açık bir şekilde ortaya koyabilmemiz için önce sitenin oluşmuna sebep olan siyasal ve toplumsal olayları birlikte değerlendirmemiz gerekmektedir.

M.Ö. beşinci ve dördüncü yüzyıllarda Mezopotamya bölgesinde, tarımla uğraşan, siyasi olaylara kendini kapatan ve iktidarı elinde bulunduran aristokrasi sınıfı tarafından zincirlerine mahkum ve razı edilen köylü sınıfının bulunduğu toplumsal ve siyasal yapı hegemonyası yaşanırken; Yunan Yarımadası kent-devletlerinde ise, ilk demokratik rejimlerin kurulduğu siyasal ve toplumsal yapı ortaya çıkmaktadır. (Sander, 2003: 40) Dahası, Mezopotamya köylü sınıfının aksine Yunan kırsallarında devlet sorunları ile yakından ilgilenilmekte ve siyasal canlılık gözlenmektedir. (Sander, 2003: 40) Bu farklılığın kaynağında iki ana neden bulunmaktadır: Birincisi, ordudaki savaş düzenidir. Askerlik alanında bitişik nizam yürüyen mızraklı ve kalkanlı askerler arasında toplumsal statü ve zengin-fakir ayrımının yerini güç, cesaret ve disiplin almıştır. (Sander, 2003: 40) Kent-devletlerde kendine yetecek kadar toprağı olan ve savaşa çağrıldığında kalkan ve mızrağı ile savaşa katılan askerler, toplumsal hayatta birbirlerini eşit görmüşler ve bu bakış açısı siyasal yönetimlere de yansımıştır. (Sander, 2003: 40) İkincisi ise bu bölgede tahıl üretimi önemini korumakla birlikte zeytinyağı ve şarap gibi kolay taşınabilir ve ticarete konu olan mallar üretilmeye başlanmış, çevre kavimlerle ticaret alış-verişi gelişmiştir. Ticaretin gelişmesi ile bölge kent-devletleri zenginleşmiş ve ilkel demokrasinin yerleşmesinde etkin olmuştur. (Sander, 2003: 41)

Saydığımız tüm sebepler Socrates, Platon, Aristoteles, Tukidides gibi ünlü Antik Yunan düşünürlerinin yetişmesi için uygun bir zemin oluşturmuştur. Modern

devletin inşâ sürecinde temellerini dayandığı Antik Yunan düşünürleri, hem devlet hem de güvenlik sorunsalı yaklaşımları ile aydınlanma çağı düşünürlerinde önemli etkiler yaratmışlardır. Bu bağlamda, yaşadıkları dönemlere ait devlet anlayışlarına ve ideallerindeki devletin nasıl olması gerektiğine ilişkin eserler ortaya koyan Platon ve Aristoteles, araştırmamızda kısıt olarak kabul edilecek ve devlet-güvenlik ilişkisi ekseninde değerlendirilecektir.

2.5.1. Platon'da Devlet Anlayışı

Platon, devletin kökeninin ve meşruiyetinin kaynağını doğa durumu merkezinde ele alarak açıklamaktadır. Birçok aydınlanma çağı düşünürü de doğa durumu teorisi geliştirerek devletin doğuşunu, doğa durumu üzerine kurgulamaktadır.

Platon'a göre, yaşanan büyük tufan sonucu kıyı şehirlerinde politika dâhil herşey yok olmuştur. (Platon, 2007a: 119) Bir tek dağ eteklerinde yaşayan, çobanlık yapan, hırslarından, kurnazlıklarından arınmış, siyaset ile ilgilenmeyen çok az sayıda insan hayatta kalmıştır. (Platon, 2007a: 119-120) Büyük tufan geride dünyada çok az sayıda insanların beslenebilmesi için büyük ve küçükbaş hayvan ile birlikte geniş topraklar bırakmıştır. (Platon, 2007a: 120) Dünyanın farklı yerlerinde bulunan insanlar, yeryüzünde ağaçların sınırlı olması, madenlerin keşfedilememesi sayesinde etkileşimde bulunamamışlar ve insanlar arası savaş, kaos, gibi durumlar yaşanmamıştır. (Platon, 2007a: 120-122) Zaman içerisinde mimarlık, şiir ve oyunlar gibi insanlık yeni icatlar geliştirmiş ve bugünlere gelinmiştir. (Platon, 2007a: 120-121) İnsan sayısının az olması, yiyecek, giyecek ve barınmanın yeterli olması sebebiyle doğadaki herşey, herkese yetiyor; altın ve gümüş gibi değerli madenler olmadığı için biri diğerinden daha zengin olmuyordu. (Platon, 2007a: 122-123) İnsanlar arası rekabetin olmadığı bu toplumlarda, hırs, kıskançlık ve yalancılık gibi huylar edinmemişlerdi. Bu dönemde yazılı kurallar yoktu, topluluk ilişkilerini düzenleyen töreler bulunmaktaydı. (Platon, 2007a: 123-124) Aile içi ilişkilerde söz evin en yaşlı üyesindeydi, bir süre sonra ise bu yapı, yerleşik düzene geçerek daha büyük gruplar kurmaya başlayacaktır. Her ev içerisinde kendi yasaları ile yönetilen küçük bir siyasal oluşum ortaya çıkmakta ve diğer evlerin de bir araya gelmesi ile birlikte (kendi yasalarını da muhafaza ederek) daha büyük bir siyasal yapı oluşturmuşlardır. (Platon,

2007a: 125) Bu şekilde zamanla birçok kent kurulmuştur. (Platon, 2007a: 127) Her aile içerisinde temsilciler seçilmekte, toplumsal yaşam için kabul görenler onaya sunulmakta ve uygulanmaktadır. Ortaya çıkan örgütlenmenin yönetim biçimi ise aristokrasi veya krallık olacaktır. (Platon, 2007a: 126)

Platon doğa durumundan devlet düzenine nasıl geçildiğini açıklarken, kendisi de kurulan bu siyasal örgütlenmenin nasıl olması gerektiği üzerine iki tip ideal devlet örgütlenmesi oluşturmuştur. Bunlardan ilk olanını, “Devlet-*Politeia*” adlı eserinde paylaşmaktadır. Platon’un Devlet isimli eseri, Batı siyasal düşüncesinin en önemli klasiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. (Tannenbaum, 2007: 51) Tannenbaum “Devlet”in, Platon’un siyaset felsefesi alanındaki en idealist fikirlerinden biri olduğunu ve birçok yönden de en etkili çalışması olduğunu iddia etmektedir. (Tannenbaum, 2007: 51) Platon bu eserinde hem Sokrates’i suçlayanlara cevap vermektedir hem de fikirleri kadar kişiliğini de sevdiği Sokrates’i savunmaktadır. (Tannenbaum, 2007: 51) Platon Devlet adlı yapıtını oligarşik ve demokratik parti içinde politikacı olamaması üzerine, politika kuramı ile ilgilenerek İ.Ö. 375 yılında yazmaya başlamıştır. (Şenel, 1996: 146) Devlet adlı eserinde ideal devletin nasıl olması gerektiğini belirtmekte ve zamanın yönetim biçimleri dışında yeni bir yönetim, yeni bir toplum, bir “ideal devlet” tasarısı çizmeye girişmektedir. (Şenel, 1996: 146)

Sofistlerin veya Kiniklerin toplumu sözleşme ve yapay biri kurum üzerinden açıklamalarından farklı olarak Platon, toplumun doğal bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. (Ağaoğulları, 2009: 216) Platon’a göre insan tek başına eksiktir ve bu eksiklik insanı toplumsal yaşama yani birlikte yardımlaşarak yaşamaya zorlamaktadır. (Platon, 2007b: 68-72) Bu sebeple toplum doğal bir niteliğe sahip olmaktadır. (Platon, 2007b: 68; Ağaoğulları, 2009: 216; Tannenbaum, 2007: 58) Platon, insanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak için belirli bir alanda toplanarak bir araya gelmelerini ise *site* ya da *devlet* olarak tanımlamaktadır. (Platon, 2007b: 68)

Platon’a göre devlet ile o devletin sınırları içinde yaşayan insanlar arasında karşılıklı ve sürekli bir ilişki bulunmaktadır. (Platon, 2007b: 72-75) Platon’da devleti, yapay, suni bir düzen, bir yapı sanmak yanlıştır; çünkü Platon’da kişinin vatandaş olarak, devlet içinde kendine özgü bir varlığı olmalı, görevler bölümünde üzerine düşeni yapmalı, öteki vatandaşlarla birlikte çalışmalıdır. (Platon, 2007b: 116; Akın, 2013: 5) Kişiler gibi devletin de bir takım gerekli ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu

ihtiyaçları sağlamak için özel organlardan savunmasına, i düzenin kurulmasına kadar faydalı tüm araçlardan yararlanacak, gerektiğinde zora başvurabilecek bir hükümeti olacaktır. (Platon, 2007b: 98-145; Akın, 2013: 5)

Ağaoğulları ise Platon'un devleti, canlı bir varlığa benzettiğini belirtmektedir. (Ağaoğulları, 2009: 219) Ağaoğulları'na göre Platon'da devletin bir organizmaya, vcoda benzetilmesi durumu, devletin bireyler arasındaki g işlişlerinin üzerinde bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. (Platon, 2007b: 170; Ağaoğulları, 2009: 219) Bu durumda devlet, kendisini oluşturan insanlardan farklı yaşayan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağaoğulları'na göre Platon'da devlet, parçalara blnememekte ve kendisini oluşturan parçaların da üzerinde bir güce sahip olmaktadır. (Ağaoğulları, 2009: 219) Devletin görevini iyi bir şekilde yerine getirebilmesi için her bir parçanın sağlıklı, birbiri ile uyumlu ve işbirliği içerisinde olması gerekmektedir. Platon, organik devlet modeli ile devletin bir bütün içerisinde hareket ettiğini ve bu bütünlüğün bozulması durumunda sona ereceği sonucunu çıkarmaktadır. (Platon, 2007b: 171-187-190; Ağaoğulları, 2009: 220) Yöneten ve yönetilen sınıfı, baş ile vcoda benzeterek bu işlişkiye bir tür doğallık kazandıran Platon'a göre, devlet bir amaçtır ve yöneten sınıf da dâhil olmak üzere vücudun diğer parçalarının görevlerini yerine getirmemesi, işbölümüne uygun davranmamaları durumunda devletin bozulmasına sebep olacağını belirtmektedir. (Platon, 2007b: 189-190; Ağaoğulları, 2009: 220)

Platona göre ideal devlet  sınıftan oluşmaktadır. Platon, aklını kullanmayan yalnızca bedenleriyle çalışmasını bilenlerin, işçiler, zanaatçılar, çiftçiler olduğunu, toplumun 'besleyiciler sınıfı'nı oluşturacaklarını söylemektedir. (Platon, 2007b: 69-76; şenel, 1996: 146) Bu sınıf yalnızca üretim işleri ile ğraşmalı, askerlik, yöneticilik gibi kabiliyetleri olmayan işlerde grevlendirilmemelidir. (Platon, 2007b: 76-113; şenel, 1996: 146) Doğuştan fiziki olarak yürekli, güçlü ve evik olan kişiler ise, askerler sınıfını 'koruyucular sınıfı'nı oluşturmaktadır. (Platon, 2007b: 77) Bu askerler kendi yurttaşlarına karşı yumuşak huylu, düşmanlarına karşı ise hiddetli olmalıdır. (Platon, 2007b: 77-78) Ayrıca iyi eğitim alan askerler hem sanatta başarılı olmalı hem filozof gibi bilginliğe sahip olmalı hem de coşkun ruhlu olmalıdır. (Platon, 2007b: 78-81) Koruyucular sınıfı da besleyiciler sınıfı gibi başka hiçbir iş ile ğraşmayacaklardır. (Platon, 2007b: 109-113) Platon'a göre "Yöneticiler" koruyucular sınıfı içinden seçilip

yetiştirilen bir ya da bir avuç kimse olacağı için, onların sınıftan çok bir grup, bir kadro olacaklarını belirtmektedir. (Platon, 2007b: 139-141; Şenel, 1996; 146) Platon, “Yasalar”da ise devleti yine üç ayrı sınıf olarak belirlemekle birlikte, (politika ve askerlikle uğraşan sınıfı oluşturan vatandaşlar; ticaretle, zanaatlarla uğraşan sınıfı oluşturan metoikoslar; tarımla uğraşan sınıfı oluşturan köleler) Devlet’te belirlediği sınıflardan farklı bir toplumsal yapı ortaya koymaktadır. (Şenel, 1996; 160)

Ağaoğulları, Platon’un ikinci en iyi devletinde, devlete karşı yurttaşların ılımlı ve uyumlu olmasını hedef göstererek mutluluğu sağlayan bir devlet ortaya koyduğunu belirtmektedir. (Ağaoğulları, 2009: 287) Platon’da bir devlette olması gereken en önemli şey “erdemdir.” Platon “haz ve sevgi, acı ve nefret” duygularının insanın aklının ermediği küçük yaşlarda ruhunda doğru biçimde oluşması ve insanın akli ile hareket etmeye başlamasından itibaren ise bu duyguları aklıyla uyumlu bir şekilde kullanmaya başlaması durumunda erdemli bir kişiliği olacağını belirtmekle birlikte aynı şekilde oluşturduğu devlette de erdemi başat kavram olarak kullanmaktadır. (Platon, 2007a: 85-164)

Platon’a göre iki tip yönetim biçimi bulunmaktadır: birincisi monarşi; ikincisi ise demokrasidir. (Platon, 2007a: 144) Monarşi ve demokrasi diğer yönetim biçimlerinin de kaynağıdır. İdeal devlet yönetimi her iki yönetim modelinden de özellikler taşımalıdır. (Platon, 2007a: 144) Bir ülkenin monarşi ile yönetilmesi durumunda, yöneticilerde bir süre sonra bozulmalar meydana gelecektir ve erdemden yoksun yöneticiler seçilecektir. Bu yöneticiler halkı baskı altında tutacak ve köleleştirecek, para ve güç siyasal erdem olacaktır. Bu sebeple Platon monarşinin iyi bir yönetim modeli olmadığını belirtmektedir. (Platon, 2007a: 144-150) Demokrasi ise, bir süre sonra insanların “başıbozukluk, kural tanımazlık” gibi huylar edinmelerini sağlayacaktır. Herkes, herşey hakkında fikir sahibi olacak ve bir süre sonra devlete itaat, tanrılara inanç ve yasalara bağlılık azalacaktır. (Platon, 2007a: 150-154) Dolayısıyla hem en baskıcı yönetim hem de fazla özgürlük devletin zayıflamasına ve yıkılmasına sebep olacaktır. (Platon, 2007a: 155) Platon’un ideal devletinde, yönetim biçimi teokrasiye dayalı bir “tiranlık”tır. (Platon, 2007a: 165-168) Platon’a göre “iktidarın sayıca en az ve en güçlü kişinin elinde olduğu yerde, ancak o zaman kolay ve hızlı bir değişim” meydana gelmektedir. (Platon, 2007a: 166-170) Ancak yasalar insanların üzerinde yer almalıdır, başka bir ifadeyle, yasalar yöneticiler dâhil herkesin

tabi olduğu konumda ise devlette erdem ve mutluluk vardır. Yasalar gücünü yitirmiş ve kimse tarafından uygulanmıyorsa bu durumda devlet yıkılmaya mahkûm olacaktır. (Platon, 2007a: 172-173)

Devlet’te organizmacı bir devlet anlayışı ile hareket eden Platon, güvenliği devletin güvenliği noktasında birleştirmektedir. Devlet yurttaşları tarafından oluşturulan ancak yurttaşlarının üzerinde ve korunması gereken bir aygıttır. Devlet’te kişilerin önemi yoktur, önemli olan devlettir; varlığının tehdit edilmesi ya da yok edilmesi durumunda toplumda yok olmaya mahkûmdur. Kısaca Platon, Devlet adlı yapıtında önceliği devletin güvenliğine vermektedir. Ancak Yasalar’da durum farklılık gösterecektir. Platon’a göre devletin varolma sebebi insanların erdemli ve mutlu yaşamalarını sağlamak için kullandığı bir araçtır. Bu eserinde yargıdan cezalara, eğitimden sağlığa kadar devletin hangi alanlarda ne şekilde faaliyet göstermesi gerektiğinin sınırlarını çizerek bir örgütlenme modeli geliştirmiştir. Bu yapı, yasalar ile sınırlandırılmış ve amacı yurttaşlarının güvenliğini, mutluluğunu ve erdemli yaşamalarını sağlamak için oluşturulmuştur.

2.5.2. Aristoteles’in Devlet Anlayışı

Bir diğerk önemli Yunan düşünürlerinden olan Aristoteles, Platon’dan farklı olarak felsefeci kimliği ön plana çıkmaktadır. (Ağaoğulları, 2009: 311) Aristoteles, mantık, fizik, metafizik, ahlak, siyaset gibi alanlarda çalışmalarda bulunmuş ve bu çalışmaları ayrı kitaplarda toplayarak, bütün bilimleri sınıflandırmış ve bir sistem içine oturtmuştur. (Ağaoğulları, 2009: 311)

Aristoteles’in başyapıtı olan “Politika”, en önemli siyasal görüşlerinin bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır. (Tannenbaum, 2007: 71) Ancak Ağaoğulları, bu kitabın Aristoteles tarafından yayımlanmak üzere kaleme alınmadığını, büyük olasılıkla farklı dönemlerde Aristoteles tarafından hazırlanan ders notlarının ölümünden sonra düzenlenip kitap haline getirildiğini, bu sebeple “Politika”da gereksiz tekrarların, tutarsızlıkların ve çelişkilerin bulunduğunu belirterek kitaba eleştiri getirmektedir. (Ağaoğulları, 2009: 338-339)

Ağaoğulları’na göre, Aristoteles’in Platon’dan ayrıldığı en önemli fark, siyasal düşüncelerini kurgu üzerine değil; gözlemlere, somut araştırmalara ve karşılaştırmalar

üzerine temellendirmesidir. (Ağaoğulları, 2009: 338-339) Tannenbaum ise, Aristoteles'in hocası olan Platon ile ayrıldıkları iki noktaya dikkat çekmektedir: Bunlardan bir tanesi, Aristoteles, Platon'un ekonomi politikasına itiraz etmekte ve ailelerin ve mülkiyetin ortak alanda yer almasının insan doğasına aykırı olduğunu belirterek, insanlarda aile sevgisinin hiçbir şeyin yerini tutamayacağını ve ortalama bir özel mülkiyetin yöneticiler de dâhil herkes için doğal bir durum olduğudur. (Tannenbaum, 2007: 71-72) Ayrıldıkları bir diğer nokta ise filozof-kralların yönetmesine Aristoteles karşı çıkarak, teorik bilgilerle donatılan krallardan çok pratik bilgiler edinen kralların daha iyi olacağını düşünmesidir. (Tannenbaum, 2007: 72)

Aristoteles her devletin iyi bir amaçla kurulan bir insan topluluğu olduğunu belirtmektedir. (Aristoteles, 2017: 23) Aristoteles ayrıca tüm toplulukların iyiye ulaşmaya çalıştıklarını bu sebeple toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayan olan devletin de en iyiyi amaçlaması gerektiğini iddia etmektedir. (Aristoteles, 2017: 23; Tannenbaum, 2007: 72) Aristoteles'e göre devlet kavramı aslında bir topluluğu ifade etmektedir ve bu topluluk, *zoon politikon*'dur, yani toplumsal-siyasal bir hayvandır. (Aristoteles, 2017: 23; Ağaoğulları, 2009: 340) Ayrıca Aristoteles devleti öylesine bir araya getirilmiş insanlar topluluğu olarak görmemekte, kendi kendine yetmeyi amaçlayan insan topluluğu olarak görmektedir. (Aristoteles, 2017: 233) İnsan, toplum dışında varlığını sürdürememektedir, bu sebeple insanın mutluluğa ulaşabilmesi için eylemlerini toplum içerisinde gerçekleştirmelidir. (Ağaoğulları, 2009: 340) Aristoteles, toplumun yasalar ile düzenlenmesi ve belli koşullarla yönetilmesi durumunda iyi bir yaşamın mümkün olacağını, bu durumu sağlayacak olanın da devlet (polis) olduğunu belirtmektedir. (Tannenbaum, 2007: 72; Ağaoğulları, 2009: 340-341)

Aristoteles'e göre devletin bedeni doğa tarafından insana sunulmaktadır. Politik hayvanlar olarak tanımladığı insanların, bu bedenin parçalarını meydana getirdiğini iddia etmektedir. (Neocleous, 2015: 36; Ağaoğulları, 2009: 342) Başka bir ifadeyle, devlet doğanın bir eseridir ve Aristoteles polis'i bir beden olarak tanımlamasa da polis'i bir beden gibi ele almaktadır. (Neocleous, 2015: 36) Organizmacı toplum görüşüne ulaşan Aristoteles, insanın ancak polis'in bir üyesi, başka bir ifadeyle yurttaş olarak kişiliğini kazanabileceğini belirtmektedir. (Ağaoğulları, 2009: 342) Polis'in bu şekilde tanımlanabilir olması, siyasi beden ile insan bedeni arasında temel bir ontolojik benzerliği ortaya koymaktadır. (Neocleous, 2015: 36)

Aristoteles devletin olması için gereken ilk şeyin insan olduğunu belirtmektedir. Aristoteles'e göre nüfusta önemli olan sayı çokluğu değil, kuvvettir. Bu sebeple Aristoteles, vatandaşların iyi askerler olarak yetiştirilmeleri gerektiğini iddia etmektedir. (Şenel, 1996: 176; Aristoteles, 2017: 226-228) Aristoteles'e göre bir diğer olmazsa olmaz öge ise toprak parçasıdır. Aristoteles, ideal devleti için ortalama bir zenginliğin sağlanmasını, taşınmaz mallar (topraklar) üzerinde özel mülkiyetin olması gerektiğini, ancak ortak yararlanma düzeninin de kurulması gerektiğini belirtmektedir. (Şenel, 1996: 176) Daha önce belirttiğimiz Georg Jellinek'in insan, toprak ve egemenlik temelinde yapılan devlet tanımında da görüleceği üzere Jellinek'in, Aristoteles'ten etkilenecek benzer bir devlet tanımı yapması dikkat çekmektedir.

Ayrıca Aristoteles devlette var olması gereken şeylerin yiyecekler, zanaatlar ve kullandıkları araçlar, silahlar, para, din ve karar alma yöntemi olduğunu; bu altı araçtan birinin eksik olması durumunda kendi kendine yeterliliğin söz konusu olmayacağını belirtmektedir. (Aristoteles, 2017: 226-228)

Aristoteles, yöneten ve yönetilenin bir araya gelmesinin sebebini güvenliklerini sağlayabilme arzusu olduğunu belirtmektedir. (Aristoteles, 2017: 24) Aristoteles'in güvenlik anlayışında silahlar ve para birer araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Vatandaşların silahlarının olması gerektiğini, bu sayede hem içeriden hem de dışarıdan gelebilecek bir saldırıya karşı önlem alınacağını, paranın da hem savaş hem de diğer durumlar için gerekli olduğunu belirtmektedir. (Aristoteles, 2017: 233)

2.6. MARKSİST DEVLET ANLAYIŞI

Marxizm devleti, egemen sınıfın elinde bulundurduğu ve kapitalist sömürünün devamlılığını sağlayan ve yıkılması gereken bir baskı aygıtı olarak tanımlamaktadır. (Althusser, 2002: 31; Poulantzas, 1990: 14) Bu bağlamda marxist teorisyenlerin devlete verdikleri rol, modern devlet sürecinde gelişen güvenlik yaklaşımlarının sorgulanmasında önem arz etmektedir.

2.6.1. Genel Olarak Marksizm

Marksizm, sosyalizmin en önemli ideolojik akımı olarak kabul edilmektedir. (Aytaç, 2014: 121) Karl Marx ve Friedrich Engels'in çalışmaları üzerine kurulan bu ideoloji ilerleyen dönemlerde geniş kitleleri etkileyerek toplumsal olaylara yön vermiştir. Bu sayede Marksizm üzerine birçok çalışma yapılmış ve yapılmakta olup farklı Marksist ideolojiler ortaya çıkmıştır.

Marksizm düşünsel olarak, Alman Felsefesi, İngiliz Ekonomi Politigi ve Fransız Sosyalizmi olmak üzere üç farklı kaynak üzerine kurulmaktadır. (Aytaç, 2014: 122) Bu sebeple Marksizm, felsefe, ekonomi ve politika sorunsallarına çözüm arayan bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksel'e göre Marksizm, sadece bir ideolojiyi barındırmamakta olup aynı zamanda insan, toplum, devlet, din vb. konularına da değinerek hem teoride hem de pratikte yer alan sorunlara çözümler üretmeyi amaçlamaktadır. (Yüksel, 2007: 19)

Heywood'a göre Marksizm, Tarihsel Materyalizm, Diyalektik Değişim, Yabancılaşma, Sınıf Çatışması, Artık Değer, Proletarya Devrimi ve Komünizm olmak üzere yedi unsurdan oluşmaktadır. (Heywood, 2014: 83-84) Özellikle Alman filozof Hegel'in diyalektik düşüncesinden etkilenen Marksizm üzerinde bu düşüncenin ayrı bir etkisi bulunmaktadır. (Aytaç, 2014: 122) Marx'ın düşüncelerinin temelini oluşturan diyalektiği, klasik Marksistler doğal ve beşeri süreci şekillendiren kişilik dışı bir güç olarak betimlemektedirler. (Heywood, 2014: 84)

Theda Skocpol'a göre, Klasik Marksist kuramcılar devleti ve toplumu analitik olarak yok etmemektedirler. Theda Skocpol'a göre, toplumsal düzeni sınıf çatışması ve egemenlik üzerine kurulmuş olarak algılamaktadırlar. Skocpol, Marksistlerin devlet iktidarının, egemen sınıfların tamamını değil bir kısmını kapsadığını belirtmelerine rağmen, devleti tanımlarken toplumsal terimler üzerinden açıklandığını belirtmektedir. (Skocpol, 2004: 67)

Marksist teoride, insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için üretimde bulunmaları belirtilmektedir. Bu üretim sürecinin temel birimine ise meta adı verilmektedir. Metanın bir kullanım değeri ve bir de değişim değeri bulunmaktadır. Marksizm'de değerın kaynağı emek olarak görülmektedir. Bu sebeple bir metanın değişim değerini onun üretilmesi için harcanan emeğin zamanı belirlemektedir. İşçi

sınıfının harcadığı emeğin karşılığının ödenmeyen kısmını ise artık değer oluşturmaktadır. Marksist teori, işte bu ortaya çıkan artık değerın sermaye sınıfı tarafından sömürüldüğünü iddia etmektedir. (Aytaç, 2014: 122-123)

Marksizm'e göre üretici güçler ve üretim ilişkileri birlikte bir toplumun ekonomik alt yapısını oluşturmaktadır. Hukuki, siyasi ve kültürel yapılar ise üst yapıyı oluşturmaktadırlar. Üst yapı, alt yapı tarafından belirlenmektedir, ancak bu belirleme gerçekleşinceye kadar da alt yapı üst yapıdan etkilenmektedir. Marx, altyapı-üstyapı kavramlarını bir toplumun siyasal ilişkilerini açıklamak için kullanmaktadır. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında bir çelişki ortaya çıktığında üst yapı mutlak surette yıkılmaktadır. Bu yıkılma Marx'a göre devrimdir ve bu devrim proletarya diktatörlüğü olarak adlandırdığı sosyalist bir düzen kurulmasına sebep olacaktır. (Aytaç, 2014: 123-124) Skocpol ise, toplumsal devrimlerin sınıf ilişkilerini, toplumsal değerleri ve kurumları değiştirdiği kadar ya da daha fazla devlet yapılarını değiştirdiğini belirtmektedir. (Skocpol, 2004: 72) Başka bir ifadeyle, toplumsal devrimleri oluşturan sınıf ayaklanmaları ve sosyoekonomik dönüşümler, önceki devlet örgütlenmelerinin yıkılmasıyla ve yeni kurulan devlet örgütlenmelerinin pekiştirilmesi ve işlerlik kazandırılmasıyla iç içe geçmektedir. (Skocpol, 2004: 72)

Marksist ideolojide ilk etapta ihmal edilen devlet sorunu üzerine sonradan birçok çalışma⁵ yapılsa da devlete özel bir önem verilmemiştir. Marksizm'de devlet bir baskı aygıtı olarak görülmekte ve devletin sınıf mücadelelerinde oynadığı rol üzerine vurgu yapılmaktadır. Marksizm'de devletin bulunduğu konumu daha açık görebilmek için araştırmalarımız, Marksist kuramcılar Louis Althusser ve Nicos Poulantzas üzerine yapılmıştır. Bu sayede araştırmalarımızda Marksizm'de devlet kavramının ne anlama geldiği, devletin toplum içindeki rolü ve görevlerinin neler olduğu ve devlet-güvenlik ilişkileri sorunsallarına yanıt aranmaktadır.

2.6.2. Marksist Teoride Devlet: Althusser

Marxist anlayışının temelinde devlet, baskı aracı olarak kabul edilmektedir. (Althusser, 2002: 27) Althusser devleti “yönetici sınıfların artık-değerin zorla elde

⁵ Yapılan çalışmalara örnek olarak: Ralph Miliband, Nicos Poulantzas, Perry Anderson, Göran Therborn ve Claus Offe. (Skocpol, 2004: 68)

edilmesi sürecine (yani kapitalist sömürüye) boyun eğmesi için, işçi sınıfı üzerindeki egemenliklerini güven altına almalarını sağlayan bir baskı makinası” olarak tanımlamaktadır. (Althusser, 2002: 30) Althusser’e göre siyasal sınıf mücadeleleri devlet ekseninde dönmektedir. Başka bir ifadeyle, devlet iktidarının herhangi bir sınıfın elinde tutması ve korumasıdır. Benzer bir tanımda bulunarak aynı görüşü paylaşan Poulantzas’a göre ise, klasik Marksist anlayışın devlet teorisi, örgütlü bir baskı aygıtı olan devletin bastırıcı yönünü göstermekle ilgilenmektedir. (Poulantzas, 1990: 34)

Althusser, marxist devlet kuramının temelinde; devletin aynı zamanda kendisinin baskı aygıtı olduğunu, devlet iktidarı ile devlet aygıtının farklı kavramları ifade ettiğini, sınıf mücadelelerinin amacının devlet iktidarını ele geçirmek ve amaç doğrultusunda kullanmak olduğunu ve son olarak proletaryanın devlet aygıtını yıkarak yerine yeni bir devlet aygıtı yaratmak ve devlet iktidarını ele geçirerek devletin yıkılma sürecini başlatmak olduğunu belirtmektedir. (Althusser, 2002: 31; Poulantzas, 1990: 14)

Benzer görüşlerde bulunan Althusser ve Poulantzas, klasik marxist devlet teorisinde, devlet iktidarı ile devlet aygıtının (polis, mahkemeler, hapishaneler, ordu, devlet başkanı, hükümet ve yönetim) (Althusser, 2002: 27; Poulantzas, 1990: 35) birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirtmektedirler. (Althusser, 2002: 32-33) Ayrıca Althusser marxist devlet kuramına yeni eklemeler de yapmaktadır. Althusser’in marxist devlet kuramına yaptığı en büyük katkı ise, Devletin İdeolojik Aygıtları adını verdiği (Dini DİA, Hukuki DİA, Öğretimsel DİA, Aile DİA’sı, Hukuki⁶DİA, Siyasal DİA, Sendikal DİA, Haberleşme DİA’sı ve Kültürel DİA) kurumlardır. (Althusser, 2002: 33-34; Poulantzas, 1990: 35) Poulantzas ise DİA’ların kamuya veya sivilite ait olmasının bu sınıflandırmayı etkilemediğini, çünkü bu ayrımın ideolojik niteliğinin olduğunu belirtmektedir. (Poulantzas, 1990: 35)

Althusser, devletin baskı aygıtları ile devletin ideolojik aygıtlarının da birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirtmektedir. (Althusser, 2002: 33) Devletin baskı aygıtı zor kullanarak işlemektedir, ancak devletin ideolojik aygıtları ise ideoloji kullanarak işlemektedir. (Althusser, 2002: 34-38) Karıştırılmaması gereken bir diğer fark ise

⁶ Althusser, Hukuk’un hem devletin baskı aygıtı içerisinde hem de devletin ideolojik aygıtları içerisinde yer aldığını belirtmektedir.

devlet iktidarını elinde bulunduran egemen sınıfların sınıf mücadelesinin içinde merkezileştirdiği örgütsel bir bütünlük sergilemesine karşın, devletin ideolojik aygıtları birbirinden ayrı özerk bir görünüm sergilemekte ve proleter ve kapitalist sınıf mücadelelerini ve sonuçlarını sınırlı veya sınırsız şekilde söyleyen çelişkilere objektif bir alan yaratmaktadır. Son olarak devletin baskı aygıtının birliği, iktidarda yer alan sınıfların temsilcilerinin yönetimindeki merkezi örgütlenmeyle sağlanırken, devletin ideolojik aygıtları arasındaki birlik ise egemen sınıfın ideolojisiyle çoğunlukla çelişkili şekillerde sağlanmaktadır. (Althusser, 2002: 38-39)

2.6.3. Marksist Teoride Devlet: Poulantzas

Bir diğer Marxist kuramcılardan olan Poulantzas'a göre, Marx'ta devlet kavramı ihmal edilmektedir. Çünkü Marx, teoride kapitalist üretim tarzının ekonomik düzeyi üzerinde durarak devleti kavramsal bir çerçevede incelememektedir. Poulantzas'a göre doğrudan siyasal pratiğin içerisinde yer alan Lenin'de ise nedenler farklı olsa da, Marx'ta olduğu gibi devlet, kavramsallaştırılmamaktadır. (Poulantzas, 1990: 12-16)

Poulantzas, devlet kavramının İkinci ve Üçüncü Enternasyonal'de de ihmal edildiğini belirtmektedir. Poulantzas bu durumun sebebi olarak, bu Enternasyonallerde hâkim anlayışın, devrimci strateji ve amaç yokluğu ile birlikte ekonomizm olarak görmektedir. (Poulantzas, 1990: 13) Poulantzas'a göre ekonomizmin toplumsal düzendeki her değişikliğin ilk başta ekonomide meydana gelmesi ve siyasal hareketlerin asıl amacının ekonomi olması gerektiğini kabul etmesi sebebiyle özgül bir devlet incelemesine ihtiyaç duyulmamaktadır. (Poulantzas, 1990: 14)

Poulantzas, sermaye sınıfı ile devlet arasında objektif bir bağ olduğunu belirtmektedir. Poulantzas, yönetici sınıf temsilcilerinin devlet iktidarına doğrudan katılmalarını neden olarak değil, sonuç olarak görmektedir. Çünkü Poulantzas'a göre sistemin kendi mantığı gereği belli bir toplumsal biçimde yer alan devletin fonksiyonları ile sermaye sınıfının çıkarları birbiriyle uyumlu olmaktadır. (Poulantzas, 1990: 26-27) Bu sebeple Poulantzas, kapitalist devletlerde sermaye sınıfının devlet aygıtında yer almadıkları durumlarda kendi çıkarlarına daha çok hizmet ettiklerini belirtmektedir. (Poulantzas, 1990: 27)

Poulantzas’a göre, Marx, Engels ve Lenin, bürokrasiyi bir sınıf olarak değil ‘özgöl bir toplumsal kategori’ olarak tanımlamaktadırlar. (Poulantzas, 1990: 28) Bürokrasi farklı sınıflardan gelen kişilerden oluşsa dahi, içsel birliği devletin objektif rolünü üstlenmesinden kaynaklandığı için yönetici sınıfın hizmetinde bulunmaktadır. (Poulantzas, 1990: 28) Devletin objektif rolünün bütünü ise yönetici sınıfın çıkarlarına uygun düşmektedir. (Poulantzas, 1990: 28)

Poulantzas, kapitalist devletlerin göreceli özerkliğinin kaynağı olarak farklı toplumsal sınıflar arasındaki çelişkili iktidar ilişkileri olduğunu belirtmektedir. Devlet ve toplumsal sınıflar arasındaki bu ilişki, Poulantzas’a göre dışsal bir ilişki olarak anlaşılmalıdır. Başka bir ifadeyle, her iki taraf da birbirlerini hegemonyası altında bulundurmak için çabalamaktadırlar. Poulantzas’a göre bu dışsallık ilişkisinde, devlet ve hâkim sınıflar karşı karşıya bulunmaktadır. Ya egemen sınıflar devletin özgöl yapısını yok etmektedir, ya da devlet egemen sınıfları güçsüzleştirerek çelişen sınıflar arasında dengeleyici ve denetleyici bir rol üstlenmektedir. (Poulantzas, 1990: 159-163) Ancak sınıf mücadelelerinin ve çelişkilerin sonucunda devletin göreceli özerkliği devlet yapısında vücut bulmaktadır. Poulantzas, devletin bu çelişkiler sonucunda meydana geldiğini ve bu çelişkiler tarafından kurulduğunu belirtmektedir. (Poulantzas, 1990: 163)

Son olarak Marxizm, devleti, sınıf mücadelelerinde aktif bir rol alan, belirli sınıfın elinde bulundurduğu ve toplumsal çelişkileri düzenleyen bir araç olarak görmekle birlikte, yok edilmesi gereken bir araç olarak tanımlamaktadır. Marxizm güvenlik sorunsalına yaklaşımları devlete verdikleri rol gereği sınırlıdır. Marxizm devlet aygıtını ve devlet iktidarını ayırmaktadır. Sınıf mücadeleleri sonucunda devlet iktidarını ele geçiren taraf, devletin sahip olduğu aygıtları diğer sınıflar üzerinde egemenlik ve baskı aracı olarak kullanmaktadır. Bu sebeple güvenlik kavramı, devlet iktidarını ele geçiren sınıfın güvenliğinin sağlanması (belirli bir sınıfın güvenliği) olarak tanımlanması gerekmektedir. Ayrıca Marxist pencereden bakılarak Marxizmin üretim güçleri ile üretim ilişkileri perspektifinde güvenlik kavramını değerlendirdiğimizde ise, güvenliğin süreç içerisinde metalaştırılarak piyasalaştırıldığı ve karşıt sınıflara sunulan bir hizmet olarak aktarıldığı kanaatindeyiz.

2.7. WEBERYAN DEVLET ANLAYIŞI

Max Weber'in yaşadığı dönem Almanyası, otuz dokuz prenslikten oluşan, eyaletlere ayrılmış ve birbirleri ile rekabet halinde olan dağınık bir devlet yapısı sergilemekteydi. (Ekşi, 2010: 188) Aralarındaki bu rekabet (özellikle Prusya ve Avusturya arasındaki) Almanya'nın birleşmesine ve döneminin kapitalist ülkelerinden ayrışmasına sebep olmuştur. (Ekşi, 2010: 188) Otto Von Bismarck liderliğindeki Prusya'nın 1860 yılından itibaren Danimarka, Avusturya ve Fransa'ya karşı zafer kazanması sonucu 1871 yılında birliğini tamamlayarak ulus devletlerarasında yerini almıştır. Ancak Almanya ile ulus devlet sürecini tamamlamış olan İngiltere ve Fransa ile karşılaştırıldığında farklılıklar dikkat çekmektedir. İngiltere ve Fransa burjuva devrimleri, aydınlanma düşünürlerinin başat ideolojisi olan liberalizm üzerinde kurgulanarak, devlet, bürokrasi ve aristokrasiye karşı burjuvazi ve orta sınıf mücadelesine ışık tutmuş ve hâkimiyet bu sınıflara kaymıştır. (Çiğdem, 1997: 88-89) Başka bir ifadeyle güç, sınıf değiştirmiştir. Almanya'da ise sanayileşme sürecine geç dönemde girilmiş, bujuva ve burjuva kültürü Alman toplumu üzerinde etkili olamamıştır. (Çiğdem, 1997: 88) Bu durum Alman burjuvazisinin siyasi bir kültür yaratarak benzer ulus-devlet yapısına kavuşabilmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir. İşte bu noktada tarih sahnesine Max Weber çıkmaktadır.

Weber, devleti “Kurallarının uygulanmasında, idari yürütme memurlarının meşru olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip olduğu kurumlaşmış nitelikteki sürekli siyasal birlik” olarak tanımlamaktadır. (Weber, 2005: 30) Kısaca Weber'e göre modern anlamda devlet “fiziksel güç ve şiddet kullanımı”dır. (Weber, 1986: 80) Devlet ile şiddet arasında yakın bir ilişki olduğunu belirten Weber devleti “belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekeline (başarıyla) bulunduran insan topluluğu” olarak tanımlamaktadır. (Weber, 1986: 80) Weber, kaba güç kullanımının sadece tek yöntem olmadığını, ayrıca amaçlara ulaşabilmek için yöneticiler tarafından kullanılan başka araçların da olduğunu belirtmektedir. (Weber, 2005: 30-31) Fakat diğer güç yöntemlerinin yetersiz kaldığı dönemlerde başvuru son yöntemdir. (Weber, 2005: 31) Weber, Trotsky'e katılarak devletin şiddet aygıtı kullanmaması durumunda kargaşanın hâkim olacağını iddia etmektedir. (Weber, 1986: 80) Özkazanç'a göre, Max Weber'in modern devleti “meşru zor tekeli” olarak

tanımlaması, devlet kuramlarında kullanılan en etkili kavramlardan bir tanesi haline gelmiştir. (Özkazanç, 2014: 154) Egemenliğin siyasal sacayağının oluşabilmesi için sınırları belirli bir toprak parçasında uygulanan kuralların sürekliliği için, şiddet aracının kullanımının da sürekli olması gerekmektedir. (Ekşi, 2010: 191)

Weber için “güç” ve “egemenlik” iki önemli kavramdır. Güç, bir aktörün diğer aktöre istediğini kabul ettirmesidir. Egemenlik ise, varolan yöneticiye kişilerin itaat etmek zorunda kalmasıdır. (Weber, 2005: 28-29; Aron, 2010: 390) Güç, aktörler arası emir verme ve itaat etme zorunluluğuna dayanmazken, egemenlik, verilen emrin kişiler tarafından yerine getirilmesi üzerine inşaa edilmektedir. (Aron, 2010: 390-391) Kurulan devlette siyasal birliğin sağlanabilmesi, düzenin sürekliliği için, devlet fiziki güç kullanma tekeline sahiptir. (Weber, 2005: 30; Aron, 2010: 391) Başka bir ifadeyle, devletin varlığından söz edebilmek için iktidar tarafından kurulan otoriteye geri kalan herkesin boyun eğmesi gerekmektedir. Çünkü Weber’e göre tüm siyasal hegemonyanın merkezinde emretme-itaat etme ilişkisi bulunmaktadır. (Ekşi, 2010: 191) Bu ilişki bir süre sonra siyasal alandan toplumun geneline yayılan bir olgu olacaktır. (Ekşi, 2010: 191) Bu sebeple Weber’e göre her ne kadar devlet fiziksel şiddet kullanma hakkının tek sahibi olsa da izin verdiği ölçüde bu haktan bireyler ya da kurumlar da yararlanabilmektedir. (Weber, 1986: 80) “Kabileler, aile toplulukları, belli şartlarda loncalar ve silah taşımaya hakkı olan herkes” fiziki şiddet kullanabilmektedir. (Weber, 2005: 31) Devlet düzeninin tesisi için fiziki şiddet tekeli, yürütme kanadında yer alan bürokratların yerel bölgelerdeki egemenliklerinin meşrulaştırılabilmesi için köy toplulukları veya bazı aile grupları, lonca ya da sendika federasyonları benzeri siyasal örgütlenmelere devredilmektedir. (Weber, 2005: 31)

Weber’e göre devlet zaman içerisinde gelişmesini sürdürmüş ve modern dönemde gelişmesini tamamlamıştır. (Weber, 2005: 32) Bu sebeple modern devletin özelliklerini güncel kavramlarla ele almakta, ancak güncel değişimleri kapsam dışı bırakmaktadır. (Weber, 2005: 32) Devlet, yasalar çıkaran, idari ve hukuki düzeni tesis eden bir aygıttır. Yasal düzen devlete, yöneticiler dâhil coğrafi sınırlar içerisinde geniş bir hâkimiyet alanı yaratmaktadır. (Weber, 2005: 32-33) Ayrıca fiziki şiddet kullanımı devletin iznine tabi olmakla birlikte devletin onayının olmadığı güç yasal nitelik kazanmamaktadır. Başka bir ifadeyle modern devletin fiziki şiddet tekeli olma iddiası

“yasal yargı ve süreklilik ilkeleri kapsamında hayati önem arz etmektedir. (Weber, 2005: 33)

Weber egemenliği üç temel ilke üzerinden meşrulaştırmaktadır. Birincisi, Weber’in “geleneksel otorite” olarak adlandırdığı biat alışkanlıklarına dayalı monarşidir. (Weber, 1986: 80-81; Weber, 2005: 39-40) Geleneksel egemenlik, geleneğin tinsel bir yapıda olması dolayısıyla geleneğe dayalı bir otoritenin meşruiyetine dayanmaktadır. (Aron, 2010: 393) Weber geleneksel otorite biçimi ile daha çok kırsal ya da ilkel toplumları incelemektedir. (Fildiş, 2018: 1868) Geleneksel otoriteye günümüzde örneklerine çok rastlanılmamaktadır. Örnek verecek olursak İngiltere’de her ne kadar yasalar Kraliçe adına çıkarılsa da yasaların içeriği Kraliçe tarafından belirlenmemektedir. (Aron, 2010: 393) Öteden gelen bir otorite muhafaza edilse de insanlar otoriteye saygı göstermekte, ancak itaat etmemektedir. (Aron, 2010: 393) İkincisi, Weber’in “karizmatik otorite” olarak adlandırdığı liderin doğuştan gelen özellikleri sayesinde insanlar üzerinde yarattığı etkidir. (Weber, 1986: 81; Weber, 2005: 40) Karizmatik otorite, liderin tinsel niteliklere sahip olduğu, toplumun liderini kahraman olarak nitelediği ve kurduğu ya da değiştirdiği düzene toplumun önemli ölçüde bağlılık gösterdiği yapıyı karşılayan bir kavramdır. (Aron, 2010: 393) Karizmatik otoriteye verilecek en güzel örneklerden bir tanesi Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’tür. Atatürk, gücünü hükümdarın soyundan ya da yasalardan almamaktadır. Gücünü, savaştığı cephelerde gösterdiği kahramanlıklardan ve insanların kendisine gösterdiği olağanüstü bağlılıktan almaktadır. Benzer şekilde Lenin ve General De Gaulle de karizmatik otoriteye örnek gösterilebilmektedir. (Aron, 2010: 393) Üçüncüsü ve aynı zamanda Weber’in üzerinde en çok durduğu otorite biçimi ise “yasalara dayanan egemenlik”tir. (Weber, 1986: 81; Weber, 2005: 40; Fildiş, 2018: 1869) Çünkü yasalara dayanan egemenlik, biçimsel rasyonelliğin “hesaplanabilir, verimli, öngörülebilir, teknolojik ve denetimci olma” özelliklerini kendisinde kavramsallaştırmaktadır. (Fildiş, 2018: 1869) Bu egemenlik türünde yasalarda yer alan kurallara sıkı sıkıya uyulması esastır. (Weber, 1986: 81) Bu sebeple otoritenin meşruiyeti, kişilerin sıra dışı yeteneklerine ya da geleneklere dayanmamaktadır. Toplumsal düzen yasalar ile sağlanmaktadır: meşruiyetini yasalardan alan yönetici sınıfı da toplumun geri kalan sınıfları gibi yasalara uymakla mükelleftir. (Fildiş, 2018: 1869; Aron, 2010: 393) Örneğin Anayasamızın “Vergi

Ödevi” başlıklı 73’üncü maddesine göre herkes, kamu giderlerinin karşılanması için mali gücü nispetinde vergi ödemekle sorumlu tutulmuştur. Bu durumda devlet meşruiyetini yasalardan almakta ve yöneticiler dâhil herkes yasa gereği verginin mükellefi olmaktadır.

Weber, halkın tamamının devletin karar alma süreçlerine katıldığı doğrudan demokrasi anlayışını reddetmektedir. Çünkü doğrudan demokrasi küçük topluluklarda uygulanabilse de yaşadığı dönemde bunun mümkün olmadığını ve modern devlette, liderliğin bir grup azınlığın elinde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir. (Giddens, 2000: 30) Bu durum Weber’in kapitalist üretim biçiminden yola çıkarak ekonomik süreçleri “rasyonelleşme” kavramı üzerinden değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. (Fildiş, 2018: 1868) Rasyonelleşme kavramsalı kapitalist ekonominin ihtiyacı gereği doğmuştur. Çünkü rasyonel-yasal otorite, ekonominin ihtiyacı olan zemini yasal düzenlemelerle sağlayarak, kapitalist üretim ilişkileri arasında gereken hızı ve kolaylığı sağlayacaktır. (Fildiş, 2018: 1869) Fildiş’e göre Weber, modern devleti ortaya koyarken, Marx’tan farklı olarak alt yapı-üst yapı ilişkisini ekonomik zeminde ele almamakta, devleti sadece “ekonomik süreçleri organize eden siyaset aygıtı” üzerinde merkezileştirmektedir. (Fildiş, 2018: 1869)

Son olarak modern devlet, geleneksel devlet anlayışlarından farklı bir yapıda örgütlenmektedir. Devlette yasama ve yürütme organları birbirinden ayrılmakta, yasayı çıkaran ile yasaları uygulayan farklılaşmaktadır. (Saygılı, 2010: 63) Modern devlet artık rasyoneldir, fizikseldir ve hukuksaldır. (Saygılı, 2010: 63) Modern devletin merkezinde meşru şiddet tekeli bulunmaktadır, coğrafi sınırlar içerisinde hâkimiyeti bulunmaktadır. Meşruiyetini yasalardan almaktadır. Bu kapsamda Marx modern devleti, burjuvazinin elinde bulunan bir aygıt olması sebebiyle ortadan kaldırılması gereken bir araç olarak görürken; Weber ise kapitalist düzenin ürettiği sorunlara çözüm aramaktan uzak, modern devleti, toplumsal düzeni tesis eden ve “alternatifi olmayan bir zorunluluk” olarak sunmaktadır. (Fildiş, 2018: 1869; Weber, 1986: 80) Başka bir ifadeyle, modern devlet, Marx’ta toplumsal sorunların devam etmesinin merkezinde yer almakta iken; Weber’de ise toplumsal düzenin sağlıklı işlemindeki en etkin yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Fildiş, 2018: 1870) Weber’in devlet anlayışından çıkarılan sonuç ise, Weberyan devletin güvenliği, birey

güvenliğinin önünde bulunmaktadır. Weberyan devlette, baskı ve şiddet tekeli siyasal iktidara verilerek devletin güvenliğinin tesisi için meşruiyet kazandırılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOBBS, LOCKE VE ROUSSEAU'DA DEVLET VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

Bu bölümde sırasıyla Hobbes, Locke ve Rousseau dönemlerinin önemli siyasal ve sosyal olayları ele alınarak bu düşünürlerin fikirlerinin gelişmesine katkı sunan toplumsal zemin incelenecektir. Sonrasında ise düşünürlerin, dönemin ihtiyaçlarına göre oluşturdukları devlet aygıtı ve güvenlik sorunsalına aradıkları cevaplar takip etmektedir. Gerçekten her üç düşünür de doğa durumu üzerinden devletin kaynağını ve meşruiyetini sorgulamakta, ayrıca devlet-güvenlik ilişkisi sarmalında güvenlik kavramına ayrı önem verdikleri görülmektedir. Devletin güvenliği mi, yoksa bireyin güvenliği mi? Her üç düşünürün de verdikleri cevaplar dikkat çekmektedir!

3.1. BURJUVAZİ İKTİDARA YÜRÜYOR

Hobbes, Locke ve Rousseau, aydınlanma çağının önemli siyasal teorisyenlerindendir. Siyasal düşünüşe yaptıkları katkılar dönemin siyasal yönetimlerini derinden etkilemiş ve toplumsal dönüşümün inşası bu düşünürlerin fikirleri üzerinde temellendirilmiştir. Yaşadıkları dönemde burjuva sınıfının zenginleşmesi ve yükselişi dikkat çekmektedir. Bu yükselişin taçlandırılması için o döneme kadar etkin olamadıkları yönetimde etkinliklerinin artırılmasını isteyecekler ve devlet iktidarında söz sahibi olmak isteyeceklerdir. Ancak karşılarında aşılması gereken iki sorun bulunmaktadır: Birincisi feodal düzen kalıntısı aristokrasi ve bir diğeri ise bir dönem ihtiyaç duydukları, ancak işlevini tamamlayan monarşi. Her iki sınıfa da savaş açacaklardır. Bu savaş aristokrasi ve monarsinin ittifakına karşı, özgürlük ve eşitlik sancağı altında toplanan burjuvazinin savaşıdır. İşte bu noktada burjuvazinin ihtiyaç duyduğu en önemli şey, siyasal meşruiyeti sağlayacak söylemdir.

3.2. THOMAS HOBBS

3.2.1. İngiltere’de Yaşanan Siyasi Olaylar Ve Thomas Hobbes’un Hayatı

Hobbes’un yaşadığı dönem İngiltere’si siyasi, sosyal ve ekonomik çalkantıların yaşandığı, burjuvazi sınıfının yükselişe geçtiği ve iktidar mücadelelerinin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Hobbes’un düşünsel yaşamını önemli derecede etkileyecek kaosu hâkim olduğu bir ortamda Leviathan doğacaktır.

3.2.1.1. 17’nci Yüzyıl’da İngiltere’de Yaşanan Siyasi Olaylar

17’nci yüzyıl İngiltere’si, ekonomik, siyasal ve toplumsal devrimlerin yaşandığı bir dönemdir. (Şentürk, 2017: 359) Özellikle 15’inci yüzyıldan itibaren devlet iktidarının desteklediği feodalite gittikçe güç kaybederken, yeni bir toplumsal sınıf (güç) olarak ortaya çıkan burjuvazi, İngiltere’de mutlak monarkın karşısında parlamento içerisinde etkin bir rol alarak devlet iktidarında söz sahibi olmuşlardır. (Şentürk, 2017: 360-361) İngiliz birinci devriminde iktidarı ele geçiren ve “Koruyucu” olarak atanan Cromwell, parlamentoyu dağıtarak “Koruyucu Parlamento”sunu oluşturdu. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 133) Oluşturulan -ayrıcalıklı- parlamento, belirli bir gelir düzeyine sahip ve mülkiyetleri bulunan seçilmişlerden oluşurken düşük gelirli olanlar ve mülksüzler parlamento içerisinde yer almamaktaydı. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 133) Bir süre sonra parlamento ile Cromwell arasında yaşanacak olan güç mücadelesi sonucunda meclis, yürütme yetkisini denetimi altına alacaktır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 133-134)

1660’ta kral olarak seçilen II. James’in katolik olması sebebiyle parlamento ile arasında büyük sorunlar yaşanmış ve krallık ile parlamento arasındaki güç savaşı 1688’e kadar sürmüştür. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 135-136) 1688-1689 yılları İngiltere siyasi hayatı açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemde parlamento krallığa II. Mary ve III. William’ı getirmiş, kralın yasaları yürürlükten kaldırma yetkisi elinden alınmış, vergi ve asker toplama parlamentonun iznine bağlanmış, kilisenin yetkilerinin birçoğuna son verilerek siyasal bir güç olması

engellenmiş ve yargısız tutuklama yasaklanmıştır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 136-137)

İngiltere’de 1640 ve sonrasında başlayan birinci devrim ve 1688-1689 ikinci devrimi ile monarkın yetkileri sınırlandırıldı ve sadece simgesel bir boyut kazandı. İktidar bu süreçte el değiştirerek parlamentonun eline geçerken, parlamentonun burjuvazi kanadını temsil eden Avam Kamarası, Lordlar Kamarası karşısında en etkili aygıt oldu. (Şenel, 2017: 313)

Zaman içerisinde ticaretle güçlenen ve aristokrasi karşısında büyük bir çoğunluğa sahip olan burjuvazi sınıfı, bu dönemde kabuğunu kırmakta ve ticaretin önündeki engelleri kaldıracak bir siyasi yapı inşası istemektedir. Bu süreç İngiltere’de parlamento içerisinde kendisine yer bulan burjuvazinin, değişen düzende ekonomik gücü elinde bulundurması sebebiyle iktidarı da elinde bulundurmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

3.2.1.2. Thomas Hobbes’un Hayatı (1588-1679)

İsmi babasından alan Thomas Hobbes (Martinich, 2013: 2), 5 Nisan 1588 yılında, tam da Katolik İspanya ile Protestanlığın hızla yayıldığı İngiltere’nin, Manş denizinde yaptığı deniz savaşlarının yaşandığı bir dönemde Malmesbury’nin Westport⁷köyünde dünyaya geldi. İspanyol Armada’sının büyüklüğü İngiltere’de dilden dile dolaşmakta ve halk arasında büyük korkuya neden olmaktaydı. Hobbes’a göre, annesinin erken doğum yapmasına neden olan da bu korku ortamıydı. (Martinich, 2013: 1-2; Tannenbaum, 2007: 235; Şenel, 1996: 318) Hobbes bu durumu ileride “Zira ulusun sonunun donanmayla beraber yaklaştığı yolundaki söylenti şehirden şehre her tarafa yayıldı. Tam o noktada annem öyle bir korkuya kapıldı ki ikiz doğurdu, beni ve benimle birlikte korkuyu.” olarak anlatacaktır. (Martinich, 2013: 2; Tannenbaum, 2007: 235)

Henüz dört yaşındayken Westport’ta okula başlayan Hobbes, öğrenimini Malbesbury’de sürdürmüş ve kesin olmamakla birlikte 1602 yılında, yani henüz on dört⁸ yaşındayken Oxford’daki Magdalen Hall’de eğitimine devam etmiştir.

⁷ Bugün ismi Wiltshire olarak kullanılmaktadır. Bkz. <https://www.biyografi.info/kisi/thomas-hobbes>

⁸ Tannenbaum, Şenel ve Toka, Hobbes’un on beş yaşında Oxford Üniversitesi’ne başladığını belirtmiştir.

(Martinich, 2013: 9-11; Tannenbaum, 2007: 235; Şenel, 1996: 318; Toku, 2015: 172) Hobbes, Oxford'daki eğitimine başlamadan önce Latince ve Yunanca bilmekteydi. (Martinich, 2013: 10) Hobbes Oxford'daki eğitim yıllarında mantık dışında Aristoteles fiziğini de öğrenmiştir. (Martinich, 2013: 12) Şenel'e göre Hobbes'un Oxford yıllarını kayıp olarak nitelendirmesine eleştiri getirmektedir. Çünkü Şenel'e göre Hobbes, Oxford'da öğrendiği idealist felsefeye karşı çıkması sebebiyle materyalist bir görüşe eğilim göstermiştir. (Şenel, 1996: 318)

Hobbes, 1628 yılında koruyuculuğunu yapan ve kendisinin de özel hocalık yaptığı Cavendish ailesi ile ilişkileri kesintiye uğramış ve bir süre İtalya ve Fransa'da yaşamıştır. (Şenel, 1996: 318; Toku, 2015: 172-173) Bu dönemde Galileo ile tanışır. (Şenel, 1996: 318; Tannenbaum, 2007: 236; Toku, 2015: 173) 1640 yılında ise İngiltere'de iç savaşın başlaması üzerine kendini tehlikede hisseden Hobbes, tekrar Fransa'ya kaçar. Burada Francis Bacon'a kâtiplik yapmış, aynı zamanda dönemin önemli filozoflarından Descartes ile tanışmıştır. (Şenel, 1996: 318; Tannenbaum, 2007: 236; Toku, 2015: 173) Hobbes, en çok yasa ve siyaset üzerine yaptığı çalışmalarla tanınsa da bilim, matematik ve dini konular üzerine de yazıları bulunmaktadır. (Tannenbaum, 2007: 236) Hayatı boyunca hiç evlenmeyen Hobbes, ne üniversitede akademisyenlik ne de siyasi bir görevde bulunmuştur. (Tannenbaum, 2007: 236) Hobbes, 1679 yılında doksan bir yaşındayken ölmüştür (Şenel, 1996: 318; Tannenbaum, 2007: 238; Toku, 2015: 173)

3.2.2. Bir Ejderha'nın Doğuşu: Leviathan

Kitabın kaleme alındığı yıllarda İngiltere'de parlamento kanadı ile Kral I. Charles arasında iç savaş yaşanmakta ve Oliver Cromwell öncülüğünde örgütlenen köylüler, orta sınıf tüccarlar ve aristokrasi sınıfı içerisinde yer alan üst düzey komutanlar, düzenli ordu biçiminde örgütlenerek Kral'a karşı zafer kazanmaktadır. Yapılan tartışmalar sonucunda İngiltere'de ilk defa Kral idam edilmektedir. Fransa'ya baktığımızda ise benzer bir iç savaş görülmektedir. 1648-1653 tarihleri arasında sürecek olan Fronde isyanının galibi ise mutlak otoriteyi tescilleyecek olan XIV. Louis olacaktır.

Thomas Hobbes, Leviathan kitabını Ocak 1649 yılında yazmaya başlamıştır. (Martinich, 2013: 245) Bu dönemde kitabı hızlı bir şekilde yazdığını belirten Martinich, Mayıs 1650 yılına gelindiğinde kitabın 37 bölümünün tamamlandığını, başka bir ifadeyle kitabın üçte ikisinin tamamlandığını iddia etmektedir. (Martinich, 2013: 245)

1651 yılına gelindiğinde, Leviathan üç baskı ile “Andrew Crooke” yayıncılığında tarihi arenaya girişini gerçekleştirmektedir. (Martinich, 2013: 245) Kitabın Katolik Hristiyanları hedef alması sebebiyle Fransa’da kendini bir kez daha güvende hissetmeyecek olan Hobbes, Şubat 1652’de tekrar İngiltere’ye dönecektir. (Martinich, 2013: 247) Tannenbaum, Hobbes’un hem siyasete hem de fiziğe hâkim olması sebebiyle döneminin en iyi siyasal organizasyonunun bilimsel temelini Leviathan’da oluşturduğunu iddia etmektedir. (Tannenbaum, 2007: 238)

Hobbes’un gençlik yıllarında kaleme aldığı “Tacitus’un Kaynakları Üzerine Bir Söylev” adlı denemesinde kaleme aldığı görüşler ile olgunluk dönemindeki görüşlerini yansıtan çalışmaları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Hobbes, bu denemesini, modern siyasete ilgisinin arttığı bir dönemde, hem Latince bilgisini geliştirmek hem de antik çağ tarihine olan ilgisi sebebiyle kaleme almıştır. (Martinich, 2013: 53-56) Martinich’e göre, bu denemede Hobbes, özgürlüğe olumlu yaklaşmaktadır. Ancak Leviathan’da özgürlüğü kısıtlı tutan Hobbes’a göre, devletlerin yönetim şekli ne olursa olsun özgürlük sabittir. (Martinich, 2013: 57-58) Martinich’e göre, Hobbes denemesinde Tiranlığı eleştirmekte ve yasaların gücünü öne çıkarmakta iken olgun Hobbes’ta hükümdarın söylediklerinin yasa olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. (Martinich, 2013: 58) Martinich, benzer çelişkilerin genç Hobbes’un “Yasalar Üzerine” adlı denemesinde de bulunduğunu belirtmektedir. (Martinich, 2013: 60)

Leviathan, yazıldığı dönem sonrasına ışık tutan önemli bir siyaset teorisi kitabı olmasının yanında, aynı zamanda yazıldığı dönemi yansıtan bir risale özelliği de taşımaktadır. (Martinich, 2013: 259) Leviathan, İngilizce yazılmış ilk siyaset felsefesi kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Toku, 2015: 173) Martinich’e göre Thomas Hobbes, “The Elements of Law, Anti-White ve De Cive” kitaplarında Leviathan’ın temellerini oluşturmuş, materyalizm, mekanikçilik ve mutlakiyet paradigmalarını bu kitaplarında ele almıştır. (Martinich, 2013: 259) Martinich, Leviathan’ın “fizik,

fizyoloji, psikoloji, ahlak felsefesi, siyaset ve eleştirel teoloji” konularını ele aldığını ve Hobbes’un önceki eserlerinde ve dahi dönem düşünürlerinin hiçbirinde modern düşüncenin ruhunu yansıtan açıklıkta ve kapsamlı bir kitap olmadığını belirtmektedir. (Martinich, 2013: 259) Toku’ya göre Hobbes’un bir diğer farklılığı ise Leviathan’da siyaset felsefesini insan felsefesi üzerine kurmaktadır. (Toku, 2015: 173) Başka bir ifadeyle Hobbes, insanı inceleyerek devleti ortaya koymaktadır. Bu sebeple Leviathan insana benzetilse de insandan daha kudretlidir. (Göze, 1998: 133) Çünkü Leviathan’ın amacı, insanı korumak ve savunmaktır. (Göze, 1998: 133)

Leviathan’da egemen güç, Leviathan’ın ruhunu; yürütme ve yargı erkine mensup memurlar, hâkimler ve diğer kamu görevlileri eklemlerini; egemenlik paradigması içinde yer alan ödül ve cezalar sinir sistemlerini; halkın varlığı ve zenginliği gücünü; danışmanlar belleğini; adalet ve yasalar aklını ve iradesini; toplumsal ayaklanmalar hastalıklarını ve iç savaş ise Leviathan’ın ölümünü temsil etmektedir. (Göze, 1998: 133-134; Toku, 2015: 173)

Hobbes’un Leviathan’ı kaleme aldığı yıllarda kaos ve savaş ortamı hüküm sürmektedir. Monarşik devlet yapısı hasar görmekte ve isyanlar Avrupa’nın birçok yerinde baş göstermektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi Hobbes, korkudan beslenmektedir. Hobbes’un tabiatı gereği kaos ortamının kalkması, düzenin sağlanması gerekmektedir. Hobbes bu sebeplerle devleti canavara dönüştürmekte ve insanın insana olan savaşının kontrol altına alınabilmesi için devleti, her türlü düzeni tesis etmeye yetkili kılmaktadır. Bu düzenin korunabilmesi için de devletin güvenliğinin önceliği olması gerektiğini vurgulamaktadır. Leviathan aynı zamanda Hobbes’un kişiliğini de ortaya koymaktadır: Korkuyu yenmek için güvende olmalısın.

3.2.3. Hobbes’ta Doğa Durumu

Hobbes’ta güvenlik sorunsalının hangi açıdan ele alındığı, ne anlama geldiği, kim tarafından tesis edilmesi gerektiği, kimin için güvenliğin olması gerektiği gibi sorularımıza yanıt alınabilmesi için, birçok aydınlanma çağı düşünürlerinin ortak paydasında bulunan “doğa durumu”nun, Hobbes’ta nasıl ele alındığını incelememiz gerekmektedir. Çünkü Hobbes’ta devlet ve güvenlik kavramları doğa durumu üzerine inşa edilmektedir.

Toku'ya göre Thomas Hobbes, “niteliksel doğal eşitlik” kavramına vurgu yapan ilk düşünürdür. (Toku, 2015: 176) Bu sayede niteliksel doğal eşitsizlik kavramı Hobbes tarafından sona erdirilmiştir. Hobbes, niteliksel doğal eşitlik anlayışı ile insanları zihinsel ve bedensel açıdan eşit kabul etmektedir. (Hobbes, 2014: 99; Toku, 2015: 176) Bu eşitlik yöneten ve yönetilenlerin eşitliğidir. (Toku, 2015: 176) Nitekim Toku dâhil birçok siyaset felsefesi tarihçisi de bu sebeple Hobbes'u modern siyaset felsefesinin ilk temsilcisi olarak görmektedir. (Toku, 2015: 176; Tannenbaum, 2007: 238; Martinich, 2013: 259)

Hobbes doğa durumunu, hiçbir otoritenin ve yasanın insanları bağlamadığı, kabul gören tek yasanın “herkesin her şeye hakkı vardır” anlayışının hâkim olduğu kargaşa ve savaş hali olarak görmektedir. (Hobbes, 2014: 99-101; Toku, 2015: 175; Martinich, 2013: 265) Hobbes'a göre insanlar doğa durumunda eşittir ve bu eşitlik, kargaşa ve savaş halinin sürmesinin temel nedenidir. (Hobbes, 2014: 99; Göze, 1998: 135; Toku, 2015: 175; Martinich, 2013: 260) Doğa durumunda iyi ve kötü olana, her bir insan kendisi karar vermektedir. Hobbes, doğa durumunda kadın ve erkeğin birbirine eşit olduğunu, ancak annelerin çocuklar üzerinde babalara göre daha fazla hakkı bulunduğunu belirtmektedir. (Martinich, 2013: 260) Hobbes insanların doğa durumunda eşit olmasını, en güçsüz insanın dahi diğer güçsüz insanlarla birleşerek, güçlü olan kişiye galip gelebileceğini iddia ederek açıklamaktadır. (Hobbes, 2014: 99; Göze, 1998: 135; Toku, 2015: 175; Şenel, 2017: 352) Başka bir ifadeyle doğa durumunda insanlar arasındaki eşitlikten “güvensizlik” ortaya çıkmaktadır. (Şenel, 2017: 352)

Hobbes'a göre doğa durumunda savaş kaçınılmazdır. Çünkü her insanda doğası gereği “rekabet”, “güvensizlik” ve “şan ve şeref” duyguları bulunmaktadır. (Hobbes, 2014: 101; Göze, 1998: 135; Toku, 2015: 175; Martinich, 2013: 262-263) Hobbes'a göre bu üç temel kavram insanları sürekli şiddet kullanmaya itmektedir. Rekabet, başkalarının kişiliklerine, bedenlerine, çocuklarına, mülklerine sahip olmak için; güvensizlik, insanların kendilerini korumaları için; şan ve şeref ise aşağılama ve küçümsemelere karşı şiddet kullanmaktadır. (Hobbes, 2014: 101) Bu sebeple devlet olmadıkça her insan herkese karşı sürekli savaş halindedir. (Hobbes, 2014: 101; Göze, 1998: 135; Toku, 2015: 175-176; Martinich, 2013: 263) Başka bir ifadeyle “insan

insanın kurdudur”.⁹ (Şenel, 2017: 352) Hobbes’a göre bu savaş hali sürekli ve savaş ortamında insanların ölüm korkusu içinde güvenlik kaygısının olduğu, tarımsal ve ticari faaliyetlerin olmadığı, sanat, edebiyat, bilim vb. gelişmelerin olmadığı ve toplumsal hayatın sürdürülemediği bir kargaşa ortamı olduğunu belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 101; Göze, 1998: 136; Toku, 2015: 177; Martinich, 2013: 263; Şenel, 2017: 352) Bu sebeple Hobbes, doğa durumunda insan ömrünün “yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa” sürdüğünü belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 101; Şenel, 2017: 352)

Hobbes’un doğa durumunda adaletten söz edilememektedir. Çünkü herkesin herkese karşı sürekli savaşının olduğu bir durumda adil olan-olmayan ayrımı bulunmamaktadır. (Hobbes, 2014: 102-103; Göze, 1998: 136-137; Toku, 2015: 177) Bu ortamda şiddet, hile ve kurnazlık başat kavramlar olmaktadır. İnsanların toplum içinde yaşaması durumunda adalet gereklidir, yoksa kişinin yalnız kalması durumunda adalet bir anlam ifade etmemektedir. (Hobbes, 2014: 103; Göze, 1998: 136-137; Toku, 2015: 177) Ayrıca Hobbes’a göre doğa durumunda mülkiyet anlayışı da bulunmamaktadır. Doğada bulunan her şey herkesindir. (Hobbes, 2014: 114; Göze, 1998: 137) Bu sebeple devletin olmadığı doğa durumunda adaletle aykırı hiçbir şey bulunmamaktadır. Sözleşmelerle kurulan devletin oluşmasıyla birlikte adalet ve mülkiyet de başlamaktadır. (Hobbes, 2014: 114; Şenel, 2017: 353)

Hobbes’a göre insanlar sürekli savaş halinden akıllı ve duygularıyla kurtulmaktadır. “Ölüm korkusu, rahat bir hayat için gerekli şeyleri elde etmek arzusu ve çalışarak onları elde etme umudu” gibi insanı motive eden duygular bir süre sonra insanları barışa sürüklemektedir. (Hobbes, 2014: 103; Göze, 1998: 137; Toku, 2015: 178; Martinich, 2013: 267) Barış ortamının kalıcı olabilmesi için, insanlar mutlak doğal haklarından vazgeçmeli ve diğer insanların kabul ettikleri haklar ölçüsünde hakları kabul etmelidir. (Göze, 1998: 137; Toku, 2015: 178) Hobbes’un burada dikkati çektiği husus başka bir ifadeyle “*quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*¹⁰” olmalıdır. (Hobbes, 2014: 104; Göze, 1998: 137; Toku, 2015: 178-183)

Martinich’e göre Hobbes, doğa durumunda yasalar olmadan insanların kargaşa ve zorluk içinde bulunacağını göstermek istemektedir. (Martinich, 2013: 263) Ancak Hobbes bu durumu açıkça belirtmeyerek, yasaların olmaması durumunda hangi

⁹ “Homo homini lupus.”

¹⁰ “Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma.”

sonuçlarla karşılaşılacağını göstermektedir. (Martinich, 2013: 263-264) Martinich Hobbes'un doğa durumunda temellendirdiği iki hususu ele almaktadır. Birincisi hiçbir şey yasaklanmadığından herkes her şeye yetkilidir. İkincisi ise bu durumda insanın her şeyi yapma imkânı ortaya çıkmaktadır. (Martinich, 2013: 264) Martinich, bu çıkarımlardan yola çıkarak, Hobbes'un doğa durumunun bireylerden çok devletlerin uluslararası arenadaki durumlarını yansıttığını belirtmektedir. (Martinich, 2013: 264) Örnek verecek olursak, devletler kıt kaynaklara sahip olmaları sebebiyle uluslararası alanda rekabet halinde bulunmaktadır. Devletler birbirlerine güvenmezler, çünkü kendilerine de güvenilmemektedir. Ayrıca devletler olduklarından daha iyi görünmek isterler. (Martinich, 2013: 264)

Son olarak Hobbes doğa durumunun dünyada hiçbir zaman olmadığını kabul etmekte ve dünyanın Tanrı yasalarına tabi olduğunu kabul ettiğini belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 102; Martinich, 2013: 300) Martinich'e göre Hobbes, doğa yasası paradigmasını insanın durumu hakkında bilgi vermesi ve devletin oluşumunu açıklamak için kullanmaktadır. (Martinich, 2013: 300) Hobbes'ta doğa durumu, ürettiği siyaset teorisinin bir aracıdır. Hobbes'un siyaset teorisinde öne çıkan iki önemli kavram bulunmaktadır. Birincisi ve en önemlisi "güvenlik" bir diğeri ise "devlet". Hobbes doğa durumundaki kaos ve savaş halinden çıkılabilmesi için kurtuluşu sözleşme üzerine kurulan devlette görmektedir. Ancak Hobbes'un asıl amaçladığı doğa durumundaki güvensizlik ve tehdidin son bulması için güvenliğin tesis edilmesidir.

3.2.4. Thomas Hobbes'ta Toplum Sözleşmesi Ve Devlet

Thomas Hobbes, diğer sözleşme kuramcılarından farklı olarak tek bir sözleşmenin varlığından söz etmektedir. Sözleşme kuramcılarında genelde iki sözleşme bulunmaktadır: birincisi, toplumsal sözleşme, diğeri ise siyasal sözleşmedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 200-201) Ancak Hobbes, Toplum Sözleşmesi'ni tek sözleşme üzerinden ele almaktadır. Başka bir ifadeyle, sözleşme tektir, devletin yıkılması (siyasal sözleşmenin sona ermesi) durumunda, toplum da ortadan kalkmaktadır. Hobbes, devletin varlığını toplumun varlığı ile bir görmektedir. Bu

sebeple diğerk iki düşünürde toplum sözleşmesi ve devlet ayrı başlıklar altında incelenirken, Hobbes’a yönelik araştırmalarımız tek başlık altında birleştirilmektedir.

Hobbes’un siyaset teorisinde başat iki unsur bulunmaktadır: araç olarak görülen devlet ve amaç edinilen devletin güvenliği. Hobbes devleti, insanların barış ve huzur içerisinde yaşadıkları, tehdit ve kaosuñ olmadığı, yani güvenliğin tesis edildiğı, sözleşme ile kurulan bir yapı olarak kurgulamaktadır.

Hobbes’da devlet, yapay bir organizmadır ve insanlar tarafından sözleşme yapılarak kurulmaktadır. (Hobbes, 2014: 137; Toku, 2015: 173) Hobbes’a göre her ne kadar insanların vaatleriyle düzenlenen bir sözleşme ortaya çıksa da kolaylıkla sözleşmeler bozulabilmektedir. (Toku, 2015: 179) Sözleşmelerin gücü ihlal edildiklerinde ortaya çıkabilecek kargaşa durumunun yarattığı korkudan kaynaklanmaktadır. (Toku, 2015: 179) Bu sebeple Hobbes’un on iki başlık altında topladığı ilkeler üzerine kurulan sözleşmeye herkes bağı kalacak ve sözleşmeye uyulmaması durumunda ise yaptırım uygulayabilecek tek güç Devlet, yani Leviathan olacaktır. (Hobbes, 2014: 137-143; Göze, 1998: 138; Toku, 2015: 179) Hobbes’a göre bu ilkeler devredilemez ve bölünemez. Burada liberal bir devlet anlayışı sergileyen Hobbes, para bastırma, küçük ve kısıtlıların mallarını ve servetlerini yönetmeleri ve diğerk bütün yasal hakları egemenin devredebileceğini ancak güvenlik hakkının hiçbir şekilde egemen tarafından devredilemeyeceğini belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 143)

Hobbes’a göre toplumsal sözleşmenin hakemi konumunda bulunan devlet de sözleşme sonucu meydana gelmektedir. (Hobbes, 2014: 136-137; Toku, 2015: 180) Toplumsal sözleşmenin teminatı olması sebebiyle de ilk yapılan sözleşme devletin kuruluşu olmaktadır. (Toku, 2015: 180) Hobbes’a göre insanların güvenliklerini sağlamak, varlıklarını sürdürebilmek ve mutluluk içerisinde yaşayabilmeleri için, herkesin kendi iradesini tek bir kişiye ya da oy çoğunluğu ile seçecekleri bir heyete devretmesi gerekmektedir. (Hobbes, 2014: 136-137; Göze, 1998: 139; Toku, 2015: 180) Başka bir ifadeyle Toku, Hobbes’un devlet anlayışını “büyük bir topluluğun üyelerinin ortak savunma, barış ve rahat bir hayat için, birbirleriyle yaptıkları sözleşme sonucu, güç ve imkânlarını içlerinden birine, onun uygun bulacağı şekilde kullanmak üzere devretmeleri” olarak tanımlamaktadır. (Toku, 2015: 180)

Hobbes devletli topluma geçişı, toplum sözleşmesinin yapıldığı andan itibaren başlatmaktadır. (Hobbes, 2014: 136; Toku, 2015: 179) Çünkü Hobbes’a göre herkesin

herkesle savaş halinde olduğu doğa durumunda, insanları sözleşmelere uymaya zorlayacak ve yaptırım uygulayacak bir otorite bulunmamaktadır. (Toku, 2015: 179-180) Devletin doğuşu ile birlikte yapılan sözleşmenin süreklilik gösterebilmesi için tarafları korku içinde tutan ve eylemlerini kamu yararına yönelten bir güç ortaya çıkmaktadır. (Toku, 2015: 179)

Hobbes üç çeşit yönetim modelinden bahsetmektedir: Egemeni bir kişinin temsil etmesi durumunda *monarşi*, belli bir kesimden oluşan bir heyetin temsil etmesi durumunda *aristokrasi* ve bir araya gelebilecek herkesten ya da çoğunluğun içerisinden seçilenlere yetki verilerek temsil edilmesi durumunda ise *demokrasi* adını alacaktır. (Hobbes, 2014: 145-146; Göze, 1998: 144-145; Toku, 2015: 184) Hobbes, bu üç yönetim modeli arasındaki farkı da güvenlik üzerine kurgulamaktadır. Hobbes’a göre, “*Bu üç devlet türü arasındaki fark, iktidar farkında değil, bu devletlerin kuruluş amacı olan halkın barış ve güvenliğini sağlamak bakımından uygunlukları veya istidatlarında yatmaktadır.*” (Hobbes, 2014: 147)

Toku’ya göre bu üç yönetim sistemi arasındaki en önemli fark egemenin, toplumun tümünden mi yoksa belirli bir kesiminden mi seçileceği yönünde olmaktadır. (Toku, 2015: 184) Bu durum dışında sistemler arasında başka bir fark bulunmamaktadır. (Toku, 2015: 185) Ancak Toku bu duruma eleştiri getirmektedir. Toku’ya göre, herhangi bir yönetim modeli, toplumun onayına sunulmadan ve baskı kullanarak tesis edilebilmektedir. (Toku, 2015: 185) Toku’nun eleştirilerine katılmamaktayız. Çünkü Hobbes, devlet biçimini tamamen monarşi üzerine kurgulamaktadır. Hobbes, monarşinin diğer yönetim modellerinden üstün olduğunu altı sebeple açıklamaya çalışmakta ve monarşinin diğer yönetim modellerinden üstünlüğünü ortaya koymak için karşılaştırma yoluna gitmektedir. (Hobbes, 2014: 147-149) Ayrıca Hobbes, devletin varlık sebebinde güvenlik kavramını başat unsur olarak belirlemektedir. Hobbes’a göre monarşide özel çıkarlar ile kamu çıkarları birleşmekte ve monark gücünü ve zenginliğini uyruklarından alarak güvenliği tesis edebilmekte iken demokrasi ve aristokraside egemenin temsilinde yer alanların şahsi menfaatleri öne çıkmakta ve iç savaş ile sonuçlanmaktadır. Bu sebeple Hobbes, her ne kadar üç yönetim modelinden bahsetse de bu yönetim modellerinden monarşiyi altın tepside sunmaktadır.

Hobbes’a yöneltilen bir başka eleştiri ise Robert Filmer tarafından sözleşmenin tarafının kimler olacağı yönünde gelmektedir. (Martinich, 2013: 301-302) Martinich ise Hobbes’u savunarak, sözleşmelerin uyruklar arasında yapılacağını ve hükümdarların sözleşmelerin tarafı olmayacağını belirtmektedir. (Martinich, 2013: 302) Martinich’e göre bu durumda monarşi ve oligarşi açısından eleştirilecek bir husus bulunmamaktadır. Ancak demokrasiler için bu önerme uyuşmamaktadır. Martinich’e göre demokrasilerde kişiler egemen olarak görülmektedir. Fakat Martinich’in üzerinde ısrarla durduğu konu sözleşmenin tarafı olan insanlarla demokrasi yönetimindeki egemenle özdeş tutulamayacağıdır. (Martinich, 2013: 302) Çünkü sözleşmenin tarafı olan kişilerde birlik bulunmamaktadır. Ayrıca Martinich’e göre uyruklar ölüm ya da dâhil olma yoluyla değişse de hükümdar hiçbir zaman değişmemektedir. (Martinich, 2013: 302) Yönetim sistemi her ne olursa olsun Martinich’e göre Hobbes’ta hükümetin meşruluğunun kaynağının “insanları koruma gücünün” ve “korunan insanların bu gücün kendi hükümetleri olması konusundaki rızası” olması gerektiğidir. (Martinich, 2013: 258)

Kısaca Hobbes’ta devlet, güvenliğin inşa edilmesi için kullanılan bir araç olmakla birlikte, bu aygıtın güvenliği, bireyin güvenliğinden üstün tutulmaktadır. Hayatı boyunca korkudan beslenen Hobbes, devleti tek bir kişide vücuda gelmiş insan topluluğu olarak görmektedir. Devlet herkesin üzerinde yer alan bir üst yapıdır, sözleşme sonucu meydana gelmektedir ve her bir yurttaş devlete bu sözleşme ile bağlanmıştır. Tek bir kişide vücut bulan devlet, mutlak güç sahibi olarak her türlü şiddet ve baskı aygıtını elinde bulundurmaktadır. Bu şekilde yurttaşlarının güvenliklerini sağlamaktadır. Ancak Hobbes burada bireyin güvenliğini önemsememektedir. Tam tersine Hobbes’ta devletin güvenliği, bireyin güvenliğinin önünde gelmektedir. Çünkü Hobbes korkudan beslenmektedir. Ona göre devletin sağladığı barış ve güvenlik ortamının bozulması durumunda, yani devletin asli fonksiyonlarını kaybetmesi durumunda, tekrar savaş ortamına dönülecek ve herkes herkese karşı savaş halinde olacaktır. Bu durumun yaşanmaması için devletin güvenliği yurttaşın güvenliğinin önüne geçmektedir.

3.2.5. Thomas Hobbes'un Güvenlik Anlayışı

**Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez. (Hobbes, 2014: 133)*

Hobbes'ta devletin varoluş sebebi barış ve güvenliğin sağlanmasıdır. Hobbes'ta güvenlik kavramı, sadece insanların hayatlarının korunması anlamı barındırmamakta, aynı zamanda insanların mutlu bir yaşam sürmelerini sağlamak için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Hobbes, 2014: 133; Göze, 1998: 142)

Hobbes'a göre güvenlik, doğa yasaları ile sağlanamamaktadır. Çünkü insanların taraf olmasına, kibirli olmasına, intikam almasına engel olacak bir gücün korkusu olmaksızın güvenlik kaygısının ortadan kalkmayacağını ve bu sebeple devletin şiddet aygıtları ile sözleşmeleri geçerli kılacağını ve insanların güvenliğini sağlayacağını belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 133) Bu sebeple Hobbes, doğa yasalarına rağmen kurulu bir iktidarın mevcut olmaması ve bu iktidarın güvenliği sağlayacak büyüklükte olmaması durumunda, meşru bir zeminde herkes herkese karşı kendi gücü ve aklı ölçüsünde güvenliğini sağlamak zorunda olacağını belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 133)

Hobbes'a göre güvenlik, az sayıda insanın bir araya gelmesiyle de sağlanamamaktadır. İnsanların küçük gruplar halinde bir araya gelmesi zafer kazandırmaktadır ancak bu durum saldırganlığı artırmaktadır. (Hobbes, 2014: 134) Burada korkudan beslenen Hobbes, güvenliğin sağlanabilmesi için nicel çokluk yerine, düşmanın savaşın sonucunu belirleme ihtimalini azaltan ölçüde bir güç elde eden çokluk olması gerektiğini belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 134)

Hobbes, güvenliğin tesis edilebilmesi için tek bir karar vericinin yani tek bir hükümdarın olması gerektiğini belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 134) Hobbes'a göre kalabalık toplumlarda egemenin tek kişi olmaması durumunda farklı kararların alınabileceğini ve karar alıcılar arasında bir süre sonra anlaşmazlık çıkabileceğini ve bu durumun kendi aralarında savaşa sürükleyebileceğini belirtmektedir. (Hobbes,

2014: 134) Bu sebeple kalabalık toplumlarda uyruklarının hepsi üzerinde bir korku yaratacak genel bir güç olmadan ve egemenin sürekliliği olmadan güvenlik sağlanamamaktadır. (Hobbes, 2014: 134-135)

Hobbes'a göre egemenin, uyruklarının güvenliğini sağlayabilmesi, iç ve dış tehditlerin ortadan kaldırılması ve barış ve güvenliğin korunması için gerekli araçların ve kararların alınması yetkisinin sadece egemene ait olması gerektiğini belirtmektedir. (Hobbes, 2014: 140) Ayrıca Hobbes egemeni, devletlerarası savaş ve barışa, orduların silahlandırılmasına, askeri harcamalara, bunun için halka vergi salınmasına kadar yetkili kılmaktadır. (Hobbes, 2014: 142)

Hobbes, güvenlik kavramsalını sadece devletin yurttaşlarının barış ve huzurunu koruyan bir araç olarak ele almamıştır. Hobbes'a göre aynı zamanda güvenlik, *“her insanın meşru emeğiyle, devlete tehlike veya zarar gelmeksizin elde edeceği, hayatın bütün konforlarıdır.”* olarak tanımlanmaktadır. (Hobbes, 2014: 249) Başka bir ifadeyle Hobbes güvenliği, sadece iç ve dış tehditleri bertaraf eden, halkın barış ve huzurunu koruyan bir “Leviathan Devlet” çerçevesinde ele almamakta, aynı zamanda bireyin, devletin güvenliğini tehdit etmeden, kendi çabaları ile elde ettiği herşeyin güvenliğin bir unsuru olarak saymakta ve güvenlik kavramsalını daha geniş bir merkeze oturtmaktadır.

Hobbes'un güvenliği ele alışı ilk olarak eğitim ve öğrenim konularını kapsayarak başlamaktadır. (Göze, 1998: 142; Hobbes, 2014: 249) Topluma egemenlik haklarının neler olduğu, uygulanan yönetim sisteminin değiştirilmemesi gerektiği, egemen karşısında farklı söylem geliştirenlere itibar edilmemesi gerektiği, egemene biat etmeleri gerektiği konuları öğretilmelidir. (Hobbes, 2014: 250-253) Hobbes bu eğitimin verilebilmesi için, belirli bir gün ayrılması gerektiğini belirtmekte ve bu fikirlerin toplumda kalıcılığının sağlanması için üniversitelerin aktif rol alması gerektiğini iddia etmektedir. (Hobbes, 2014: 253-256)

Hobbes'un en büyük kaygısı bireyin güvenliği değil, devletin güvenliğidir. Çünkü Hobbes, devlet için kaygı ve tehdit oluşturacak herşeyi bertaraf etme saikiyle hareket etmektedir. Halk için eğitimi her ne kadar halkın güvenliği için olduğunu iddia etse de, halkın egemene koşulsuz teslimiyeti, egemen harici kişilerin popülerliğinden etkilenmemeleri, ülkede uygulanan yönetim sisteminin başka ülkelerde uygulanan yönetim sistemleri ile karşılaştırılmaması gibi daha birçok kargaşa ortamına

sürükleyecek durumun önüne set çekmektedir. (Hobbes, 2014: 249-258) Bu şekilde devletin güvenliğini tehdit edecek her aracı halkın güvenliğinin önüne koyarak, bireyin eğitimden sosyal yaşama kadar her alanda nasıl davranması gerektiği, nasıl düşünmesi gerektiği gibi sınırlandırmalar getirmektedir.

Hobbes yasaların varlığını da güvenlikle ilişkilendirmektedir. Hobbes'a göre bütün devletlerde doğal hukuk ile toplum yasaları birbirini içermekte ve kapsamaktadır. (Hobbes, 2014: 202) Doğal hukuk ancak devletlerin bulunduğu durumlarda yasa haline gelmektedir ve toplum yasaları ile sınırlandırılmaktadır. (Hobbes, 2014: 202) Hobbes'a göre bu doğa yasalarının toplum yasaları tarafından sınırlandırılması insanların barış ve güvenliklerinin teminatı olmaktadır. (Hobbes, 2014: 202) Kısaca Hobbes hukukun varlık sebebini, insanların doğa durumundan gelen özgürlüklerini sınırlayarak insanların birbirlerine karşı savaşına engel olmak, insanları bir arada tutarak ortak bir düşmana karşı beraber hareket etmelerini sağlamak, başka bir ifadeyle, iç ve dış tehditlere karşı güvenliği sağlamakta kullanılan bir araç olarak görmektedir.

Hobbes'un güvenlik kavramsalı içerisinde ele aldığı bir diğer husus ise hakkaniyettir. (Hobbes, 2014: 256) Hobbes'a göre hakkaniyet, doğal hukukun bir ilkesidir ve egemenden toplumun en alt katmanında yer alan yurttaşa kadar herkes hakkaniyet ilkesiyle bağlıdır. (Hobbes, 2014: 256) Hobbes, hakkaniyet ilkesiyle adaletin toplumun tüm üyeleri arasında eşit dağıtılması gerektiğini öne sürmektedir. Hobbes'un burada vurguladığı, doğa durumuna tekrar dönülmesi korkusudur, başka bir ifadeyle güvenlik kaygısıdır. Çünkü güçlülerin zayıf olanlara haksızlık içerisinde bulunmaları ile zayıf olanların güçlü olanlara haksızlık içerisinde bulunmaları durumunda eşit cezalar uygulanmazsa, herkesin herkesle savaşının olduğu doğa durumuna dönülecek, karışıklık ortamının hâkim olduğu bir ortam belirecektir. Bu duruma sebebiyet verilmemesi için Hobbes, hakkaniyet ilkesini güvenliğin içerisinde araçsallaştırmaktadır.

Hobbes'ta egemenin adalette eşitliği sağlaması da güvenlik kavramsalı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. (Göze, 1998: 142; Hobbes, 2014: 256-257) Hobbes'a göre adaletin egemen tarafından sağlanabilmesi için eşit vergiler konulmalıdır. Çünkü her insanın hayatı değerlidir, zengin olan ile yoksul olanın yaşamı eşit değerdedir ve bu sebeple herkes eşit vergi ödemelidir. (Hobbes, 2014: 257)

Hobbes'a göre adaletli bir vergi sistemi için vergiler tüketim üzerinden alınmalı ve herkes tükettiği kadar vergi ödemelidir. (Hobbes, 2014: 257) Bu eşitliğin sağlanamaması devletin güvenliği açısından tehdit unsurudur.

Çalışamayacak durumda olan kişilerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için devletin yardım etmesi durumu da Hobbes'ta güvenlik çerçevesinde ele alınmaktadır. (Göze, 1998: 142; Hobbes, 2014: 257) Burada Hobbes, günümüzde modern devletlerin uyguladığı sosyal güvenlik benzeri bir yapılanmadan söz etmektedir.

Hobbes'ta devletin halkına borçlu olduğu güvenlik görevlerini yerine getirememesi durumunda toplumun devlete itaat etmesi sona ermektedir. (Göze, 1998: 142; Hobbes, 2014: 171) Çünkü egemenin birincil vazifesi kişilerin güvenliğidir. Kişilerin güvenliğinin sağlanamadığı ortamda görevini yerine getiremeyen egemene itaat etme borcu da sona ermektedir. (Göze, 1998: 142; Hobbes, 2014: 171) Hobbes ilk bakışta kişilerin güvenliğinin devletin güvenliğinden önce olduğu gibi bir algı yaratmaktadır. Ancak Hobbes, devletin güvenliğinin ortadan kalkması durumunda kişilerin de güvenliğinin ortadan kalkacağını farkındalığını sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü Hobbes güvenlik sorunsalını, yani doğa durumundaki kargaşa ve savaş ortamını, sona erdirecek kudretin sözleşmeyle kurulacak olan devlet olduğunu belirtmektedir. Bu düzen ve güvenlik ortamının inşa edilebilmesi için devletin kurulması, devletin kurduğu düzenin sağlanabilmesi için de yine devletin güvenliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sebeple Hobbes'un bireylerin güvenliğini ön plana çıkartıp devletin güvenliğini ikinci plana alması gibi bir mantık hatası içerisinde değerlendirilemeyeceği görüşündeyiz.

Özetlemek gerekirse, Hobbes güvenliği, günümüz akademisyenlerinin belirttiği gibi sadece devletin iç ve dış tehditlerden korunmasını amaç edinen dar bir çerçevede ele almamıştır. Hobbes, hukuk, adalette eşitliğin tesis edilmesi, hakkaniyet, çalışamayan insanlara devletin yardım etmesi gibi sosyal güvenlik araçlarıyla; tüketim üzerinden vergi alınması gibi devletin maliye politikası uygulayarak ekonomik güvenlik araçlarıyla, güvenlik kavramsalını devlet ekseninde genişletmektedir. Dikkat edileceği üzere güvenlik politikalarının başat aktörü devlettir. Başka bir ifadeyle Hobbes'ta devletin varoluş sebebi güveniktir. Hobbes her ne kadar bireysel güvenliği amaç edinse de önceliği, bireyin güvenliğinden devletin güvenliğine kaydırmaktadır.

3.3. JOHN LOCKE

3.3.1. İngiltere’de Siyasal Olaylar Ve John Locke’un Hayatı

Hobbes için öne sürdüğümüz tez Locke için de geçerliliğini korumaktadır. Aynı yüzyıl içerisinde yaşayan iki düşünür de İngiltere’nin siyasal kargaşasından beslenerek düşüncelerini şekillendirmiştir. Locke, Hobbes sonrası kısa bir tarihe tanıklık etse de, bu kısa sürede İngiltere’nin baş döndürücü bir hızla modern devlete geçiş sürecinin temellerinin atıldığı bir dönem yaşanacaktır.

3.3.1.1. İngiltere’de Yaşanan Siyasal Olaylar

John Locke ile Thomas Hobbes’un İngiltere’de yaşamaları ve aynı yüzyıl düşünürleri olması sebebiyle İngiltere’nin 17’nci yüzyıl siyasal olayları Thomas Hobbes başlığında belirtilmiş olup bu bölümde tekrar açıklanmayacaktır.

3.3.1.2. John Locke’un Hayatı (1632-1704)

Böyle bir iklimde burjuva siyasi tarihine önemli katkılarda bulunan John Locke, 26 Ağustos 1632’de Bristol çevresinde bulunan Wrington-Somerset’de orta sınıftan bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 129; Toku, 2015: 192; Göze, 1998: 162; Woolhouse, 2011: 5-6; Şenel, 2017: 365) Locke, 1647 yılında Westminster’da, bu dönemde Latince, Yunanca, Arapça dillerinin yanı sıra coğrafya, geometri ve aritmetik eğitimleri almıştır, 1652 yılından itibaren ise Oxford Christ Church ‘te eğitim hayatına devam etmiştir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 129; Toku, 2015: 192; Göze, 1998: 162; Woolhouse, 2011: 13-17; Şenel, 2017: 365) Öğrencilik yıllarında dil, retorik ve ahlak felsefesinin yanı sıra tıp ve felsefe eğitimleri alır ve sonrasında akademisyenlik yapmaya başlamıştır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 129-130; Woolhouse, 2011: 33-54-134) Bu dönemde felsefede Descartes’tan etkilenen Locke, Shaftesbury kontu Lord Ashley Cooper ile tanışması sonrasında ailenin özel sekreterliğini ve danışmanlığını yapmış, yeni çevresi siyasal

görüşleri üzerinde derin etkiler bırakmıştır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 130-131; Toku, 2015: 194-195; Woolhouse, 2011: 81-83)

1672-1675 tarihleri arasında yanında çalıştığı Shaftesbury, Lordlar Kamarası Başkanı ve Adalet Bakanı olması ile birlikte Locke da Bakan sekreterliğinin yanı sıra Ticaret ve Yurtdışı Plantasyonlar Kurulu'nda görev alarak ekonomiyi yakından inceleme fırsatı bulmuştur. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 131; Woolhouse, 2011: 129-133) Bu dönemde siyaset ve din konularında özgürlükçü düşünceleriyle ün yapan Locke, Kasım 1675 – Mayıs 1679 tarihleri arasında Fransa'nın çeşitli şehirlerinde bulunarak çalışmalarını sürdürmüş, İngiltere'de tehlikede olduğunu düşünmesi sebebiyle 1683-1689 yılları arasında Hollanda'ya gitmiş ve ünlü eseri “Yönetim Üzerine İkinci İnceleme” de dâhil birçok eserini kaleme aldığı en verimli dönemini burada geçirmiştir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 131-132; Toku, 2015: 196-197; Woolhouse, 2011: 137-175) Zapcı'ya göre Yönetim Üzerine İkinci İnceleme ağır bir dille kaleme alınsa da insanların zorlanmadan okuyabilecekleri bir “broşür” şeklinde yazılmıştır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 169) Zapcı'ya göre Locke eserinde egemenin sınırlandırılmasını ve mutlak monarşiyi eleştirmek saikiyle kısa ve özlü bir metin ortaya çıkartmıştır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 169) Locke 1689 yılında yeni kraliçe ile birlikte İngiltere'ye dönerek kısa süre bürokratik yapmış ve 1691'den öldüğü tarih olan 28 Eylül 1704'e kadar teoloji üzerine çalışmalar yapmıştır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 137-138; Toku, 2015: 200-202)

3.3.2. John Locke'da Doğa Durumu

Zapcı'ya göre doğa durumu, devletsiz bir toplumda insanlar üzerinde bir otoritenin olmadığı durumu göstermek için tasvir edilmektedir. Locke'da ise doğa durumu sonsuz yetkilere sahip egemeni eleştirmek için kullanılmaktadır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 164) Şenel'e göre ise Locke doğa durumunu, burjuvazinin siyasal altyapısını desteklemek için kullanmaktadır. (Şenel, 2017: 368)

Locke doğa durumunu, Hobbes'un aksine “barış, eşitlik ve özgürlük” gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirmektedir. (Locke, 2018: 13-105; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 165; Göze, 1998: 163; Toku, 2015: 210; Woolhouse, 2011: 214-215) Locke'a göre doğa durumunda özgürlük, bireylerin her istediğini yapması anlamına

gelmemekte, aksine bireyler doğa yasalarına karşı gelememektedir. Ancak doğa yasalarının izin verdiği kadar özgürdürler. (Locke, 2018: 15-16; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 165; Göze, 1998: 163; Toku, 2015: 210; Woolhouse, 2011: 214-215) Zapcı, Locke'un doğa durumunu bu şekilde betimlemesini, doğa yasalarına etkili bir göndermede bulunduğu kanısındadır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 165)

Zapcı'ya göre Locke'da hâkim olan doğa yasası ile Galileo ve Newton'da ele alınan doğa yasaları birbirinden farklıdır. Locke, bu kavramı, insani davranışları ve ahlaki değerleri kapsayacak şekilde kullanmaktadır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 165) Locke'a göre doğa yasası, "barış, özgürlük ve eşitlik" kavramlarının teminatıdır. (Locke, 2018: 16-17; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 165) Doğa yasası, ne toplum içinde belirli bir süre içerisinde ortaya çıkan örf ve adettir, ne de insanlar eliyle yaratılmış yasalardır. Doğa yasası akla dayalıdır, olması gerekeni göstermektedir ve dolayısıyla evrenseldir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 165-166)

Locke'a göre doğa durumunda herkes eşittir ancak bu eşitlik başka bir kişiye tabi olmadan herkesin var olan özgürlüğünü sağlayan ve herkesin eşit haklara sahip olduğu, hiçbir bireyin birbirinin mülkiyetine¹¹ zarar vermediği bir durumdur. (Locke, 2018: 13-65; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 166; Göze, 1998: 163; Toku, 2015: 211) Bu eşitlik doğa yasalarına bağlı olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve eğer yapılan bir kötülükten dolayı bir kişi cezalandırılacaksa bu hakkın her bireyde bulunması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle herkes herkesin üstünde bir otorite olarak bulunmaktadır. (Locke, 2018: 16-17; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 166-167 Göze, 1998: 164; Toku, 2015: 211-213; Woolhouse, 2011: 215) Bu durumda yargılama gücü herkeste olmakla birlikte son sözü söyleme hakkına sahip bir siyasal iktidardan bahsedilememektedir. (Locke, 2018: 17-18; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 166-167; Göze, 1998: 164; Toku, 2015: 211-213) Locke'un burada belirttiği, doğa yasasında mevcut olan "akıl ve ortak adalet" kuralına tabi olmayan suçlu, doğa durumunda yaşayan diğer insanların barış içerisinde ve güvenli bir ortamda bulunmalarına yönelik bir tehdittir. (Locke, 2018: 17-18) Locke'un suçluları cezalandırma yetkisinin her insana vermesindeki amacı, insanların güvenliğine yönelik tehditlerin bertaraf edilmesini sağlamaktır.

¹¹ Locke mülkiyet kavramını insanların yaşamları, hürriyetleri, servetleri vb. gibi "insanların sahip oldukları herşey" anlamında kullanmaktadır.

Locke’a göre doğa durumunda herkes özgürdür: bireylerin kişilik haklarında ve mülkiyetlerinde özgürlüğü sınırsızdır¹², ancak özgürlüğün sınırları doğa yasaları ile belirlendiğinden kimse, güvenliğini sağlamak amacı dışında, sahip olduklarını yok edememektedir. (Locke, 2018: 13-36; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 167) Burada doğa yasası devreye girmektedir. Locke’un doğa yasası, insanların akılcı oldukları üzerine kurgulanmaktadır.¹³ Bu sebeple insanlar bir diğerinin “yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mülkiyetlerine” zarar vermemesi gerektiğini bilmektedirler. (Locke, 2018: 15) Her insan kendi mülkiyetinin güvenliğini sağlamakla görevlidir. Bunun dışında yapabiliyorsa başka insanların da güvenliğini sağlamalı, ancak başka bir kişinin özgürlüğüne, vücut bütünlüğüne ve mülkiyetine zarar verememelidir. (Locke, 2018: 16; Woolhouse, 2011: 215)

Doğa durumunda insanlar rasyonel hareket etmektedir ve insanların akılcı hareket etmesi onları toplum sözleşmesi yapmaya götüren başat olgudur. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 168) Her ne kadar doğa durumunda eşitlik ve özgürlük önemli kavramlar olsa da toplumsal sözleşmenin yapılabilmesi için yeterli değildir. İnsanların bu sözleşmeyi yapabilmeleri için çıkarlarının olması gerekmektedir. Bu çıkar durumu insanları “akılcılık”a götürmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 168) Bu konuda Zapcı, Locke’a eleştiri getirmektedir. Zapcı’ya göre insanlar doğa durumunda eşit, özgür ve barış içinde yaşıyorlarsa, insanların çıkarlarını artırması gibi bir sorunsalın olmaması gerekmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 168) Ayrıca Zapcı’ya göre Locke’un siyaset teorisinde “zincirleme çelişki” bulunmaktadır ve bu çelişkilerin ise ilk olarak akılcılık kavramında başladığını belirtmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 168-169) Zapcı, Locke’un doğa durumunda insanların hepsinin akılcı olduğunu, ancak doğa yasalarına uymayanların akılcı olmadıklarını; doğa durumunda insanların güven içinde yaşadıklarını, ancak birden savaş ortamına geçildiğini; toplum

¹² Locke özgürlüğü, her insanın istediğini yapabilmesi olarak tanımlamamaktadır. Locke’a göre özgürlük insanların “kişiliğini, eylemlerini, sahiplenmelerini ve bütün mülkiyetini, hükmü altında olduğu yasaların izin verdiği sınırlar içinde dilediği gibi tasarruf etme ve düzenleme ve bunu yaparken başkasının keyfi iradesine tabi olmama ama özgürce kendi iradesinin peşinden gitme hürriyeti” olarak tanımlamaktadır. (Locke, 2018: 66-67)

¹³ Locke’a göre “Akıl Yasası” insanların varoluşundan itibaren geçerli olan bir yasadır. İnsanlar doğduklarında “Akıl Yasası”ndan haberleri olmadığı için özgür değillerdir. Bu sebeple özgür de değillerdir. Locke’a göre “Akıl Yasası” insanların özgürlüğünün korunmasını ve genişletilmesini amaç edinmektedir. (Locke, 2018: 66-67) Locke, insanın doğuştan gelen yükümlülüklerinin olmadığını, bu sebeple de doğa durumunda insanların siyasal yükümlülüklerinin de olmadığını iddia etmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 167-168)

sözleşmesine herkesin katıldığını, ancak mülkiyet üzerine kurulan bir sözleşmede mülkiyeti bulunmayanların sözleşmenin nasıl tarafı olacakları gibi çelişkileri örneklemektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 169) Bütün bu çelişkilerin temeli olarak Zapcı, Locke'un eşitlik, özgürlük ve akılcılığı evrensel değerler olarak sunarken diğer taraftan bunların sadece mülk sahiplerinin hakları olduğu sonucuna varılması gerektiğini iddia etmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 169)

3.3.3. John Locke'da Toplum Sözleşmesi ve Devlet

John Locke, toplum sözleşmesini ve devleti ayrı ayrı incelemekte ve her iki kavrama farklı görevler yüklemektedir. Bu sebeple Locke'un Toplum Sözleşmesi ve Devlet sorunsallarına yaklaşımı ayrı başlıklar altında incelenmektedir.

3.3.3.1. John Locke'da Toplum Sözleşmesi

Doğa yasası gereği her insanın mülkiyetleri üzerindeki yürütme hâkimiyetlerini “belirli bir sayıdaki insan”lara devretmeleri ile “Siyasal Toplum”a geçilmektedir. Locke, bu yetkilendirmeyi yasama organına ya da yasamanın seçtiği yöneticilere vermekte ve insanların yararını kamu yararı ile birleştirerek tüm uzlaşmazlıkların çözüm odağı olarak görmektedir. (Locke, 2018: 95-96) Bu durum insanları, doğa durumundan çıkartarak devletli topluma geçişini sağlamaktadır. Ancak insanların sorunlarına çözüm üretebilecek ortak bir karar vericinin olmaması durumunda ise halen doğa durumunda bulunacaklardır. (Locke, 2018: 96; Woolhouse, 2011: 216) Başka bir ifadeyle, mutlak iktidar olmaması koşuluyla (Locke mutlak monarşiye karşıdır!) insanlar üzerinde otorite gereklidir. Çünkü insanların haksızlıklara uğraması durumunda başvurabilecekleri bir makamın olması, bireyler arasında doğabilecek anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması için toplumun oluşması ve savaş ortamının son bulması şarttır. (Locke, 2018: 93-95; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188) Locke'a göre sözleşmenin tarafı olanlar artık “Siyasal Toplum”un bir parçasıdır. Sözleşmenin tarafı olamayanlar ise halen kendi mülkiyeti üzerinde söz sahibi olmaları ve mülkiyetlerini savunmaları sebebiyle doğa durumundadırlar. (Locke, 2018: 94; Woolhouse, 2011: 216)

Locke’a göre insanlar çıkarları gereği “canlarını, özgürlüklerini ve mallarını” yani mülkiyetlerini korumak için aralarında sözleşme yapmakta ve toplumu oluşturmaktadırlar. (Locke, 2018: 133; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188; Göze, 1998: 166; Toku, 2015: 233-241 Woolhouse, 2011: 216) Ayrıca insanlar arasında yapılan her anlaşma geçerli değildir. İnsanlar arasındaki yapılan anlaşmalar doğa yasaları ile bağliken, insanların toplumun ve siyasal bir yapının oluşması için yaptıkları sözleşmeler ise doğa durumuna son vermektedir. (Locke, 2018: 95-96; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188)

Locke her insanı toplum sözleşmesinin tarafı olarak görmemektedir. Zıpcı bu konuda Locke’a eleştiri getirerek, toplum sözleşmesinin tarafı olmayan ve bu sebeple toplum sözleşmesine katılamayanların “yoksullar veya emekçiler” olduğunu ve bu sebeple siyasal haklarının olmadığını belirtmekle birlikte, sadece mülkiyet sahibi sınıfların siyasal toplumu oluşturduğunu iddia etmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 192-193) Ayrıca kadınlar, yabancılar, çocuklar, akli melekelerle sahip olmayanlar, tembeller, çaresizler vb. gibi durumda bulunanlar da toplum sözleşmesinin tarafı değildir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 193) Toplum sözleşmesinin tarafı olmayan bu kesim, özgürlüklerin, eşitliklerin ve herkesin aynı iktidara sahip olduğu doğa durumunda kalacaklardır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 192) Zıpcı’ya göre Locke, toplum sözleşmesinden dışlanan bu kesimlerin yurttaşlık haklarına da sahip olamayacakları için siyasal yaşama da katılamayacaklarını, bu sebeple sınırlı sayıda insanın siyasal alanda yer alacağını belirtmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 192)

Locke’a göre doğa durumundan uygar topluma geçişin bir diğer sebebi ise, ortak bir yargıcın başka bir ifadeyle -otorite-nin bulunmamasıdır. Locke’a göre ortak bir yargıcın olduğu yerde doğa durumundan söz edilemez, çünkü insanlar arasındaki anlaşmazlıklar ve ortaya çıkan zararlar, devletin ortaya çıkmasıyla birlikte son bulmaktadır. (Locke, 2018: 31-94-132; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 195; Toku, 2015: 233-234) Locke’un toplum sözleşmesiyle varmak istediği sadece insanların mülkiyetinin korunması değil, aynı zamanda barışın, güvenliğin ve kamu yararının da sağlanmasıdır. (Locke, 2018: 94-135; Toku, 2015: 234)

Locke’da toplum sözleşmesinin ve devletin oluşumu için karşımıza çıkan temel kavramlar “rıza” ve “çoğunluk yönetimi”dir. (Locke, 2018: 105-108; Ağaoğulları ve

diğerleri, 2005: 194-200; Göze, 1998: 165; Toku, 2015: 222-223; Woolhouse, 2011: 216) Çünkü insanlar doğa durumunda özgür ve bağımsız yaşarlarken, doğa durumundan uygar topluma geçmesinin nedeni “daha rahat, güvenli ve barışçıl” bir hayata sahip olacaklarını düşünmeleri, kısaca mülkiyetlerinin korunacaklarına olan inançlarıdır. (Locke, 2018: 105; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 194-195) Bu sebeple Locke, iktidarın temelini “rıza”ya dayandığını belirterek, toplumun rıza göstermediği bir hukuka ve iktidara itaat etmesine kimsenin zorlanamayacağını söylemektedir. (Locke, 2018: 135; Toku, 2015: 241-242) Locke’un rıza kavramını önemsemesinin nedeni “kuşkusuz, sınırlı ve keyfi olmayan yönetim biçimi”nin başka bir ifadeyle “anayasal demokrasi”nin meşruluğunu ortaya koymak istemesidir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 196; Toku, 2015: 252)

Locke’da toplum sözleşmesi için insanların oybirliği ile taraf olmaları aranırken, toplumu ilgilendiren kararlarda oy çokluğu aranmaktadır. Çünkü Locke’a göre insanlar toplum olabilmek için rıza göstermektedirler, sonrasında ise çoğunluğun alacakları kararlara rıza göstereceklerdir. (Locke, 2018: 106; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 198; Göze, 1998: 165) Zapçı’ya göre Locke, iki tür rızadan söz etmektedir. Birincisi insanların toplum oluşturmak için ve toplumun bir parçası haline gelmesi için gösterdikleri “açık” rızadır. İkincisi ise çoğunluğun kararlarına rıza gösterdikleri “örtülü” rızadır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 198) Zapçı’ya göre örtülü rızanın önemi, insanların hangi yönetim biçimini seçeceklerine çoğunluğun karar vermesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü toplumun geri kalanları adına da çoğunluk karar vermekte ve yönetim biçiminin belirlenmesi sürecinde önemini artırmaktadır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 199)

3.2.3.2. John Locke’un Devlet Anlayışı

Locke devlet sözcüğünü, ingilizcede “demokrasi ya da bir yönetim biçimi” anlamına gelen “Commonwealth” kelimesinin karşılığı olarak değil, latince karşılığı “Civitas” olan ve “herhangi bir bağımsız topluluk” anlamına gelen kelime olarak ele almaktadır. (Locke, 2018: 138) Ayrıca Locke devleti, “kendi -sivil çıkarlar-¹⁴ını

¹⁴ Locke “Sivil Çıkarlar”ı “hayat, özgürlük, sağlık ve bedenin dinlenmesi; para, araziler, evler, eşyalar ve benzeri gibi maddi şeylerin mülkiyeti” olarak tanımlamaktadır.

tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için teşkil edilmiş bir insan toplumu” olarak tanımlamaktadır. (Locke, 2017: 34)

Daha önce belirtildiği üzere Locke’un doğa durumunda insanlar özgürdür, eşittir ve barış içerisinde yaşamaktadırlar. Mülkiyetlerini savunmada ve yönelen tehdit ve saldırıları cezalandırmada mutlak yetkiye sahiptirler. Doğa durumundan insanların sözleşme yaparak bir otoritenin (devletin) egemenliği altına girmelerinin altında yatan temel güç, doğa durumunda ansızın beliren tehlike ve korku olmasıdır. (Locke, 2018: 93-132; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188; Göze, 1998: 166; Toku, 2015: 232-233) Başka bir ifadeyle doğa durumunda bir anda güvensizlik hâkim olmaktadır. İnsanların mülkiyetleri üzerinde oluşan bu tehlike ve korku ortamından korunması için belirli sayıdaki insanlar bir araya gelmekte ve sözleşme yapmaktadır. Locke’da doğa durumundan devletli topluma geçişin temelinde “mülkiyetin korunması” yani güvenlik bulunmaktadır. Güvenlik sorunsalını mülkiyetin merkezine alan Locke, doğa durumunda insanlar arasındaki uzlaşmazlıkların çözümünde kabul edilmiş ve yerleşik hale gelmiş bir ortak yasanın bulunmadığını, doğa yasasının açık ve herkes tarafından anlaşılır bir yasa olmasına rağmen insanların kendi menfaatlerinin öne çıkması sebebiyle kendilerini yasayla sınırlandırmadıklarını belirtmektedir. (Locke, 2018: 132) Bu durumu Locke, insanların mülkiyetleri üzerinde bir güvenlik tehdidi olarak görmektedir.

Locke’un toplum sözleşmesi kuramında belirli sayıdaki insanlar, sözleşmenin tarafı olan herkesin (mülkiyetlerinin) güvenliğinin sağlanması amacıyla bir araya gelmekte ve siyasal bir topluluk -devlet- için anlaşmaktadır. (Locke, 2018: 105-145-223) Locke’a göre belirli sayıda insanın anlaşma yaparak siyasal bir topluluğu oluşturması diğer insanların özgürlüklerini etkilememekte ve bu insanlar önceden oldukları gibi doğa durumunda bulunmaktadır. (Locke, 2018: 105-106) Toplum sözleşmesi ekseninde oluşturulan bu devlette siyasal çoğunluğu elde eden, devletin yürütme organını oluşurmaktadır. (Locke, 2018: 105-108)

Doğa durumundan sözleşmeyle uygar topluma geçişten sonra devleti ele alan Locke, tercih edilecek yönetim biçimleri arasında mutlak monarşiyi açıkça reddetmektedir. (Locke, 2018: 96-97; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 201) Çünkü Locke’a göre doğa durumundan uygar topluma geçmekteki amaç, insanların mülkiyetleri tehdit altında olduğunda güvenliklerini sağlayacak; zarara uğradıklarında

veya uzlaşmazlıklarda ise başvurabilecekleri ve tüm bunları sağlayacak bir otoriteye ihtiyaç duyulmasıdır. Ancak mutlak monarşide insanların başvurabilecekleri bir otorite bulunmamaktadır. Çünkü monark, yasama ve yürütme erklerinin başıdır. Monarkın emrinden kaynaklanan bir zarar ya da adaletsizlik olduğunda tarafsız karar verecek bir organ bulunmamaktadır. Bu sebeple Locke’a göre monark dâhil herkes doğa durumundadır. (Locke, 2018: 96-97) Ayrıca monarkın emri üzerine insanların mülkiyetine zarar verilmesi durumunda insanların başvurabilecekleri bir merci olmamasının yanında doğa durumunda sahip oldukları yargılama ve cezalandırma haklarından ve özgürlüklerinden mahrum kalacaklardır. (Locke, 2018: 97-98) Bu sebeple mutlak monarşi, uygar toplum yapısıyla hiçbir şekilde uyuşmamaktadır. (Locke, 2018: 98-99)

Locke’a göre iktidarı elinde bulunduran çoğunluk, yasa yapmak için iktidarın tamamına hâkim olabilmekte ve görevlendirdiği memurlar eliyle yasaların uygulanmasını denetleyebilmektedir. Bu tür bir yönetim biçimi *doğrudan demokrasidir*. (Locke, 2018: 137; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 201-202; Göze, 1998: 167; Toku, 2015: 240) Çoğunluk yasama gücünü seçilmiş birkaç kişiye, onların mirasçılara ya da haleflerine bırakırsa bu durumda yönetim biçimi *oligarşi* olmaktadır. (Locke, 2018: 137; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 202; Göze, 1998: 167; Toku, 2015: 240) Yasama gücünün tek bir kişiye bırakılması durumunda *monarşi*, yasama gücünü mirasçılara aktarabilmesi durumunda *kalıtçı monarşi*, eğer yasama gücünü elinde bulunduran kişi öldüğünde, çoğunluğun halefini seçmesi durumunda ise *seçimli monarşi* olmaktadır. (Locke, 2018: 137; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 202; Göze, 1998: 167; Toku, 2015: 240) Locke’a göre bu yönetim biçimleri her topluluğun yapısına uygun şekilde karma veya birleşik yönetim biçimleri oluşturulabilmektedir. (Locke, 2018: 137) Locke mutlak monarşi dışındaki diğer yönetim biçimlerini güvenlik tehdidi olarak görmemektedir.

Zapcı’ya göre sözleşme kuramlarında genellikle iki sözleşme (toplum sözleşmesi ve siyasal sözleşme) bulunmasına rağmen bu durum Locke’da belirgin değildir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188-199) Zapcı’ya göre Locke, örtülü olarak iki sözleşmenin varlığından bahsetmektedir. Zapcı bu önermesini, Hobbes’ta tek bir sözleşmenin bulunduğunu, bu sebeple egemenin yıkılması durumunda toplumun da yok olacağını, ancak Locke’da iktidarın parçalanması durumunda toplumun

dağılmayacağı hususuna dayanak oluşturarak, toplumun oluşturulmasında ayrı bir sözleşmenin varlığı kabulüne bağlamaktadır. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 200-201) Ancak Zıpcı bu durumun sözleşmenin sonuçları açısından bir farklılık oluşturmayacağını belirtmektedir. (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188-189)

Zıpcı'nın tezine katılmaktayız. Locke'un toplum sözleşmesi, her bir kişinin geriye kalan diğer insanlarla mülkiyetlerini korumak saikiyle yaptığı anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlaşmanın sonucunda tek bir vücut haline gelen toplum, devleti oluşturmakta ve belirli insanlardan seçilen temsilciler, yasama ve yürütme organları aracılığıyla kendilerine verilen yetkiler dâhilinde güvenliği tesis etmektedir. Burada Locke, oluşturulan devletin çözülmesi durumunda karşılaşılan sorunsalları ele almaktadır. Örnek verecek olursak, devletin maruz kalacağı dış tehdit sonucu savaşta yenilmesi durumunda toplum dağılacak ve insanlar kendi güvenliklerini sağlamak için "yeni bir yasama kurma hürriyetine" sahip olacaklardır. (Locke, 2018: 223-229) Dolayısıyla toplumun çözülmesi ile birlikte devlet de çözülecektir ve siyasal anlaşma son bulacaktır. (Locke, 2018: 223-224) Benzer şekilde Locke, yönetimlerin içeriden de çözülmesi (yasama değiştiğinde-dağıldığında, yürütme organının görevini ihmal etmesi sebebiyle yasaların yürürlüğe konulmaması ve Yasama ya da Prense duyulan güvenin azalması) durumunda, yeniden bir savaş durumu belirlemekte ve siyasal iktidarın varlık sebebi olan insanların mülkiyetlerinin korunmasının mümkün olmaması dolayısıyla "yeni bir yasama kurma hürriyetine" sahip olduklarını belirtmektedir. (Locke, 2018: 224-235) Bu sebepler dolayısıyla, insanlar bu şartlar altında siyasal anlaşmayı sonlandırmakta, ancak insanların toplumsal anlaşmaya sadık kalarak yeni bir siyasal anlaşma yoluna gittikleri kanaatindeyiz.

3.3.4. Jhon Locke'un Güvenlik Anlayışı

"... O zamana kadar olduğu gibi güvenli görmeyen insanlar, yaşamayı, adına ister senato, ister parlamento ya da başka bir şey deyin kolektif bir insanlar bütünüünün içine yerleştirilmedikçe ne güvende, ne de rahatta

olabilecek ne de kendilerini Sivil Toplumun içinde düşüneceklerdi.” (Locke, 2018: 101)

Genel hatlarıyla incelendiğinde Locke, kurguladığı yönetim sistemini bireyin güvenliği üzerine inşa etmektedir. Başka bir ifadeyle Locke’un kurguladığı siyasal iktidarın merkezinde, bireylerin mülkiyetlerinin güvenliği bulunmaktadır. (Locke, 2018: 100-132-230; Locke, 2017: 73-74) Locke doğa durumunda dahi bireyin güvenliğinin önceliği olduğunu “beni yok etmekle tehdit eden şeyi yok etme hakkına sahip olmam gerektiği makul ve adildir.” cümlesiyle özetlemektedir. (Locke, 2018: 27)

Doğa yasaları gereği her bireyin güvenliğinin önem taşıdığını belirten Locke, ancak her insanın güvenliğinin sağlanamadığı durumlarda masumların güvenliğinin öncelikli olduğunu belirtmektedir. (Locke, 2018: 27) Bu sebeple bir kişi başka bir kişinin güvenliğini tehdit ederse, tehdit eden artık “Ortak Akıl Yasaları” ile bağlı değildir ve güvenliği tehdit edilen kişi kendisini savunma ve tehdit edeni cezalandırma hakkına sahiptir. (Locke, 2018: 28)

Locke’un toplum sözleşmesinin temelinde yine güvenlik kaygısı dikkat çekmektedir. Locke’a göre insanların doğa durumundan devletli topluma geçmesinin ardında, mülkiyetlerinin güvenliği ve devletli topluma anlaşmanın tarafı olmayarak geçmeyen ve doğa durumunda bırakılan insanlara karşı daha büyük bir güvenlik sağlayarak birbirleriyle “rahat, güvenli ve barışçı bir yaşam” sürmelerini sağlama isteği yatmaktadır. (Locke, 2018: 105-132)

Locke’un doğa durumunda insanlar kendilerinin ve başkalarının güvenliklerini sağlamakla yükümlüdürler. Ayrıca insanlar güvenlikleri gereği cezalandırma yetkisine de sahiptirler. Bu yetki insanlara doğa yasası tarafından verilmektedir. (Locke, 2018: 133-134) Locke, insanların bu yetkilerini uygar topluma geçişle birlikte toplum yasalarının düzenlenmesi amacıyla bırakmaları gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, insanların toplum yasalarıyla kendilerini sınırlandırmasının arkasında yine insanların mülkiyetlerinin ve hürriyetlerinin güvenliğini sağlamak saikiyle hareket ettiklerini belirtmektedir. (Locke, 2018: 135) Bu güvenliği devletli toplumda tesis edecek olan ve Locke’un devletin en önemli organı olarak gördüğü bu yapı “yasama” organıdır. Yasama, insanları uzlaştırıcı ve son kararı veren bir aygıttır. (Locke, 2018: 94-141;

Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 195) Locke’a göre yasama, insanların mülkiyetlerinin güvenliğini sağlamak ve insanları doğa durumunda tehdit eden olguları sonlandırmakla yükümlüdür. (Locke, 2018: 135-144) Locke, yasamanın görevlerini “can, mal ve özgürlüğü güvence altına almak, huzuru, iç ve dış güvenliğini sağlamak ve halkın iyiliğini gerçekleştirmek” olarak kesin çizgilerle belirlemektedir. (Locke, 2018: 135; Göze, 1998: 167)

Locke’un güvenlikle ilişkilendirdiği bir diğer kavram ise “özgürlük”tür. Locke’a göre, bir insanın başka bir insanı egemenliği altına almak istemesi durumunda, egemenlik altına alınan insanın güvenliği ortadan kalkmaktadır. (Locke, 2018: 28) Çünkü egemen insan, buyruğundaki insanı dilediği gibi kullanabilmekte ve yaşam hakkı üzerinde söz sahibi olabilmektedir. (Locke, 2018: 28) Bu durumda herşeyin temeli olan insanların özgürlüğü ortadan kalkmaktadır. Doğa durumunun başat kavramlarından olan insanın özgürlüğünün başka bir insan tarafından tehdit edilmesi durumunda, özgürlüğü tehdit edilen güvenliğini sağlamak için savunma hakkına sahip olacaktır. (Locke, 2018: 28)

Locke, yönetim sistemleri arasında mutlak monarşiyi de güvenlik sorunsalı olarak görmektedir. Locke’a göre mutlak monarşide monarka tabi insanlar arasında birbirlerine karşı barış ve güvenliklerini sağlayan yasalar ve bu yasaları uygulayacak yargıçlar mevcuttur. (Locke, 2018: 99) Ancak Monark, yasaların ve yargıçların üzerindedir. Monarkın zarar vermesi, hata yapması vb. gibi üstün hakları vardır. (Locke, 2018: 99-100) Locke’un burada dikkati çektiği nokta, insanlar doğa durumundan uygar topluma sözleşme yaparak geçtiklerinde tüm haklarını egemene devrederek yasalara tabi olmayı kabul etmelerine rağmen, monarkın bu sözleşmenin tarafı olmayıp doğa durumundan gelen üstün haklarını elinde bulundurması ve yasalara tabi olmamasıdır. Locke’a göre monarkın bu ayrıcalıklı konumu sayesinde, uyruğunda bulunanlara zarar vermesi durumunda herhangi bir yaptırıma tabi olmamaktadır ve bunu uyruklarına güvenliğin bir parçası olarak sunmaktadır. (Locke, 2018: 99-148) Ancak insanlar başvurabilecekleri bir otoritenin boşluğunda, sözleşmenin tarafı olmasındaki en önemli amacı olan emniyet ve güvenliklerini sağlamak için, bu güvenliğini tesis eden yönetime sahip olma eğilimine girmektedirler. (Locke, 2018: 100-101) Locke’a göre insanlar -güvenlikleri sebebiyle- kolektif bir yapı içerisinde yer alarak yasama organını oluşturmakta ve yasamanın yaptığı

kanunlara herkesin tabi olmasını sağlayarak bu ayrıcalığa son vermektedir. (Locke, 2018: 101-144) Locke'un eleştirisi burada Hobbes'a yöneliktir. (Locke, 2018: 101-107) Çünkü Hobbes'a göre barış ve güvenliği tesis edecek, tek kişide vücut bulan egemendir. Egemenin kim olacağı sorusuna ise Hobbes, her ne kadar başka yönetim sistemleri önerse de mutlak monarşiyi ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca Hobbes, egemene yönelik tehdidi en büyük güvenlik sorunsalı içerisinde değerlendirirken, Locke ise bireyin güvenliğini başat unsur olarak ele almakta ve bireyin mülkiyeti üzerinde monarkın zarar vermesi durumunda bir yaptırım uygulayacak organın bulunmamasını güvenlik unsuru içerisinde saymaktadır.

Locke, "Keyfi İktidar"ı da güvenlik için tehdit olarak görmektedir. Başka bir ifadeyle Locke, yönetim biçimi ayrımı yapmaksızın yönetici iktidarın keyfi kararlar alması durumunda insanların güvenliklerinin tehdit altında olduğunu belirtmektedir. Keyfi iktidar yerleşik yasalara bağlı değildir. Anlık kararlar alan veya belirsiz kararnamelerle devleti yöneten iktidarlar, toplum için tehdit unsurudur. (Locke, 2018: 146-147) Locke'a göre mülkiyetlerinin ve hürriyetlerinin güvenliğini sözleşme ile teslim ettikleri devlet, artık yasalarla hareket etmeyen ani kararlar alan, yetkilerinin sınırı olmayan ve denetimden uzak bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Locke, 2018: 146-147) Bu durum insanların güvenliklerini teslim ettikleri devlet tarafından kendilerine çevrilmiş ve her an patlamaya hazır bir silah olarak durmaktadır. Keyfi iktidarın olduğu toplumlar artık doğa durumundan daha kötü şartlar altındadır. (Locke, 2018: 146-147) Bu sebeple Locke'a göre iktidar, toplumu keyfi ve arzuya dayalı yönetmemeli, "kurumsallaşmış ve yayınlanmış" yasalarla yönetmelidir. Bu sayede iktidar yasalar ile çizilmiş yetkilerinin sınırları içerisinde hareket ederek insanların güvenliklerini sağlayacaklardır. (Locke, 2018: 147)

Locke, vergi koyma yetkisini yasamaya vermekte ve güvenlik ile bağdaştırmaktadır. (Locke, 2018: 150) Locke'a göre devletin varlığını sürdürebilmesi ve en önemlisi kişilerin mülkiyetlerinin korunabilmesi için yasama organı, çoğunluğun onayını alan temsilciler aracılığı ile vergi koyabilme ve toplayabilme yetkisine sahiptir. (Locke, 2018: 150) Locke vergileri, mülkiyetin güvenliğinin sürdürülebilir olması için araçsallaştırmaktadır.

3.4. JEAN JACQUES ROUSSEAU

3.4.1. 18'inci Yüzyıl'da Fransa'da Yaşanan Siyasi Olaylar Ve Jean Jacques Rousseau'nun Hayatı

Thomas Hobbes ve Jhon Locke'tan farklı olarak Rousseau, yaşadığı yüzyılda küçük bir cumhuriyet ülkesi olan, ancak bütünde monarşi ile yönetilen bir ülke olan Fransa'da doğmuştur. Yaşadığı dönem ve sonrasına önemli etkileri olan Rousseau'nun devlet ve güvenlik sorunsallarına önerdiği çözümleri tespit edebilmek için Rousseau dönemi Fransa'da yaşanan siyasal olayları ve yaşamını ele almaktayız.

3.4.1.1 Fransa'da Yaşanan Siyasi Olaylar

Fransa'da monarşinin yıkılarak modern devlet inşasına giriş sürecinin ve Rousseau'nun siyasal düşünüş alanında bujuvazinin yararlanacağı görüşlerin merkezinde XIV. Louis¹⁵ bulunmaktadır. 17'nci yüzyıl ve 18'inci yüzyılın ilk çeyreği içerisinde Fransız siyasi tarihinde Leviathan devlet, XIV. Louis'de "*L'etat c'est moi*"¹⁶ sözü ile vücut bulmaktadır. Modern tarihin en uzun süre iktidarına sahip olan Louis, döneminde ülkesini Avrupa'nın en güçlü devleti konumuna getirmiştir. (Sander, 2003: 102)

XIV. Louis döneminin ikisi iç politikada, biri ise dış politikada olmak üzere üç önemli özelliği bulunmaktadır. İlk olarak Louis, Fransız aristokrasisini zayıflatarak siyasal gücü merkezde toplamıştır. (Sander, 2003: 101) İkinci olarak, orduda modernleşmeye giderek "güçlü ve disiplinli" ordu anlayışını Fransa'da hâkim kılmıştır. (Sander, 2003: 101) Bu özellikler modern devletin iki önemli unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış politikada ise "saldırgan ve genişlemeci" bir siyaset izlemesi, buna karşın diğer ülkelerin birleşerek yeni bir "güç dengesi" oluşturması, uluslararası ilişkilere yön veren mekanizma yaratacaktır. (Sander, 2003: 101)

Louis'nin gücü tekeline almasındaki en önemli etken 16'ncı yüzyılın din savaşları ve 1648 ayaklanmaları olmuştur. (Sander, 2003: 101-102) Aristokrasi ve bu

¹⁵ Le Roi-Soleil: Güneş Kral.

¹⁶ Devlet, o benim.

dönemde dağınık halde bulunan ordu, ayaklanmaları desteklese de, burjuvazi ve köylüler monarkın yanında yer almışlar ve kazanan mutlak monarşi olmuştur. (Sander, 2003: 102) Louis döneminin önemli siyasal olaylarından bir tanesi de, İspanya Veraset Savaşları ve Utrecht Barışı'dır. (Sander, 2003: 105) İspanya Veraset Savaşları, nedeninde dinin etkisinin az olduğu ve profesyonel ordularca yürütülen bir savaş olmuştur. Savaşın merkezinde ise ticarete ve deniz gücüne sahip olma isteği yatmaktadır. (Sander, 2003: 105) İspanya kralından kalan miras, Fransa ve diğer avrupa devletlerini karşı karşıya getirmiş, uluslararası ilişkilerde güç dengesi politikası uygulanarak Fransa'ya karşı ittifaklar kurulmuş ve sonucunda Fransa bu savaşı kaybetmiştir. (Sander, 2003: 105-106) Savaştan kazançlı çıkan taraf her ne kadar İngiltere olsa da, savaşın mağlup devleti Fransa, Utrecht Barışı ile önemli kazanımlar elde etmiştir. (Sander, 2003: 106-107) Aynı zamanda Utrecht Barışı, Westphalia ile ortaya çıkan yeni uluslararası sistemi de tescillemiş oldu. Modern devletlerin doğuşu artık çok uzakta değildi.

18'inci yüzyıl Fransa toplum yapısı piramit şeklinde dizayn edilmiştir: Piramidin üstünde "Saray ve aristokrasi", orta bölümünde "burjuvazi" ve tabanında ise köylüler, şehirli esnaf ve zanaatkârlardan oluşan "alt sınıf" yer almaktaydı. (Rude, 2015: 12) Mutlak monarşinin egemen olduğu Fransa'da aristokrasi, devlet kademelerinde etkinliğini kaybetmişti; ticaretin etkinliğinin artmasıyla birlikte gelişen burjuvazi sınıfı, toplumsal bir imtiyaza sahip olamamış ve yönetimde söz sahibi olmak isterken; alt sınıfın ise emeği sömürülüyor, toplumda kabul görmüyor ve ağır vergilerle imtihan ediliyordu. (Rude, 2015: 12) Toplumsal çatışma 18'inci yüzyıl sonlarına doğru gittikçe keskinleşiyordu. Kısacası mutlak monarşi, "içinde kendi çöküşünün tohumlarını" taşımaktaydı. (Rude, 2015: 12)

Fransız devrimi ile birlikte Fransız Leviathan devletin sonu gelmekteydi. Mutlak monarşi, burjuvazi için misyonunu tamamlamış ve artık yeni bir siyasal düzen inşası gerekmektedir. Siyasal düzeni formüleştirecek olan düşünürlerden biri de, romantik düşünür Jean Jacques Rousseau olacaktır.

3.4.1.2. Jean Jacques Rousseau'nun Hayatı (1712-1778)

Toku, Jean Jacques Rousseau'nun, hem yaşamı hem de ortaya koyduğu yapıtlarıyla yaşadığı toplumda heyecan uyandırarak ve toplum dinamiklerini harekete geçirerek on sekizinci yüzyıl düşünürlerinden önemli derecede ayrıldığını ve aydınlanma çağı düşünürlerinden olan Rousseau'nun siyasal doktrininin, “Fransız Devrimi” liderlerinin bağlılıklarını ifade ettikleri bir öğreti olduğunu belirtmektedir. (Toku, 2015: 254) Benzer övgülerde bulunan Seyit Coşkun ise Rousseau'nun “on sekizinci yüzyıl ve sonrasında özellikle ahlaksal, toplumsal ve siyasal düşünceleriyle etkili olduğunu” belirtmektedir. (Coşkun, 2013: 294) Göze ise “kimine göre devrimci ve bireyci, kimine göre de mutlakiyetçi sayılan Rousseau, etkisini günümüze kadar sürdüren bir düşünür” olarak tanımlamaktadır. (Göze, 2009: 202)

Jean Jacques Rousseau Calvinist bir ülke olan Cenevre’de doğmuştur. (Toku, 2015: 254; Göze, 2009: 202) Cenevre doğal yapısı sayesinde işgallere maruz kalmamış ve çevresinde bulunan devletlerin monarşi ile yönetilmesine rağmen cumhuriyetle yönetilen tek ülke olmuştur. (Toku, 2015: 254) Toku’ya göre bu durum Rousseau’nun düşüncelerinde ve davranışlarında da diğer filozoflara göre bir fırsat sağlamaktadır. (Toku, 2015: 254) Fakir bir ailede dünyaya gelen Rousseau, hayatı boyunca resmi bir eğitim almamış, ancak saat ustası olan babasının kitap okumasını sevdirmesi ile birlikte kendi kendini yetiştirmiştir. (Toku, 2015: 254)

Rousseau 1728-1738 yılları arasında birçok işte çalışmasına rağmen hiçbir işte başarılı olamamış ve Gouvon Kontu Madame de Warens’in yanında kalarak kendini özellikle felsefe, edebiyat ve müzik alanlarında geliştirme fırsatı bulmuştur. (Toku, 2015: 255; Göze, 2009: 202) 1741’de Paris’e yerleşmiş ve aydınlanma çağının önemli düşünürlerinden Diderot ve d’Alembert ile dostluklar kurmuştur. (Toku, 2015: 256-257)

1750’de “Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev” adlı eseriyle düzenlenen yarışmada birinci olan Rousseau’nun, 1755’te ise Eşitsizliğin Kökeni Üzerine Söylev” adlı eseri yayınlanacaktır. (Toku, 2015: 257-258) Rousseau, eserlerinde ortaya koyduğu görüşleri nedeniyle dönemin önemli düşünürleri tarafından dışlanacak ve çalışmalarını rahat ve güvenli bir ortamda sürdürebilmesi için arkadaşı olan Luxembourg Dükü’nün şatosuna yerleşerek 1759-1762 tarihleri arasında Yeni Heloise

adlı romanı, Toplum Sözleşmesi adlı siyaset felsefesi kitabını ve Emile adlı eğitimi konu alan incelemesini yayınlamıştır. (Toku, 2015: 259-262)

Yayınlanan bu eserler de geniş bir tepkiyle karşılanması sebebiyle önce İsviçre, Motiers, Strasbourg ve sonrasında ise David Hume'un daveti üzerine İngiltere'ye giden Rousseau, tutuklama kararının kaldırılması üzerine tekrar Paris'e dönerek son eseri olan "İtiraflar"ı kaleme almıştır. (Toku, 2015: 262-263) Yaşadığı dönemde önemli eserler üreten Rousseau 1778'de ölmüştür. (Toku, 2015: 262-263; Göze, 2009: 202)

3.4.2. Jean Jacques Rousseau'da Doğa Durumu

Rousseau da diğer sözleşme teorisyenleri gibi insanların neden kendi rızalarıyla sözleşme yaparak uygar topluma geçtiklerini doğa durumundan hareketle ele almaktadır. (Toku, 2015: 266) Rousseau, doğa durumunu geniş bir perspektifte ele almaktadır. Rousseau'da doğa durumu, insanların fiziksel ve akıl olarak eşit olmadıkları, ancak özgür oldukları, herşeyin eşit paylaşıldığı, geçerli olan tek yasanın "insanların kendilerini korumaları" olduğu, insanlar arasında çatışmanın ve barış ortamının olması için yeterince etkileşimin olmadığı bir yaşam tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Rousseau, 2018: 4; Toku, 2015: 266)

Doğa durumunda insanları hayvanlarla karşılaştırarak analiz eden Rousseau, hayvanların içgüdüleriyle hareket etmesine karşın insanların özgür iradeleriyle hareket ettiklerini belirtmektedir. (Rousseau, 1968: 94-100; Göze, 2009: 204) Rousseau'ya göre doğa durumunda insanlar ihtiyaçlarını karşılamada zorlanmazlar. Bu sebeple başka kişilere ihtiyaç duymazlar, etkileşim olmadığı için dile ihtiyaç duymazlar, belirli bir alanda kalmazlar, mutsuz değillerdir, insanlar birbirlerine karşı iyilik ya da kötülük beslemezler çünkü ahlak, erdem vb. gibi kavramlardan habersizdirler. (Rousseau, 1968: 102-115; Göze, 2009: 204)

Rousseau doğa durumunda bulunan insanları, ormanlarda hiç bir beklentisi olmadan gezinen, hiçbir yeteneği olmayan, dil bilmeyen, mülkiyeti olmayan, başka kişilere zararı olmayan, kendi kendine yeten kişiler olarak tanımlamaktadır. (Rousseau, 1968: 125; Göze, 2009: 206) Rousseau, doğa durumunda eğitim ve ilerlemenin olmadığını, sanatın, icra eden kişilerin ömrü ile sınırlı olduğunu, bu

sebeple insanların yüzyıllar boyu hep aynı yerinde kaldığını belirtmektedir. (Rousseau, 1968: 125) Bu şekilde doğa durumunda bulunan insanları tasvir eden Rousseau'ya göre böyle bir doğa durumunda insanlar arasında eşitsizlikten söz edilmesi mümkün bulunmamaktadır. (Rousseau, 1968: 127-128)

Doğa durumunda insanlar iklimin serleşmesiyle birlikte kendilerini korumak ve yaşamlarını devam ettirebilmek için savunma araçları, giysiler ve ateşi kullanmayı keşfetti. (Rousseau, 1968: 132-133; Göze, 2009: 207-208) Bu sayede insanlar düşünme yeteneklerini geliştirmişler ve büyük-küçük, kuvvetli-zayıf, hızlı-yavaş, korkak-cesur, vb. kavramlar sayesinde güvenlikleri bakımından en gerekli tedbirleri almışlardır. (Rousseau, 1968: 133) Bu gelişmeler zamanla insanların diğer canlılar üzerinde hâkimiyet kurmasına ve bu hâkimiyetin insanlarda gurura neden olmasına sebep olmuştur. (Rousseau, 1968: 133-134; Göze, 2009: 208) Etkileşim içerisine giren insanlar, birbirleri ile benzer özellikler taşıdıklarını farketmeleri üzerine, iyi davranış kuralları ile hareket ederek kendi güvenlikleri ve yararları için bu kurallara uyum göstermiştir. (Rousseau, 1968: 134; Göze, 2009)

Rousseau'ya göre insanlar bir süre sonra sert ve kesici aletleri buldular. Bu aletle odun kesmeye, toprağı sürmeye ve ağaç parçalarından konutlar yapmaya başladılar. Bu durum ailelerin oluşmasını, birbirinden ayrılmasını, aile ilişkilerini ve en önemlisi mülkiyeti ortaya çıkarttı. (Rousseau, 1968: 136) İnsanlar arasında etkileşimin artmasıyla birlikte her birey oluşturdukları bu küçük topluluklarda değerli hissedilmek istedi. Rousseau bu durumu “en iyi şarkı söyleyen ya da dans eden, en kuvvetli, en becerikli olan ya da en güzel olan, en güzel konuşan, en çok sayılan oluyordu; bu, eşitsizliğe, aynı zamanda kötülüğe ilk adım oluyordu.” şeklinde ifade etmektedir. (Rousseau, 1968: 139)

Rousseau'ya göre birey başkalarına muhtaç olmadan yaşamını sürdürdüğü sürece özgür, sağlıklı ve mutlu yaşarken; mülkiyetin benimsenmesinden itibaren ise insanlar arasındaki eşitlik bozuldu ve çalışmak insanlar için kaçınılmaz oldu, kölelik ve felaketler ardı ardına geldi. (Rousseau, 1968: 141-142; Göze, 2009: 209) Rousseau, madencilik ve maden sanayii ile tarımın bulunmaları ile birlikte büyük devrimin meydana geldiğini belirtmektedir. Tarım yapabilmek için gerekli aletler icat edilmiştir. Bu aletlerin yapımında kullanılan demirin dökülmesi ve dövülmesi için insana ihtiyaç duyulmuş, bu insanların beslenmesi için de başka insanlara ihtiyaç duyulmuştur.

Toprağın işlenmesi için zorunlu olarak topraklar paylaştırılmış ve mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte hukuk kuralları da ortaya çıkmıştır. (Rousseau, 1968: 144-145; Göze, 2009: 209) Bu olaylar zinciri öncesinde özgür ve bağımsız olan insan; sonrasında ise insanların yetenekleri, hafızası, hayal gücü, akli, zekası en üst düzeye gelmiş, ortaya çıkan ihtiyaçlar onu doğanın ve kendi türünün kölesi durumuna düşürmüş, bireyin “kurnaz, düzenbaz, haşin, kalles, dalkavuk, kıskanç, iki yüzlü” huy edinmelerine yol açmıştır. (Rousseau, 1968: 146-147; Göze, 2009: 209) Hükmetmek, kulluk etmek, şiddet ve yağmalar öne çıkarken, tüm bunlar Rousseau’ya göre mülkiyetin ilk etkisi ve insanlararası eşitsizliğin bir sonucudur. (Rousseau, 1968: 147; Göze, 2009: 209)

Rousseau’ya göre mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte mülksüzler sınıfı da ortaya çıktı. Bu sınıf geçimlerini sağlamak için, mülk sahipleri de gücünü pekiştirmek için, başka bireylerin tasarrufunda bulunan malları kendi mülkiyetlerinde gibi gördüklerinden, bozulan eşitlik ile birlikte savaş ve karışıklık ortamı hâkim olacaktır. (Rousseau, 1968: 147-148; Göze, 2009: 210) Kaos ortamı beraberinde sürekli çatışma ortamının doğmasına neden olacak ve her iki sınıf da güvenliklerinin kaybolduğu inancı ile kendini sorgulayacaktır. (Rousseau, 1968: 150; Göze, 2009: 210) Savaşın sona ermesi için mülk sahipleri, toplum sözleşmesinin temellerini atarak, mülksüzleri baskılara karşı güven altına alan, herkesin mülkiyetindekileri hâkimiyetinde ve güvende tutmasını sağlayan, herkesin uymaya mecbur olacağı, hiç kimsenin dışarıda kalmayacağı, birliğin bütün üyelerinin savunulduğu ve korunduğu, ortak düşmana karşı hareket eden, sözleşmeye dayalı bir iktidar önerirler. (Rousseau, 1968: 150; Göze, 2009: 210) Rousseau’ya göre aslında “hepsi, özgürlüklerini güven altına aldıklarına inanarak, zincirlerine koştular.” (Rousseau, 1968: 151) Rousseau’ya göre, mülksüzlere yeni engeller getiren, mülk sahibi sınıfa ise yeni güçler katan eşitsizlik yasalarının ve mülkiyetin temelini oluşturan bu durumdur. (Rousseau, 1968: 151; Göze, 2009: 210)

Doğa durumundan uygar topluma geçiş aşamalarla gerçekleşmiş, birinci aşamada yasaların ve mülkiyet hakkının kurulması, ikinci aşamada yöneticilik makamlarının kurulması ve son aşamada ise meşruiyetini kanunlardan alan iktidarın keyfi iktidara dönüşmesi takip etmiştir. (Rousseau, 1968: 164; Göze, 2009: 211) Her aşama kendi eşitsizliğini yaratmıştır. Buna göre birinci aşamada zengin-fakir

eşitsizliği, ikinci aşamada güçlü-güçsüz eşitsizliği ve üçüncü aşamada ise efendi-köle eşitsizliği meşrulaştırılmıştır. (Rousseau, 1968: 164; Göze, 2009: 211) Rousseau, üçüncü aşamayı, her eşitsizliğin geleceği son aşama olarak görmekle birlikte, hükümetin devrim sonucu yıkılması ya da meşru ve haklı bir hükümetin kurulması durumunda bu aşamanın da sonlanacağını belirtmektedir. (Rousseau, 1968: 164)

Rousseau'ya göre insanlararası eşitsizlik doğa durumunda bulunmazken, insanların aklının ve yeteneklerinin gelişmesi ve ilerlemesi ile birlikte insanlararası eşitsizlik ortaya çıkmıştır. (Rousseau, 1968: 173; Göze, 2009: 211) Eşitsizlik, mülkiyetin ve kanunların oluşumu ile birlikte meşruiyetini sağlayarak süreklilik kazanmıştır. (Rousseau, 1968: 164; Göze, 2009: 211) Ayrıca eşitsizlik doğal hukuka da aykırıdır: “Açlık içindeki çoğunluk zorunlu ihtiyaç maddelerinden yoksun yaşarken, bir avuç insanın gereksiz şeyler bolluğu içinde yüzmesi tabiat kanununa açıkça aykırıdır.” (Rousseau, 1968: 173)

Peki, insanlar arasındaki eşitsizliklerin son bulması, mülkiyetin ve bireyin güvenliğinin tesis edilmesi için ne yapılması gerekmektedir? Sorusuna Rousseau, “Toplum Sözleşmesi” ile cevap vermektedir: Toplum sözleşmesindeki amaç “ tarafların güvenliğinin sağlanması”dır, diyecektir. (Rousseau, 2018: 32) Sözleşme nasıl gerçekleşecektir, kimleri kapsamaktadır, bireylerin güvenliğini kim sağlayacaktır?

3.4.3. Jean Jacques Rousseau'da Toplum Sözleşmesi ve Devlet

Rousseau da Locke ile benzer bir yaklaşım sergileyerek, toplum sözleşmesi ve devleti iki ayrı unsur olarak ele almaktadır. Dolayısıyla iki kavram, ayrı özellikler barındırmakta ve iki başlık altında incelenmektedir.

3.4.3.1. Jean Jacques Rousseau'da Toplum Sözleşmesi

Rousseau, devletin meşruiyetinin ve kaynağının dayanaklarını sorgulamaktadır. (Toku, 2015: 264) Rousseau, meşru iktidarın kaynağının kuvvete dayanmadığını, çünkü kuvvetin hak yaratmadığını belirterek, meşru iktidarın kaynağının ancak sözleşmelere dayanması gerektiğini belirtmektedir. (Rousseau,

2018: 6-7; Göze, 2009: 212; Toku, 2015: 266-267) Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi yasaya dayanması sebebiyle aynı zamanda “toplum anlaşması”dır. (Rousseau, 2018: 30) Toplum sözleşmesi, hak duygusuna dayanması sebebiyle de “ortak bir sözleşme”dir. (Rousseau, 2018: 30) Toplum sözleşmesi, kamu yararını öncelemektedir, devlet ise sözleşmenin güvenliğini sağlamaktadır. (Rousseau, 2018: 30) Rousseau'nun sözleşmesinin temelinde özgürlük kavramı yer almaktadır. Rousseau'ya göre bir insanın özgürlüğünden vazgeçmesi, insanlığından, haklarından hatta ödevlerinden vazgeçmesi anlamına gelmektedir. (Rousseau, 2018: 9; Göze, 2009: 212) Rousseau, insanların özgürlük isteklerinin elinden alınması durumunda ahlak düşüncesinin de insanlardan alınmasına sebep olacağını belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 9)

Rousseau, sözleşmenin tarafı olan herkesin canını ve malını koruyan, herkesin bir araya geldiği ancak herkesin yine özgür ve kendi iradesinin olduğu bir sözleşme teorisi geliştirerek “Toplum Sözleşmesi”nin sınırlarını çizmektedir. (Rousseau, 2018: 14-31; Göze, 2009: 212; Toku, 2015: 266-267) Toplumu oluşturan her birey, bütün haklarını topluma devredeceğinden herkes için bu durum geçerli olacak ve kimse bir başkası zararına istek ve eylemde bulunamayacaktır. (Rousseau, 2018: 14; Göze, 2009: 212-213; Toku, 2015: 267) Herkesin sözleşmeye kayıtsız şartsız bağlanması sebebiyle, kurulan sözleşme eksiksiz ve tamdır. (Rousseau, 2018: 14) Kişilere bir hak bırakılmadığı için doğa durumuna dönülmesi söz konusu değildir. (Rousseau, 2018: 14) Birey topluma bağlanarak aslında kimseye bağlanmamış olmakta ve kendisine tanınan haklarla toplumu oluşturan diğer bireylere tanınan haklar eşit olduğundan, herkes kaybettiği hakları ve mevcut haklarını korumak için güç kazanmaktadır. (Rousseau, 2018: 14)

Rousseau'ya göre doğa durumundan uygar topluma geçiş ile birlikte bu durum bireylerde bir takım değişikliklere sebep olmaktadır. İnsanlardaki en önemli değişiklik ise, doğa durumunda insanlar içgüdüleriyle hareket ederken, uygar topluma geçişle birlikte insanlar adalet duygusu ile hareket edeceklerdir. (Rousseau, 2018: 18; Göze, 2009: 213; Toku, 2015: 268) İnsan toplum sözleşmesinin tarafı olmasıyla birlikte istediği şeyler üzerindeki sınırsız haklarını kaybetmektedir. Ancak toplumsal sözleşmenin tarafı olarak toplumsal özgürlüğünü ve elinde bulunan mülkiyetin sahipliğini kazanmaktadır. (Rousseau, 2018: 18; Göze, 2009: 213; Toku, 2015: 268)

Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi “oy birliği” ile gerçekleştirilmektedir. (Rousseau, 2018: 13-102; Göze, 2009: 213; Toku, 2015: 270) Sonrasında ise Rousseau, sözleşmenin gereği olarak oyda çoğunluk ilkesini benimseyerek, kararların çoğunlukla alınacağını ve alınan kararların herkesi bağlayacağını belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 103) Toplum sözleşmesinde herkes özgür iradesiyle ve birey olarak sözleşmenin tarafı olmaktadır. Ancak insanlar iradeleriyle sözleşmenin tarafı olmak istememeleri durumunda, sözleşmenin tarafı olmamakla birlikte yabancı durumuna düşmektedirler. Sonrasında ise Rousseau, sözleşmenin tarafı olmak için ikametgâh prensibi getirmektedir. Başka bir ifadeyle bireyler yerleşim yerlerinin olduğu ülkede kalmaları durumunda sözleşmenin tarafı olmaktadır. (Rousseau, 2018: 102-103; Göze, 2009: 213; Toku, 2015: 270)

Oy birliği ile tüzel ve kolektif bir birlik oluşturulmuştur. Rousseau bu tüzel ve kolektif birliğin, önceden *site*, yaşadığı dönemde ise *cumhuriyet* ya da *politik bütün* olarak adlandırıldığını belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 15) Ayrıca Rousseau insanların oluşturdukları bu birliğe, üyelerin birlik içerisinde pasif olarak yer alması durumunda *devlet*, aktif olmaları durumunda ise *egemen varlık* ve diğer devletler karşısında ise *egemenlik* olarak adlandırılacağını belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 15-28; Toku, 2015: 270) Sözleşmenin tarafı olan bireyler ise birlik olarak *halk*, egemen varlığın birer üyesi olarak *yurttaş* ve yasalara uyan bireyler olarak ise *uyruk* adını almaktadır. (Rousseau, 2018: 15; Toku, 2015: 270) Bu durumda insanlar tek tek devlet ile sözleşme yaparak, herkes egemen varlığın bir üyesi olarak bireylere karşı ve devletin üyesi olarak ise egemen varlığa karşı bağlanmaktadır. (Rousseau, 2018: 16; Toku, 2015: 270) Ancak egemen varlığın tabiyetinde bulunan insanların bağılıklarını güven altına alamaması durumunda, uyruklar sözleşmeden vazgeçebilmektedir. (Rousseau, 2018: 17)

Toplum sözleşmesinde devletin yurttaşlara verdiği ödevleri, yurttaşlar yapmak zorundadır. Bunun sebebi insanların sözleşmeyle verdikleri sözlerin karşılıklı olmasından kaynaklanmaktadır. (Rousseau, 2018: 28-103) Bireylerden istenen çoğunluk tarafından onaylanan yasaların kamu yararına uygun olup olmadığını gözetmeleridir. (Rousseau, 2018: 103) Bireylerin kendileri tarafından onaylanmasa bile bireysel yarardan çok kamu yararına uygun alınan kararlara karşı gelmemeleridir. (Rousseau, 2018: 103-104) Ancak devlet, yurttaşlarından toplumun yararına olmayan

sorumluluklar yükleyemez. Çünkü insanlar rasyoneldir ve akla uygun olmayan hizmetleri reddetmektedir. (Rousseau, 2018: 28) Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi, insanların doğa durumundaki maddesel eşitsizliklerini (akıl, bireysel yetenek, fiziksel güç gibi) tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte, sözleşme ve hukuk yoluyla eşit kılmaktadır. (Rousseau, 2018: 22) Toplum sözleşmesinde iradeyi genel yapan da insanları bir araya getiren ortak yarardır. (Rousseau, 2018: 30) Çünkü Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi ile birlikte yuttaşlar aynı koşullar altında verdikleri sözlerle bağlanmakta ve herkes aynı haklardan yararlanmaktadır. (Rousseau, 2018: 30) Bu durum, insanlar arasında adaleti ve eşitliği tesis etmektedir. Toplum sözleşmesinde insanlar arası eşitliği gözeten devlettir. Devlet, sınırları içerisinde her yurttaşına eşit uzaklıkta ya da eşit yakınlıktadır, yurttaşları arasında hiçbir yakınlık gözetmemektedir. (Rousseau, 2018: 30)

3.4.3.2. Jean Jacques Rousseau'nun Devlet Anlayışı

Rousseau devleti “yalnız üyelerinin birleşmesiyle kurulmuş bir tüzel kişi” olarak tanımlamakta ve devletin en önemli işinin varlığını korumak olduğunu belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 28)

Rousseau, devletin fiziksel sınırlarının olması gerektiğini belirtmektedir. Bu sınır, ne devletin yönetilemeyecek kadar büyük ne de kendisini koyuyamayacak kadar küçük olmalıdır. (Rousseau, 2018: 43) Devletin sınırları uzadıkça toplum içi ilişkiler gevşemektedir. Ayrıca sınırların büyük olması durumunda devlet örgütlenmesi de artmakta ve bu kadar fazla örgütlenme halka vergisel olarak daha fazla yük getirmektedir. (Rousseau, 2018: 43-44) Devlet harcamalarının artması halkın daha da ezilmesine, olağanüstü durumlarda harcanacak gelirin olmamasına, halkın güvenliğinin sağlanamamasına, halkın devletine olan bağlılığının azalmasına ve sonunda devletin yıkılacak duruma gelmesine sebep olmaktadır. (Rousseau, 2018: 44-45) Bu sebeple görece küçük bir devlet, büyük bir devlete göre daha güçlüdür. (Rousseau, 2018: 43-63) Rousseau, devletin sınırlarını çizerken ayrıca nüfus ve toprak büyüklüğünü de karşılaştırmaktadır. İnsanlar devleti kurmakta, toprak da insanları beslemektedir. (Rousseau, 2018: 46) Bu durumda devletin sınırları halkın ekip biçmesine, geçinmesine, yaşamlarını devam ettirmesine yetecek kadar büyüklükte

olacak ve nüfus da bu büyüklüğe ortantılı bir kalabalıkta olacaktır. (Rousseau, 2018: 46-60)

İktidar ve irade kavramları üzerinden egemenliğin kayıtsız ve şartsız halka ait olduğunu belirten Rousseau, egemenliğin hiç bir şekilde devredilemeyeceğini, ancak iktidarın devrinin mümkün olabileceğini belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 23-39-53-93; Göze, 2009: 214; Toku, 2015: 272-273) İktidar devlete ait iken, irade halka aittir. Rousseau'ya göre irade ya geneldir ya da değildir, bu sebeple egemenlik bölünemez. İradenin genel olması için hem kaynağının hem de uygulandığı alanın genel olması gerekmektedir. (Rousseau, 2018: 24-90; Göze, 2009: 215; Toku, 2015: 272) Genel irade sözleşmenin tarafı olan herkesi kapsamakta, hata yapmamakta, yanılmamakta, her zaman haklı ve kamu yararına yönelik olmakla birlikte herkese eşit fayda sağlamaktadır. (Rousseau, 2018: 26-101; Göze, 2009: 214-215; Toku, 2015: 274-275) Genel istemin her zaman doğru olmasının sebebi olarak Rousseau, insanların doğuştan gelen kendilerini üstün görme çabaları olarak ele almaktadır. Çünkü insanlar kendi mutlulukları için hak eşitliği ve adalet arayacaklardır. (Rousseau, 2018: 29) Bu şekilde bireyler aynı zamanda kendi iradelerine uyarak özgür olmakta ya da genel iradeye uymalarına zorlanarak aynı zamanda özgür olmaya zorlanmaktadırlar. (Rousseau, 2018: 102-103; Göze, 2009: 215)

Toplum sözleşmesi ile devleti oluşturan halk, yasama ile devletin belirli bir sistem içerisinde hareket etmesini sağlamaktadır. Yasalar, genel yurttaşların isteklerini belirleyen birer belgedir. (Rousseau, 2018: 35) Yasalar, kişisel konuları ve özel istemi kapsamamaktadır. (Rousseau, 2018: 35-36) Örnek verecek olursak Rousseau, bir kişi tarafından verilen buyrukların ve egemen varlığın özel bir konuda verdiği buyrukların hiçbir şekilde yasa olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 36) Yasalar ile yönetilen her devletin, halkın yararını gözetmesi sebebiyle rejimi cumhuriyettir. (Rousseau, 2018: 36)

Rousseau'ya göre her yasama sisteminin ortak iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “özgürlük, diğeri ise “eşitlik”tir. (Rousseau, 2018: 48) Eşitlik olmadan insan özgür de olamaz. (Rousseau, 2018: 48) Rousseau, eşitliği mülkiyetin sınırlandırılması üzerinden ele almaktadır. Başka bir ifadeyle eşitlik, zenginlerin bir başkasını satın alacak kadar zengin olmaması, fakirlerin ise kendilerini satmak zorunda kalacak kadar fakirleşmemeleridir. (Rousseau, 2018: 49-63) Rousseau

mülkiyette ölçülülüğü esas almaktadır. Zenginler mal, mülk ve saygınlık konularında; fakirler ise cimrilik ve açgözlülük konularında ölçülü olmaları gerekmektedir. (Rousseau, 2018: 49) Burada karşımıza yasalar çıkmaktadır. Devletin kargaşa içerisinde olmaması ve sürekliliğinin olması için her ulusta bu ölçüyü koruyacak yasalar olmalıdır. (Rousseau, 2018: 49-50)

Devletle egemen varlık arasındaki ilişkileri düzenleyen “politik yasalar” ya da başka bir ifadeyle anayasalardır. (Rousseau, 2018: 51-85) Anayasaların ussal olması gerekmektedir. Çünkü halkın devlet düzenine bağlılığını artıran etken akıldır. (Rousseau, 2018: 51) Gücünü akıldan almayan anayasalar halk tarafından her zaman değiştirilebilir. (Rousseau, 2018: 51) Bir diğer ilişki ise yurttaşların birbirleriyle ve devlet ile olan ilişkileridir. Yurttaşların birbiri ile olan ilişkilerinde her biri bağımsız iken, devlet ile olan ilişkilerinde ise tam bir bağımlılık içindedir. (Rousseau, 2018: 51) Yurttaşların devlete olan bağımlılığı insanları aynı zamanda özgür kılmakta ve toplum sözleşmesi ise bu ilişkiden doğmaktadır. (Rousseau, 2018: 51) Rousseau’ya göre bunlar dışında ceza yasaları ve dördüncü yasa olarak gördüğü “ahlak, töre ve kamuoyu” da insanla politik bütünü düzenleyen ilişkilerdir. (Rousseau, 2018: 51-52)

Politik bütünü oluşturan iki etken vardır: birincisi *istem*, diğeri ise işi gerçekleştiren *güç*. (Rousseau, 2018: 53) Politik bütünde istem, yasama fonksiyonuna karşılık gelmekte iken, güç ise yürütme organını ifade etmektedir. (Rousseau, 2018: 53) Her iki etkende aynı anda harekete geçmezse hiçbir hareket sağlanamamaktadır. Bu durumu çarpıcı bir örnekle açıklayan Rousseau, kötürüm birinin koşmak istemesi ile çevik bir adamın istememesi durumunda ikisinin de oldukları yerde kalacaklarını belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 53) Benzer şekilde yasama ve yürütme gücü birleşmedikçe politik bütünde de hiçbir şey yapılamamaktadır. (Rousseau, 2018: 53)

Rousseau, egemen varlık ile hükümet kavramlarının birbirine karıştırılmaması gerektiğini, hükümetin egemen varlığın bir aracı, bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir. (Rousseau, 2018: 54-59) Rousseau hükümeti “Yurttaşlarla egemen varlığın karşılıklı ilişkilerini sağlamak amacıyla kurulmuş, gerek yasaları yürütmek, gerekse politik ve toplumsal özgürlükleri sürdürmekle görevli, aracı bir bütün” olarak tanımlamaktadır. (Rousseau, 2018: 54) Rousseau’ya göre hükümet, bazı yetkilerle donatılmış tüzel bir yapıdır ve hem etkin hem de edilgindir. Hükümetin varlık sebebi egemen varlıktır, ancak devlet kendiliğinden varolmaktadır. (Rousseau, 2018: 57) Bu

sebeple hükümdar gücünü kamudan alırken, hükümdarın istemleri genel istemi kapsamalıdır. (Rousseau, 2018: 57) Hükümetin devletten ayrı bir kişilik kazanabilmesi için “hükümetin kendine özgü bir benliğe, üyeleri arasında ortak bir duyguya, varlığını korumaya çalışan bir güce, bir isteme sahip olabilmesi” gerekmektedir. (Rousseau, 2018: 57)

Rousseau, egemen varlığın yönetim görevini halkın tamamına ya da büyük çoğunluğuna bırakması durumunda yönetim biçiminin *demokrasi*, yönetim görevini azınlığa bırakması durumunda *aristokrasi* ve yönetim görevini tek bir kişiye bırakması durumunda ise *monarşi* ya da *krallık* olarak adlandırılacağını belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 61; Göze, 2009: 218) Rousseau, yönetim biçimlerinden demokrasinin, küçük devletlere; aristokrasinin orta büyüklükteki devletlere ve monarşinin ise büyük devletlere daha uygun yönetim modelleri olacağını iddia etmektedir. (Rousseau, 2018: 62; Göze, 2009: 218) Hiçbir yönetim demokrasi kadar kendi güvenliğini sağlayabilmek için çaba harcamamaktadır. (Rousseau, 2018: 64) Çünkü demokrasi, iç savaşa ve karışıklıklara sebebiyet veren en uygun, ancak diğer yönetimler arasında en üstün yönetim biçimidir. (Rousseau, 2018: 64-95) Bu sebeple Rousseau demokrasinin insanlar için değil ancak tanrıların yönetim biçimi olacağını vurgulamaktadır. (Rousseau, 2018: 64; Göze, 2009: 219) Rousseau’nun bu yönüyle Platon’dan etkilendiği açıktır. Aristokrasiyi ise Rousseau üçe ayırmaktadır. Birincisi basit halklar için uygun olarak nitelediği doğal aristokrasidir. İkincisi Rousseau’nun en iyi aristokrasi olarak vurguladığı seçime bağlı aristokrasidir. Üçüncüsü ise yönetimlerin en kötüsü olarak tanımladığı soydan geçme aristokrasidir. (Rousseau, 2018: 64-65; Göze, 2009: 220) Rousseau’ya göre hiçbir hükümet biçimi monarşi kadar güçlü değildir. Ancak bu güç halkın mutsuzluğunu ve yönetimin istikrarsızlığını da beraberinde getirmektedir. (Rousseau, 2018: 67-72; Göze, 2009: 220-221) Monarşide herşey tek amaca yönelmekle birlikte genel istem ikinci planda kalmakta ve özel istem öne çıkmaktadır. Bu durum hem halkın hem de devletin zararınadır. (Rousseau, 2018: 67) Rousseau’ya göre politik bütünlüğün kurulmasında¹⁷ ve gelişmesindeki amaca ulaşılabilmesi için olması gereken en iyi hükümet, devlet içinde her yurttaşın eşit

¹⁷ Rousseau’ya göre toplum sözleşmesinin amacı bireylerin güvenliğinin sağlanması ve mutluluğudur. Bu konu, Rousseau’da Güvenlik Anlayışı başlığında ele alınmaktadır.

olduğu, sömürgecinin olmadığı, dışarıdan gelenlerin yurttaşlığa alınmadığı, ancak yurttaş sayısının arttığı hükümet en iyisidir. (Rousseau, 2018: 80)

Egemenliğin yasama, yürütme ve yargı gibi organlara ayrılması egemenliğin bölünmesi olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. (Rousseau, 2018: 24-25; Göze, 2009: 214; Toku, 2015: 272-273) Egemen gücün parçalanması demek, onun yok olması anlamına gelmektedir. Ancak egemen güç tek olmakla birlikte basit bir yapıya sahiptir. (Göze, 2009: 214-215) Devletin yasama organı halk egemenliğinde, devredilemeyen bir yapıdadır. Yürütme organı ise kaynağını sözleşmeden değil yasalardan aldığından halkın efendileri değil, yöneticileridirler. (Rousseau, 2018: 95) Halk yöneticileri istediği zaman göreve getirmekte, istediği zaman görevden almaktadır. (Rousseau, 2018: 95) Yürütme ve yargı yasaları uygulamaya yönelik olduklarından kamu görevlileri eliyle gerçekleştirilmektedir. (Rousseau, 2018: 54; Toku, 2015: 272-273) Bu sebeple devlet, bireylerle egemen varlığın karşılıklı ilişkilerini düzenlemek amacıyla kurulan, hem yasaları uygulamak hem de siyasal ve toplumsal hakların güvenliğini sağlamakla görevli bir yapı olarak tanımlanmaktadır. (Rousseau, 2018: 54; Toku, 2015: 273)

Rousseau'ya göre devlet iki şekilde dağılmaktadır. Birincisi hükümet, devleti yasalara göre yönetmeyip devlet gücünü zorla ele geçirmektedir. Bu durumda devlet küçülerek hükümetle içiçe geçmekte ve paralel bir devlet ortaya çıkmaktadır. (Rousseau, 2018: 83) Bu yeni paralel devlet, halkın bir kısmı için artık efendiden, bir zorbadan başka bir şey değildir. (Rousseau, 2018: 83) Artık toplum sözleşmesi bozulmuştur, doğa durumundaki özgürlüklerine geri dönen insanlar kurulan paralel devlete itaat etmekle yükümlü değildirler. (Rousseau, 2018: 83) Rousseau'ya göre devletin dağılmasının ikinci nedeni ise hükümet üyelerinin herbiri ayrı ayrı devlet gücünü ele geçirmeleri durumunda olacaktır. (Rousseau, 2018: 83) Yasalara karşı gelerek oluşan yeni durumda, artık yönetici sayısı kadar hükümdar da vardır. (Rousseau, 2018: 83) Bu kargaşa ve dağınıklık ortamında hükümetle birlikte devlet de ya parçalanmaktadır ya da biçim değiştirmektedir. (Rousseau, 2018: 83)

Toplumsal sözleşme ile meşruiyetini kazanan, çeşitli organlarla hareket etme alanı bulan ve tüzel bir kişilik kazanan devlet, hem bireyler arası ilişkileri düzenleyerek toplumsal hayatın içinde yer almakta, hem de toplumsal bütünü temsil eden bireyüstü bir yapı kazanmaktadır. Bu durumda karşımıza Rousseau'nun

yanıtlaması gereken iki sorunsal çıkmaktadır: Devlet, doğa durumundan beri süregelen bireyin güvenliğini sağlamaya yarayan bir aygıt mı, yoksa politik bütünün oluşturduğu ve bireyin güvenliğinden daha çok kendi güvenliğini önceleyen bir Leviathan mı?

3.4.4. Jean Jacques Rousseau’nun Güvenlik Anlayışı

“Devlete adadıkları yaşamları bile bu sayede sürekli olarak korunmaktadır ve devleti savunmak için yaşamlarını tehlikeye attıkları zaman, ondan aldıklarını yine ona vermekten başka bir şey mi yapıyorlar? (Rousseau, 2018: 31)

Doğa durumunda herkesin bireysel gücü oranında elde ettikleri herşey üzerinde tasarruf yetkisi vardır. Ancak insanların kendi emekleri ile elde ettikleri mülkiyetlerinin güvenliğini sağlamaları bireysel güçleri ile sağlanabilecek bir durum değildir. (Rousseau, 2018: 19; Toku, 2015: 268) Bu sebeple herkes toplumsal sözleşmenin tarafı olarak tasarrufunda bulunan herşeyi ve bireysel yeteneklerini kamuya devreder. (Rousseau, 2018: 19-21) Bu devir Rousseau’ya göre mülkiyetin el değiştirmesi değildir. (Rousseau, 2018: 19-21; Toku, 2015: 268) Aksine bireylerin ilk mülk sahibi olması, geçinmenin sınırlarını aşmaması ve emekle elde edilmiş olması durumunda devletin kurulması ile birlikte mülkiyete yasal bir dayanak kazandırılmaktadır. (Toku, 2015: 268-269)

Doğa durumunda güvenliği tehdit altında bulunan mülkiyet, toplumsal sözleşme ile yasal bir dayanak kazanmakta ve herkesin saygı gösterdiği bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. (Rousseau, 2018: 19-21; Toku, 2015: 268-269) Devlet tarafından tesis edilecek bir güvenlik bireysel güvenlikten mutlak olarak daha sağlıklıdır. Rousseau’nun vurgulamak istediği, doğa durumunda bireysel olarak tesis edilen güvenliğin, mülkiyeti korumak için yetersiz kalması sebebiyle toplumsal sözleşme ile mülkiyetin güvenliğinin sağlanması devlete aktarılmaktadır. Devlet bu sayede hem kendi güvenliğini sağlarken hem de bireysel güvenliğini sağlamaktadır.

Rousseau toplum sözleşmesi ile birlikte insanların doğa durumuna göre şartlarının daha iyi olduğuna değinerek, aslında doğa durumunda sahip oldukları haklarından vazgeçmediklerini, sadece bireylerin faydalarını arttıran alış-veriş olduğunu belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 31) İnsanlar toplum sözleşmesi ile birlikte muallak bir durumdan kendileri için daha iyi ve daha güvenli bir duruma; doğa durumunda sahip oldukları bağımsızlıkları yerine özgürlüklere; bireysel tehditlerinin yerini kendi güvenlikleri; kendileri için tehdit oluşturan durumun sonlandırılması için de kamu gücünün ayrıcalıklarına sahip olmaktadır. (Rousseau, 2018: 31) İnsanlar yaşamlarını sözleşmeyle kurdukları devlete armağan etmeleri durumunda dahi sürekli güvenlik içerisinde bulunmaktadır. (Rousseau, 2018: 31)

Rousseau'ya göre bireylerin güvenliklerini sağlayan devletin varlığına karşı yönelen bir tehdit oluşması durumunda, bireylerin hayatlarını tehlikeye atarak devletlerini savunması, aslında o zamana kadar güven içerisinde bulunmalarını sağlayan devlete karşı borçlarıdır. (Rousseau, 2018: 31; Toku, 2015: 275) İnsanlar doğa durumundayken zaten yaşamlarını ve mallarını korumak için, başka bir ifadeyle bireysel güvenlikleri için, sürekli ve daha tehlikeli biçimde hayatları uğruna savaşıyorlardı. (Rousseau, 2018: 31) Artık sözleşmeyle kurulan devlette her yurttaş devletin güvenliği için savaşmak zorundadır. (Rousseau, 2018: 31; Toku, 2015: 275-276) Çünkü Rousseau'ya göre bireysel güvenliğin (mülkiyetin güvenliğinin) tesis edilebilmesi için önce devletin güvenliğinin tesis edilebilmesi gerekmektedir. (Rousseau, 2018: 31) Bu sayede insanlar doğa durumundan daha az tehdit altında olacaklar ve daha çok güvende olacaklardır.

Rousseau'ya göre toplum sözleşmesinin amacı sözleşmeye taraf olanların güvenliğinin sağlanmasıdır. (Rousseau, 2018: 32) Bu amacın gerçekleşebilmesi için de belirli araçlara sahip olunması gerekmektedir. (Rousseau, 2018: 32) Ancak bu araçlar tehlike ve kayıpları da beraberinde getirmektedir. Bireyler gerektiğinde kendi güvenliklerini tehdit edenlerin de güvenliklerini sağlamakla mükellef olurlar. (Rousseau, 2018: 32; Toku, 2015: 275) Dayanağı ise yasalardır. Devlet için tehdit oluşması durumunda yasanın emri ve hükümdarın onayı ile bireyler gerektiğinde yaşamlarını tehlikeye atacaktırlar. (Rousseau, 2018: 32) Çünkü Rousseau'ya göre güvenliklerini borçlu oldukları devlet o ana kadar bireylerin huzur ve mutlulukları için

varolmaktadır, ancak tehdit altındadır ve bireyler yaşamlarını feda ederek devletin yaşamasını sağlamaktadır. (Rousseau, 2018: 32; Toku, 2015: 275-276)

Rousseau, başka birinin yaşamına son veren insanın, başka bir ifadeyle katilin, öldürülmesi gerektiğini de güvenlik çerçevesinde ele almaktadır. (Rousseau, 2018: 32-33) Yurttaşlar kendi yaşamları üzerinde dilediği gibi tasarruf yetkisine sahip olmaktan çok kişisel güvenliklerinin korunmasını tercih etmektedir. (Rousseau, 2018: 32) Bu sebeple bir kişinin başka bir kişiyi öldürmesi, yasalara karşı gelen katilin artık sözleşmenin tarafı olmadığını göstermektedir. (Rousseau, 2018: 32) Bu durumda devletin güvenliği ile yasaları yok sayarak cinayet işleyen katilin güvenliği eş değerde değildir. (Rousseau, 2018: 32-33) Cinayet işleyen, artık yurttaş değil devletin düşmanı konumuna gelmektedir. Bu sebeple devletin güvenliği için yurttaşlıktan çıkan katilin savaş hukuku gereği öldürülmesi gerekmektedir. (Rousseau, 2018: 33)

Bazı olağanüstü durumlarda yasaların uygulanmasından gelen zorluklar devletin güvenliğinin sarsılmasına ve hatta yıkılmasına sebep olabilmektedir. (Rousseau, 2018: 119-122) Rousseau, devlet düzeninin bozulduğu, büyük tehlikelerin ortaya çıktığı bu durumları, bir başka tehlike olarak tanımladığı diktatörlükle dengelemektedir. (Rousseau, 2018: 119-122) Devletin karşı karşıya olduğu olağanüstü güvenlik önlemleri gerektiren durumlarda halkın güvenliği özel bir işlemle sağlanmaktadır. (Rousseau, 2018: 119-120) Rousseau güvenliği sağlama görevini, bu görevi başarıyla yürütecek olan bir kişiye vermektedir. (Rousseau, 2018: 120) Görevlendirme iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi güvenliğin tesisi için hükümetin yetkilerinin artırılması gerekiyorsa, hükümet üyelerinden bir ya da iki kişiye bu yetkiler verilmektedir. (Rousseau, 2018: 120) İkincisi ise yasaların bireylerin güvenliğini koruyamayacak olması durumunda, her işlemi tesis etmeye yetkili bir kişi seçilir ve yasaları bu kişi yapar. (Rousseau, 2018: 120) Bu durumda halk egemenliği askıya alınmaktadır. Ancak toplum, önceliği devletin güvenliğinin sağlanmasına verdiği için genel istem kararsız değildir. (Rousseau, 2018: 120) Rousseau, olağanüstü durumlarda verilecek bu yetkinin süresinin kısa olması ve çok uzatılmaması gerektiğini belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 122) Güvenliğin tesisi için gereken diktatör, ya devleti yok olmaktan kurtarmaktadır ya da birlikte yok olmaktadır. (Rousseau, 2018: 122)

Şüphe yok ki Rousseau, toplum sözleşmesi ile amaçladığı bireylerin (mülkiyetlerinin) güvenliğinin sağlanması ise de önceliğini devletin güvenliğine kaydırmaktadır. Yurttaşlarının güvenliğinin sağlanması amacıyla, her bir yurttaşın doğa durumundaki haklarından vazgeçerek toplum sözleşmesinin tarafı olması ile kurulan devlet, yurttaşlarının gerektiğinde hiç düşünmeden devleti için yaşamlarına son veren birer mekanizmaya dönüşmektedir. Her ne kadar Rousseau'da Hobbes gibi bireylerin can ve mal güvenlikleri için kaygılanarak devlet aygıtını güvenliğin tesisinde araçsallaştırmak istese de, insan eliyle oluşturulan bir yapının güvenliğinin bekçisi olarak, yurttaşları, birer güvenlik aygıtı olarak kullanmasına engel olamamıştır. Ayrıca güvenliklerinin öncelendikleri bireyler, katil olarak suç işlemeleri durumunda, yurttaşlıktan çıkarılmakta ve devlet ile eş değer tutularak savaş hukuku kuralları işletilmekte ve yaşamlarına son verilmektedir. Bu noktada Rousseau kendi içinde çelişmektedir. Rousseau, Toplum Sözleşmesi eserinde “devletin düşmanı insanlar değil, yine başka devletlerdir; çünkü özlere birbirinden ayrı olan şeyler arasında hiçbir gerçek ilişki”nin kurulamayacağını açıkça belirtmektedir. (Rousseau, 2018: 10) Ancak güvenlik söz konusu olunca Rousseau'da düşünce değişerek, devletin güvenliği ağırlık kazanacaktır. Son olarak Rousseau, her ne kadar bireyin güvenliği üzerinden devletin varlığını temellendirse de, insan eli ile kurulan bu aygıtın güvenliği, Rousseau için öncelikli olmaktadır.

3.5. AYDINLANMA ÇAĞI DÜŞÜNÜRLERİNİN GÜVENLİK SORUNSALINA YÖNELİK ÇÖZÜMLEMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Toplumsal Sözleşme kuramcılarının (Hobbes, Locke ve Rousseau) ortak paydası, doğa durumu teorisi zemininde, toplumsal örgütlenme aracı ihtiyacını karşılayacak olan devlete, temel dayanak oluşturulmak istenmesidir. Hobbes'a göre doğa durumu, kargaşa ortamında insanlar için güvenliğin olmadığı bir düzensizlik hali olarak tanımlanırken (Hobbes, 2014: 99-101; Toku, 2015: 175; Martinich, 2013: 265); Locke'da doğa durumu, insanların özgür ve eşit bir yaşam sürdüğü (Locke, 2018: 13-105; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 165; Göze, 1998: 163; Toku, 2015: 210; Woolhouse, 2011: 214-215); Rousseau'da ise, doğa durumunda insanlar önce iletişimde olmadıkları için kendi kendine yetecek kadar yiyecek, içecek ve güvenlik

ihtiyaçlarını karşılarken, zamanla etkileşimde bulundukları, zekâlarının geliştiği ve eşitliksiz ve güvenliksiz bir sürece evrildikleri bir durum olarak ele alınmaktadır. (Rousseau, 1968: 102-115-164-173; Göze, 2009: 204-211)

Her üç düşünür de doğa durumunda bulunan insanın güvenlik ihtiyaçlarını, giderilmesi gereken en önemli gereksinim olarak görmekte ve bu sebeple toplumsal düzenin inşasını başlatarak devlet aygıtını oluşturmaktadır. Böylelikle insanların güvenliklerinin sağlanacağı bir yapı ortaya çıkacaktır. Bu kapsamda üç düşünürün de ortaya koydukları güvenlik paradigmaları, günümüz modern güvenlik yaklaşımlarını da etkileyerek, modern güvenlik yaklaşımlarının güvenlik çözümlemelerine katkı sağlamaktadır. Toplumsal sözleşme kuramcılarının (Hobbes, Locke ve Rousseau) modern güvenlik yaklaşımlarına etkileri “Sonuç” bölümünde ayrıca değerlendirilecektir.

Doğa durumu üzerine inşa edilerek toplumsal sözleşme ile dayanak oluşturulan devlet, Hobbes’ta insanların güvenliklerini sağlamak, varlıklarını sürdürebilmek ve mutluluk içerisinde yaşayabilmeleri için, herkesin kendi iradesini tek bir kişiye ya da oy çoğunluğu ile seçecekleri bir heyete devretmesi olarak tanımlanırken (Hobbes, 2014: 137-143; Göze, 1998: 138; Toku, 2015: 179); Locke’da belirli sayıdaki insanların, sözleşmenin tarafı olan herkesin mülkiyetlerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla oluşturulan bir siyasal yapı (Locke, 2018: 133; Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 188; Göze, 1998: 166; Toku, 2015: 233-241 Woolhouse, 2011: 216); Rousseau’da ise, yalnız üyelerinin birleşmesiyle kurulmuş ve en önemli işlevinin kendi varlığını korumak olan bir tüzel kişi olarak tanımlanmaktadır. (Rousseau, 2018: 28) Görüldüğu üzere toplum sözleşmesi kuramcıları (Hobbes, Locke ve Rousseau) devleti, güvenlik ekseninde ele almaktadır.

Hobbes, güvenlik sorunsalını devlet üzerine inşa etmektedir. Sözleşme ile kurulan devlet, doğa durumundaki insanlar arası kargaşaya ve savaşa son vermektedir. Çünkü Hobbes’a göre insanlar arası eşitlikten, eşitsizlik doğmaktadır. (Hobbes, 2014: 99-100) Ve bu durum sürekli bir çatışma meydana getirmektedir. Toplumsal barışı ve toplumu oluşturan bireylerin güvenliğini sağlayacak olan ise, Leviathan-devlet’tir. Hobbes’un devleti, insanüstü bir yapıdadır. Bu sebeple devletin güvenliğinin tehlikeye girmesi durumunda insanların da güvenlikleri kalmayacak ve doğa durumuna geri dönülecektir. Hobbes’un devletin merkezine yerleştirdiğu güvenlik sorunsalı, aynı

zamanda devletin en önemli dinamiğidir. Bu sayede güvenlik kavramını geniş bir perspektifte ele alan Hobbes, güvenlik litaretürüne adalet, hukuk, hakkaniyet ve eğitim kavramlarını da ekleyerek, bu konularda devletin çözüm üretememesi durumunda ise, devletin güvenliğinin tehdit altında olacağını iddia etmektedir. (Göze, 1998: 142; Hobbes, 2014: 249-258)

Locke, güvenlik sorunsalını birey odaklı ele alarak bireyin mülkiyetini, başka bir ifadeyle canlarının, mallarının ve özgürlüklerinin, güvenliğini öncelemektedir. (Locke, 2018: 100-131-223-230; Locke, 2017: 73-74) Bireysel güvenliği sağlayacak ise, yasalarla yetkileri sınırlandırılmış devlettir. Locke'a göre devlet, Hobbesyen devlet yaklaşımının aksine, bir amaç değil, mülkiyetin güvenliğinin tesisinde kullanılan bir araçtır. Bu sebeple Locke, mutlak yönetim biçimlerinden monarşiyi ağır şekilde eleştirmektedir. Çünkü doğa durumunda bulunan insanlar güvenliklerinin sağlanması amacıyla haklarından vazgeçerek sözleşmenin tarafı olmakta iken, monark, sözleşmenin tarafı olmayarak hem doğa durumundan gelen haklarını korumakta, hem de sınırsız yetki ile devleti yönetmektedir. (Locke, 2018: 99-102-141-144) Bu durum Locke'un oluşturduğu sınırlandırılmış devlet modeli ile de örtüşmemektedir. Locke tutarlı bir yaklaşım göstererek, bireyin güvenliğini tehdit edecek herhangi bir yapının oluşumunu engellemek istemektedir. Bu şekilde karşı olduğu bir diğer husus ise keyfi iktidardır. (Locke, 2018: 146-147) Locke keyfi iktidarın da yasaların koyduğu kuralların dışında hareket etmesi durumunu bireyin güvenliği için tehdit olarak algılamaktadır. Locke güvenliği, bireyin mülkiyetinin üzerine inşa ettiğini bir kez daha vurgulayarak, bireysel özgürlüklerin tehdit edilmesi durumunda bireyin savunma hakkının doğacağını belirtmektedir.

Rousseau'nun ise güvenlik yaklaşımı, mülkiyetin güvenliğinin sağlanabilmesi için devletin güvenliğini öncelemektedir. Rousseau'ya göre doğa durumunda insanlar mülkiyetlerinin ve canlarının güvenliklerini sağlayacak güçte değillerdir. Mülkiyetin güvenliğini sağlamak bireysel gücün üstünde bir güç gerektirmektedir. (Rousseau, 2018: 19-21; Toku, 2015: 268-269) Rousseau bu gücün yegane sahibinin devlet olduğu kanaatindedir. Bu sayede devlet, mülkiyetin ve insanların güvenliğini sağlayabilecek tek aygıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak önemli olan devletin güvenliğinin tesis edilmesidir. Rousseau, bu sebeple bireyleri güvenlik içerisinde birer araç konumuna getirmektedir. Çünkü devletin güvenliğinin devamlılığı için

gerektiğinde yurttaşlar canlarını vermekten çekinmeyeceklerdir. Rousseau'nun güvenlik sorunsalını devlet üzerine inşa ederek devletin güvenliğini başat aldığının bir diğer vurgusu ise, yurttaşların cinayet işleyerek yurttaşlıktan atılması ve devlet ile eş değer görülerek devletin bir düşmanı, devlet için bir tehdit olarak algılanması sebebiyle yaşamına son verilmesidir. (Rousseau, 2018: 32-33) Dar anlamda güvenlik, insanlara yönelik tehdit ve tehlikenin en aza indirilerek, insanların yaşamlarını huzur içerisinde geçirebilecekleri bir ortamın varlığıdır. Ancak Rousseau, devlete yönelik tehdit ve tehlike olması durumunda, insanların yaşamlarının değersizleştiğini ve gerektiğinde yaşamlarını devlet için feda etmelerini isteyecektir. Çünkü insanlar doğa durumunda kaldıklarında zaten sürekli tehdit ve tehlike altında olacak, mülkiyetlerinin güvenliğini sağlayamayacak güçte olacaklardır. En azından devlet, toplumsal ve siyasal yaşamı inşa ederek, insanların hem yaşamları hem de mülkiyeti, belirli bir süre güvende olabilecektir.

Sonuç olarak, devlet, insan eliyle yaratılmıştır, toplumsal düzeni inşa etmektedir ve insanlar arası ilişkileri düzenlemektedir. Ayrı bir tüzel kişilik kazanarak, uluslararası sistemde tabiyetinde bulunan insanlar adına söz sahibi olmaktadır. Bu durumda tüzel kişiliğin güvenliği mi öncelenmeli, yoksa tabiyetinde bulunan insanların güvenliği mi? Her üç düşünür de güvenliği, doğa durumundan devletli topluma geçişte, yani toplumsal sözleşme kuramı çerçevesinde bireyin güvenliğini önceleyerek devleti oluşturmakta iken, sonrasında ise ortaya çıkan bu yeni siyasal aygıt (devlet), artık farklı bir boyutta ele alınmaktadır. Şöyle ki, sözleşme sonucu devlet aygıtı oluşturularak, devlete tüzel kişilik kazandırılmakta ve üç düşünür de güvenliği yeniden şekillendirerek, birey ya da devlet ekseninde tekrar kavramsallaştırmaktadır.

Hobbes'un güvenlik sorunsalına yaklaşımı devlet ekseninde olmakta ve güvenliği, devletin güvenliği üzerine inşa etmektedir. Devletin güvenliği, bireyin güvenliğinden önce gelmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Hobbes İngiltere'si, iç savaflara tanıklık etmektedir, çünkü burjuvazi iktidar kavgasındadır. Hobbes bu kargaşa ortamının sona ermesi ve güvenliğin inşası için, monarkın egemenliğinde doğacak olan Leviathan-devlet(in) güvenliğinin sağlanması durumunda, barış ve huzurun geleceği kanaatindedir.

Locke İngiltere'si ise iç savaşın sona erdiği, burjuvazinin iktidardan pay aldığı bir süreç içerisinde. Doğal olarak Locke, güvenliği bireyin güvenliği üzerinden değerlendirmektedir. Burjuvazinin monarkın sınırsız yetkileri ile yönettiği devlete ihtiyaç kalmamıştır. Devlet artık sınırlandırılmalı, mülkiyetin, özgürlüklerin ve insanların yaşamının güvencesi olmalıdır. Locke, Hobbes'un Leviathan-devlet güvenliğine eleştiri getirerek bireyin güvenliğine odaklanmaktadır. Güvenliğe yaklaşımları açısından Hobbes ve Locke kesin çizgilerle ayrılmaktadır.

Hobbes ve Locke 17'nci yüzyıl düşünürlerinden olmasına karşın Rousseau, 18'inci yüzyıl aydınlanma düşünürlerindendir. Rousseau'nun yaşadığı dönemde Fransa, monarşi ile yönetilmektedir. 17'nci yüzyıldan itibaren hareket kabiliyeti artan burjuva sınıfı, 18'inci yüzyılda Fransa'da yaşanan toplumsal çatışmayı fırsata çevirerek, eşitlik, özgürlük gibi siyasal söylemlerle iktidar olmalarının yolunu açacaktır. Bu dönemde aynı zamanda modern devletin temelleri de atılmaktadır. Modern devleti inşa sürecine önemli katkı sağlayacak olan Rousseau, güvenliği Hobbes gibi devletin merkezinde kavramsallaştıracak, ancak Hobbes'tan farklı olarak devletin güvenliğini mülkiyetin güvenliği çerçevesinde ele alacaktır. Rousseau, bireylerin güvenliğini öncelememekte, devletin güvenliğinin tesisinde bireyi araçsallaştırmaktadır. Ancak Hobbes, devletin güvenliğini, devlet aygıtının korunması ve savunulması yönünde kavramsallaştırırken; Rousseau ise mülkiyetin güvenliği ile devletin güvenliği kavramlarını eş anlamda kullanmaktadır. Rousseau'nun güvenliği devlet ekseninde ele almasındaki en önemli sebep, burjuva sınıfının ihtiyaç duyduğu, yetkileri sınırlandırılmış modern devletin elindeki güç aygıtları ile artık bireylerin değil, mülkiyetin güvenliğinin öncelenmesidir. Locke ve Rousseau'nun güvenlik yaklaşımları ise, sınırlandırılmış devlet yönünden ortak iken, Locke mülkiyeti Rousseau'dan daha geniş yorumlayarak, mülkiyetin insanların can, mal ve özgürlüklerini kapsadığını belirtmekte ve birey odaklı bir güvenlik yaklaşımı benimsemekte; Rousseau ise mülkiyeti dar anlamıyla, yani insanların tasarruflarında bulunan sermaye olarak yorumlayarak, güvenliğin merkezine devleti koymakta ve mülkiyetin güvenliği için devletin güvenliğinin esas olduğu iddiasındadır.

SONUÇ

Birey tek başına sosyal bir anlam ifade etmemektedir, ancak toplum içinde anlam kazanabilmekte ve bulundukları eylemlere göre de toplumsal bir karşılık elde etmektedir. Bu sebeple, insan doğası gereği (Platon’a katılarak) sosyal bir varlıktır.

Güvenliğin kaynağı insandır. Güvenlik, aynı zamanda insanın tabiatından beslenmektedir. Bu sebeple güvenlik kavramı, insanın temel ihtiyaçlarından birini ifade etmektedir. İnsanlar ilk çağlarda kendi güvenliğini ateş, taş ve yaptıkları kesici-delici aletlerle sağlarken, zamanla niteliği ve niceliği değişen risk ve tehditlere karşı kullanılan savunma araçları ve stratejiler de değişim göstermiştir. Ancak güvenlik sorunsalı her ne kadar bireyin tehdit ve tehlikelerden korunmasına yönelik alınacak tedbirler olarak anlamlandırılırsa da, aynı zamanda toplumun güvenliğini hatta devletin güvenliğini kapsayan geniş bir alanda değerlendirilmektedir.

Gerçekten de güvenlik üzerine yapılan akademik çalışmalarda, güvenlik üzerine birçok tanım üretilmekte ve farklı açılardan değerlendirilmektedir. Bu durum, bireyin ya da toplumun güvenlik taleplerinin çok yönlü istek ve ihtiyaçlarından kaynaklandığı sonucuna götürmektedir. Bu sebeple teorisyenler arasında güvenlik için belirlenen rol de farklılık göstermektedir.

Güvenlik sorunsalı, devletlerin ve toplumların barındırdıkları örf-adet, kültür ve değerlerine ve hatta coğrafi özelliklerine göre değişiklik gösterirken, bu durum birey-devlet ilişkisinde çatışma-uzlaşma ilişkisini de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında birey-devlet güvenlik sorunsalının kökeni, ilk sivil devletlerine kadar uzanmaktadır.

İnsanlığın uygar topluma geçmesi ile birlikte, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinden güvenliğin tesis edilmesine kadar birçok konuda insanlar siyasal örgütlenme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu sebeple çareyi devlet örgütlenmesinde bulmuşlardır. Antik Yunan düşünürlerinden Platon ve Aristoteles devleti, ilk olarak “organik devlet” çerçevesinde kavramsallaştırarak, insandan ayrı ve doğanın bir parçası olarak kabul etmişlerdir. Sonrasında ise Platon, devletin varlığını doğa durumu üzerinden ele alarak toplumsal sözleşme kuramı temelinde açıklamaktadır. Platon’un “Yasalar” isimli kitabında ele aldığı ikinci ideal devleti, yasalar ile sınırlandırılmış, bireyin mutluluğunu ve erdemini önceleyen, bireyin güvenliğinin sağlanması için

kullanılan bir aygıt konumuna gelmektedir. Bu yönüyle Platon'nun devlet-güvenlik ilişkisi çerçevesindeki konumu, Locke'un birey odaklı oluşturduğu devlet-güvenlik yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir.

Marxist teorisyenler her ne kadar özgül bir devlet yapısı ortaya koymasalar da devleti, egemen sınıfın elinde bulundurduğu ve bu sınıfa hizmet eden, bu sebeple yok edilmesi gereken bir baskı aracı olarak ele almaktadırlar. Bu yönüyle devlet, marxist teorisyenler tarafından aydınlanma çağı düşünürlerinden farklı açıdan kavramsallaştırılmıştır. Çünkü her üç düşünür de devleti olması gereken bir siyasal örgütlenme aracı olarak ele almaktadır. Marxizm, siyasal ve toplumsal olayları, ekonomi üzerinden ele almaktadır. Bu sebeple güvenlik sorunsalı, Marxsist teorisyenler için bir tür liberal düzenin tesis edilmesini kolaylaştırmak ve güvenliğin araç olarak kullanılarak siyasetin sürekli olarak tasarlanarak toplumun yeniden şekillendirilmesi şeklinde cevap bulmaktadır. Ayrıca Neocleous, özellikle Locke ve Rousseau'nun güvenlikle ilişkilendirdiği özgürlük ve mülkiyet kavramları arasında yakın bir ilişki olduğunu, liberalizmde özgürlüğün mülkiyete tabi kılındığını ve mülkiyet ile sermayenin gelişebilmesi için güvenliğin zorunlu bir kavram olarak dayatıldığını iddia etmektedir. (Neocleous, 2013: 126; 2014: 48-49) Locke'un birey ekseninde kavramsallaştırdığı güvenlik, can, mal ve özgürlüklerin korunması olarak algılanırken, Rousseau'nun devlet ekseninde kavramsallaştırdığı güvenlik ise, mülkiyetin korunması olarak algılanmaktadır.

Weberyan devlet kuramı ise devleti, meşru şiddet kullanma tekeline sahip siyasal birlik olarak tanımlamaktadır. Weber, modern devleti yasalarla sınırlandırmış, aynı zamanda yasaların devletin coğrafi sınırları içerisinde geniş bir hâkimiyet alanı bulunduğunu iddia etmektedir. (Fildiş, 2018: 1869; Weber, 1986: 80) Weberin modern devlet kuramını, Locke ve Rousseau'nun devlet kavramları üzerine inşa ettiği açıkken, Hobbescu devlet yaklaşımından (emir-itaat zinciri dışında) uzaklaşmaktadır. Weber'in güvenlik sorunsalına yaklaşımı ise devlet-güvenlik ekseninde değerlendirilmesi gerekmektedir. Weber, şiddet tekeli devlete vererek, güvenliğin tesisini devlet eliyle gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Weber, güvenlik sorunsalını Hobbes ve Rousseau'nun güvenlik yaklaşımları doğrultusunda değerlendirdiği, ancak Locke'un güvenlik yaklaşımı ile örtüşmediği sonucu çıkmaktadır.

Toplum Sözleşmesi kuramcılarında olan Thomas Hobbes, doğa durumunda kaosun hâkim, insanların hayatlarının yalnız, kısa, kötü ve güvenliksiz olduğunu belirterek tek sözleşme kapsamında devleti ve yurttaşları birleştirmiştir. Böylelikle Hobbes'a göre devletin kaderi ile toplumun kaderi birleşmiştir. Hobbes, devlet ile bireyi güvenlik sorunsalı noktasında ayırmaktadır. Devletin güvenliğini merkezinde bireyin güvenliğini öncelediği neredeyse hiçbir söylemde bulunmamıştır. Hobbes'u devletin güvenliğine sürükleyen sebep ise yaşadığı dönemdir. Tarih, kişilerin fikirlerinin beslenmesinde, şekillenmesinde ve fikirlerini üretmesinde başat olgudur. Hobbes'un yaşadığı dönem İngiltere'si burjuvazinin yönetimde söz hakkı istediği ve iki büyük devrime ev sahipliği yapacak olan dönemdir. Kargaşa hâkimdir. Hobbes'u besleyen ve düşüncelerini şekillendiren de bu kargaşa ortamıdır. Yeterli güce erişemeyen burjuvazi monark ile uzlaşmak istemektedir. Bu sebeple Hobbes, güçlü bir devlet yaratarak kargaşa ortamına yani güvensizlik ortamına pan-zehir sunmaktadır. Devletin güvenliğini önceleyen Hobbes, güvenlik kavramsalına eğitim, hukuk, adalet ve sosyal barış kavramlarını da ekleyerek bilinenin aksine güvenliği geniş bir perspektifte ele almaktadır. Her bir kavram Hobbes için güvenliğin önemli unsurlarıdır ve bu unsurlar devletin güvenliğinin sağlanmasında birer araçtır.

Siyaset teorisyenlerinin önde gelen düşünürlerinden Thomas Hobbes, yaşamı ve eserleri ile günümüzde halen önemli bir yer tutmakta ve çalışmalar yapılmaktadır. Hobbes'un devlet ve güvenlik üzerine yaptığı çalışmalar, yaşadığı dönemden bugüne kadar devletlerin güvenlik politikalarının şekillenmesinde rol oynamaktadır. Başka bir ifadeyle, Hobbes'un güvenlik sorunsalına önerdiği çözümler üzerinden geçen yaklaşık dört yüz yıllık süreç içerisinde, halen güncelliğini koruduğunu ve realist yaklaşımın temellerini oluşturduğunu görmekteyiz. Realist akım, Hobbes'un izinde olduğunu göstererek güvenliği devletin başat unsuru olarak görmüştür. Realist akımın olgunluk dönemi olarak gösterilen neo-realist akım ise, Soğuk Savaş'ın gölgesinde ürettiği ulus-devlet merkezli güvenlik teorileri ile devletin güvenliğini ön plana çıkarırken, bireysel ihtiyaçları karşılayacak güvenlik taleplerini ihmal etmektedir. Realist akım ise dar güvenlik anlayışı çerçevesinde, değişen dünya düzenine ayak uyduramamış, ortaya çıkan yeni güvenlik sorunsallarına cevapsız kalmış ve güncelliğini kaybetmiştir. Hobbes'un devletin güvenliğini esas alan güvenlik araçlarından sadece dış politika eksenli güvenlik argümanlarından faydalanan klasik güvenlik yaklaşımları,

Hobbes'un iç güvenlik araçları olarak önerdiği eğitim, hukuk, adalet ve sosyal barış araçlarına ise kayıtsız kalmıştır.

Locke ise bireysel güvenliği öncü tutarak devleti, mülkiyetin (can, mal ve özgürlük) güvenliğinin sağlanmasında araçsallaştırmaktadır. Bu kapsamda devletin yasalarla sınırlandırılması gerektiğini, mutlak iktidarın ve keyfi iktidarın varlığının bireyin güvenliği için tehdit oluşturduğunu belirtmektedir. Locke, "özgürlük" kavramına ayrıca önem vererek, güvenlik paradigması içerisinde kavramsallaştırmıştır. Bir kişinin başka bir kişiyi egemenliği altına alması durumunda, egemenlik altına giren bireyin güvenliği tehlikeydedir. Bu bağlamda bir kişinin özgürlüğünün kısıtlanması da güvenliğinin ortadan kalkmasını doğuracaktır.

Locke'un özgürlük kavramını, güvenlik içerisinde ele alması, günümüz eleştirel güvenlik yaklaşımlarından Frankfurt Okulu'nun ve Galler/Aberyswyth Okulu'nun, klasik güvenlik anlayışına katkıda bulunarak güvenlik kavramı içerisinde genişlettiği "özgürleşme" kavramı ile benzer nitelikler taşımaktadır. Her ne kadar özgürlük kavramının güvenlikte içselleştirilmesi, dayanağını Locke'da liberal düzen inşası doğrultusunda; Eleştirel Yaklaşım'da ise Marxist ideoloji temelinde şekillendirilse de, her iki yaklaşımın birey odaklı güvenlik inşası dikkat çekmektedir. Eleştirel okul ile Locke arasındaki bir diğer ortak nokta ise, bireyi güvenliğin merkezinde tutarak devleti araç olarak görmeleridir. Locke ve Eleştirel yaklaşım, bireylerden meydana gelen bir topluluk olan devleti araç olarak görerek, bireylerin güvenliğin nihai nesnesi olarak ele almakta ve güvenliğin birincil önceliğinin birey olması gerektiğini belirtmektedirler. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası düzlemde değişim ve dönüşüm meydana gelmekte ve bu durumdan güvenlik algısı da etkilenmektedir. Bu dönemde bireyin güvenliğini merkezine Eleştirel Teori çevresel, ekonomik, siyasi, toplumsal güvenlik teorileri, güvenlik terminolojisinde yerlerini almış ve bu alanlarda akademik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak güvenlik terminolojisinin genişlemesi ve derinleşmesi farklı sorunsalları da beraberinde getirmektedir. Güvenlik kavramının girdiği her alanda güvenlik sektörleri oluşmakta ve bu sektörlerde güvenlik metalaştırılarak piyasalaştırılmaktadır. Bu durum bireyin güvenliğini ikincil plana almaktadır.

Rousseau'nun güvenlik sorunsalına aradığı çözüm Hobbes ile benzer özellikler taşımakla birlikte, görüş farklılıklarını da bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda

Rousseau, yurttaşların devlete bağlı olmasıyla özgür olacaklarını, devletin tehdit altında olması durumunda yurttaşların hayatlarını tehlikeye atarak devletin güvenliğini sağlayacaklarını ve dayanağının da yasalar olacağını belirtmektedir. Hobbes'un güvenlik sorunsalına yaklaşımı devlet ekseninde ve sadece devletin iç ve dış tehditlere yönelik alması gereken önlemleri kapsamakta iken; Rousseau'nun yaklaşımı ise mülkiyetin korunması için devletin güvende olması gerektiği yönündedir. Başka bir ifadeyle Rousseau'nun güvenlik tanımlaması, mülkiyetin güvenliğinin sağlanması anlamına gelmektedir.

Rousseau'ya göre devletin varlık sebebi, doğa durumunda herkesin kendi emekleri ile elde ettikleri mülkiyetlerinin güvenliğini bireysel güç ile sağlayamamaları sebebiyle toplumsal sözleşme ile kurulan devletin varlığında herkesin mülkiyete saygı duyduğu yasal bir dayanak kazandırmaktır. Rousseau'nun devlet odaklı güvenlik yaklaşımı, günümüz klasik güvenlik yaklaşımları ile benzerlik gösterse de, Hobbes'un güvenlik düzleminde şekillenen klasik yaklaşım, güvenlik kavramını dar bir çerçevede şekillendirmesi sebebiyle Rousseau'nun mülkiyet-devlet ilişkisi üzerine inşa ettiği güvenlik kavramını eksik bırakmaktadır. Rousseau'nun güvenlik yaklaşımı, devletin tehdit ve tehlike altında olması durumunda bireyin güvenliği ve yaşamı önem taşımamakta ve devletin güvenliği birincil olmaktadır. Dolayısıyla devletin sınırları içerisinde bulunan mülkiyetin güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu sebeple klasik yaklaşım, güvenliği dar kapsamda şekillendirmesi sebebiyle Rousseau'nun güvenlik taleplerini karşılayamamaktadır.

Her ne kadar Hobbes ve Locke'un güvenlik sorunsalına yaklaşımları günümüz güvenlik yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilse de, Rousseau'nun mülkiyet-devlet ilişkisi ekseninde ele aldığı güvenlik sorunsalı eksik bırakılmıştır. Bu sebeple, özellikle tezde ele alınan Rousseau'nun güvenlik sorunsalına yönelik çözüm önerileri, yeni araştırmaların yapılacağı bir alan yaratmakta ve literatüre önemli katkı sunma potansiyeli içermektedir.

Son olarak, kapitalizm güvenlik üzerine inşa edilmiştir. Toplumsal Sözleşme kuramcıları dâhil birçok siyaset felsefecisi devleti, insanların güvenliğinin sağlanması için bir araç olarak ya da güvenliğinin sağlanması gereken bir yapı olarak tasvir etmektedir. Burada sorunun kaynağı ne devletin güvenliğidir ne de bireyin güvenliğidir. Sorunun kaynağı mülkiyetin güvenliğinde aranılması gerekmektedir.

Bugün finans kapitalizmi içerisinde yer alan bankacılık ve finans sistemi dijitalleşmenin de etkisiyle hızla büyümüş, insanlara sunduğu ürünlerle ve küresel çapta kolay yatırım ve tasarruf aracı olması sebebiyle piyasalaştırılmıştır. Ancak bu kadar büyümüş, gelişmiş ve küreselleşmiş bir sistem, sadece bir spekülasyon ile yok olma tehlikesi yaşamaktadır. Bir bankanın batacağının söylentisi ve bu söylentinin halk arasında hızla yayılması durumunda, gerçekte finansal yapısının çok güçlü olmasına karşın bankadaki tasarruf sahiplerinin mevduatlarını çekmesi durumunda karşılaşacağı durum, iflastır. Bu örnekleri kapitalist işlem araçlarının neredeyse tamamında görmek mümkündür. Bir başka örnek verecek olursak 1929 ekonomik buhranıdır. 24 Ekim 1929 gününe kadar ABD, o güne kadarki en güçlü dönemini yaşamakta, fordist üretim ile birlikte ticaret gitgide büyümektedir. Şirket karları maksimum düzeydedir. 24 Ekim günü halk arasında yayılan bir söylenti üzerine, insanlar telaşlı bir şekilde tasarruflarında bulunan hisse senetlerini satmak isteyecek, yaşanan panik havası borsanın iki yıl içerisinde %90'dan fazla değer kaybetmesine, binlerce bankanın, ticaret ve sanayi şirketlerinin batmasına neden olacaktır. (Buluş ve Kabaklı, 2010: 4-5) Çünkü sistem güvenlik üzerine kurulmuştur. Bu sebeple burjuvazinin önceliği, Rousseau'nun kapsamını belirlediği mülkiyetin güvenliğinin sağlanmasıdır. Devlet ve bireyler ise güvenliğin sağlanmasında birer araçtır. Her üç düşünürün güvenlik paradigmaları burjuvazinin söylemlerinde karşılık bulsa da, özellikle mülkiyetin güvenliği sorunsalı, Rousseau'nun güvenlik savları üzerine inşa edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M. A, F. Çulha Zıpcı, R. Ergün. (2005). *Kral - Devletten Ulus - Devlete*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Ağaoğulları, M. A. (2009). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitapevi.

Ağır, B. S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 11(22): 97-131.

Akgül-Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*. 8(30): 43-73.

Akın, İ. F. (2013). *Devlet Doktrinleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aristoteles. (2017). *Politika*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Dağıtım.

Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Çev. Korkmaz Alemdar. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Aydın, K, Hanağası, U. B. (2017). Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (33): 57-86.

Aytaç, A. M. (2014). Dünya Görüşü ve İdeoloji. *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler* (ss. 105-139). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bakan, S, Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü Ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*. 4(2): 135-152.

Baran, T, Macar, E. (2017). Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(54): 251-259.

Barbak, A. (2015). Sivil Kontrol Kavramının 17'nci Yüzyıldan Günümüze Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 70(4): 869-902.

Barbak, A. (2018). *Devlet ve Değişen Güvenlik Anlayışı*. Quo Vadis: Kamu Yönetimi (ss. 309-353). Ankara: Nika Yayınevi.

Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 5(18): 69-85.

Baysal, B, Lülecı, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 11(22): 61-96.

Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 8(14): 70-96.

Birdişli, F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 10(20): 229-256.

Brauch, H.G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler*. 5(18):1-47.

Buluş, A, Kabaklarlı, E. (2010). 1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 10(19): 1-22.

Coşkun, S. (2013). Jean Jacques Rousseau. *Siyaset Felsefesi Tarihi*. (ss. 294-309). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Çiğdem, A. (1997). *Bir İmkan Olarak Modernite Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çüçen, K. (2006). Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri Ve Eleştirisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (): 25-34.

Ekşi, H. (2010). Bugünü Anlamak İçin Max Weber'i Yeniden Okumak. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(11): 187-198.

Emeklier, B. (2011). Thomas Hobbes Ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. ?(13): 99-123.

Emeklier, B. (2011). Thomas Hobbes Ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 4(13): 99-123.

Ergül, N. (2012). Yeni Güvenlik Anlayışında Birleşmiş Milletler'in Rolü ve Uygulamaları. *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (ss. 165-211). İstanbul: Ecem Basın Yayın Reklamcılık.

Eroğul, C. (2014). *Devlet Nedir?*. İstanbul: Yordam Kitap.

Fildiş, B. (2018). Marx, Durkheim Ve Weber Üzerinden Klasik Dönem Sosyolojisinde Modern Devlet Ve Modern Ordular. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 11(3): 1860-1876.

Giddens, A. (2000). *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.

Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları*. Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Göze, A. (1998). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Gözler, K. (2007). *Devletin Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Güvenlik. (1979). *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi* içinde (Cilt. 5, s. 462-463). İstanbul: Meydan Yayınevi.

Güvenlik. (1986-1987-1988). *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 10, s. 215-216). İstanbul: Ana Yayıncılık.

Hobbes, T. (2014). *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kılıçoğlu, İ. (2015). Aydınlanma'nın Felsefi Temellerinin Tartışılması II. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 0(5): 333-359.

Kolasi, K. (2014). Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?. *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*. (ss. 121-155). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Köseoğlu, B. (2012). *Toplum Sözleşmesi Kuramcılarında Hak ve Özgürlük Kavramları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: T. C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Locke, J. (2017). *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*. Çev. Melih Yürüşen. Ankara: Liberte Yayınları.

Locke, J. (2018). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. Çev. Doç. Dr. Fafri Bakırcı. Ankara: Eksi Kitaplar.

Martinich, A.P. (2013). *Thomas Hobbes*. Çev. Akın Terzi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Neocleous, M. (2013). *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirel Teorisi*. Çev. Ahmet Bekmen. İstanbul: h2o Yayıncılık.

Neocleous, M. (2014). *Güvenliğin Eleştirisi*. Çev. Tonguç Ok. Ankara: Hermes Tanıtım Ofset Baskı Hiz. Kağ. Ltd. Şti.

Neocleous, M. (2015). *Devleti Tahayyül Etmek*. Çev. Akın Sarı. Ankara: NotaBene Yayınları.

Oppenheimer, F. (199?). *Devlet*. Çev. Alaeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu. İstanbul: Engin Yayıncılık.

Özgür Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. http://uliwiki.org/index.php?title=Pax_Romana (25.06.2019).

Özkazanç, A. (2014). Devletin Örgütlenmesi. *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler* (ss. 139-171). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Platon. (2007a). *Yasalar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Platon. (2007b). *Devlet*. Ankara: Elips Kitap.

Polat, D, Ş. (2019) Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/dog%CC%86ansafakbolat_pdf_0328b9a9-fc67-4e16-a73f-196b02350021.pdf (26.03.2019).

Rousseau, J.J. (1968) *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı Ve Temelleri Üzerine Konuşma*. Ankara: Anadolu Yayınları.

Rousseau, J.J. (2018) *Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rude, G. (2015). *Fransız Devrimi*. Çev. Ali İhsan Dalgıç. İstanbul: İletişim Yayınları.

San, C. (1993). Karşılaştırma Yönteminde Zaman ve Mekan Boyutları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 48(1): 155-159.

Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitapevi.

Sandıklı, A, Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (ss. 3-71). İstanbul: Ecem Basın Yayın Reklamcılık.

Saygılı, A. (2010). Modern Devlet'in Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 59(1): 61-97.

Skocpol, T. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*. Çev. S. Erdem Türközü. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Şenel, A. (1996). *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şenel, A. (2017). *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şentürk, D. K. (2017). İngiltere'de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı Ve Parlamentarizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçe Hakkı. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(14): 353-373.

Tannenbaum, D. G, Schultz, D. (2007). *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*. Çev. Fatih Demirci. Ankara: Adres Yayınları.

Toku, N. (2015). *Siyaset Felsefesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Toprakkaya, A. (2008). Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marx'ı Yeniden Okumak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(3): 378-395.

Türk Dil Kurumu. Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c2fc19fe40101.36326955, (04.01.2019)

Türk Dil Kurumu. Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c72827f4b2c56.38441577, (24.02.2019)

Türkiye Büyük Millet Meclisi. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, (29.10.2019)

Waeber, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 5(18): 151-178.

Weber, M. (1986). *Sosyoloji Yazıları*. Çev. Taha Parla. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. Çev. H. Bahadır Akın. Ankara: Adres Yayınları.

Woolhouse, R. (2011). *John Locke*. Çev. Akın Terzi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Yiğittepe, L. (2017). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikaları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 4(7): 12-27.

Yüksel, M. (2008). Marksizm ve Hukuk. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 13(3-4): 19-38.